Ukraińskie Pismo Podlasia

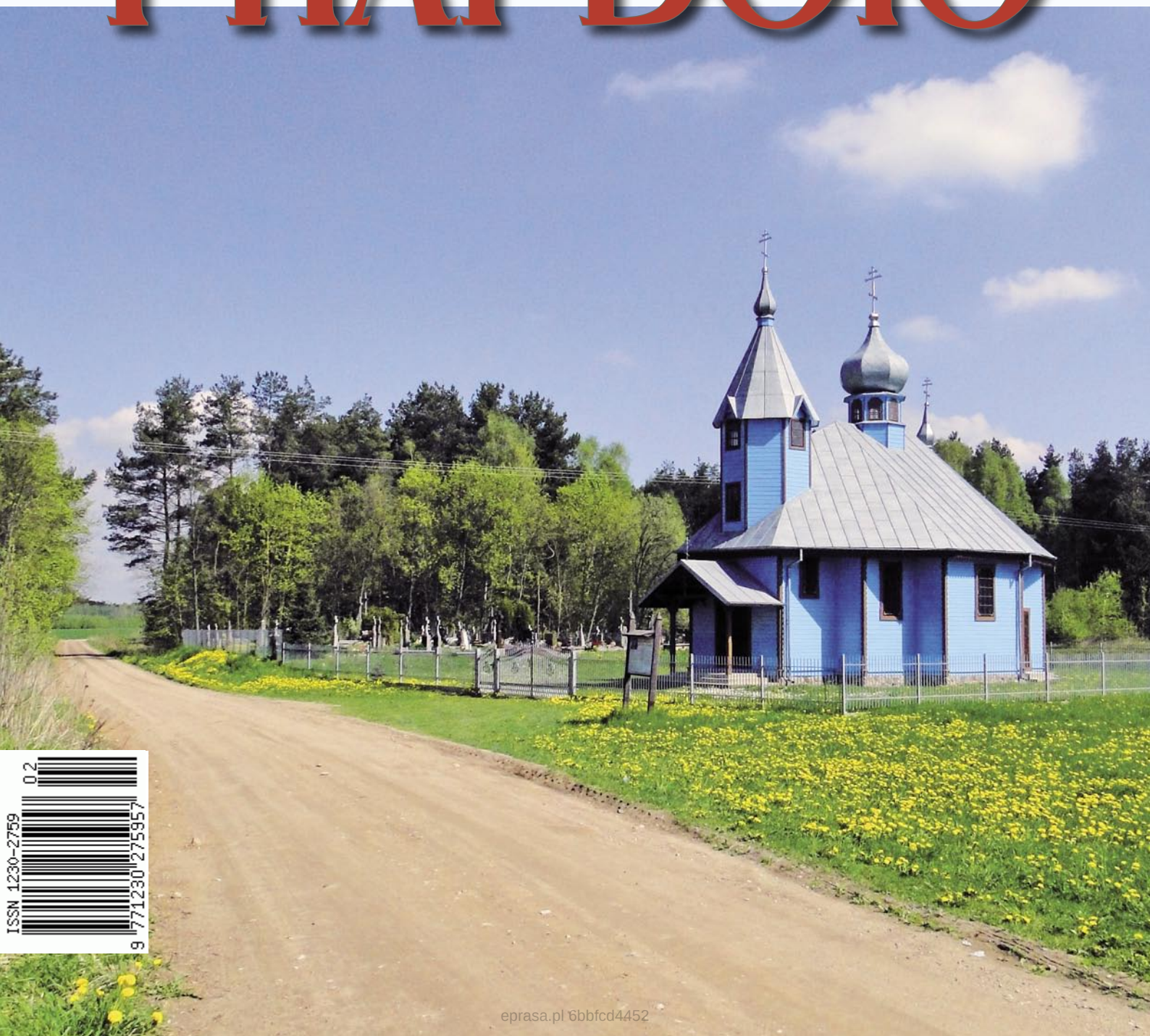
2 (198) 2025

Cena 8,00 PLN VAT 5%

NAD BUHOM I NARWOJU

www.nadbuhom.pl

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

ISSN 1230-2759

eprasa.pl 6bbfcd4452

eprasa.pl 6bbfcd4452

Здавалося б — слова

Виявляється – колишні руські літописці свої «літа» (календарні роки) починали з місяця березня, що його звали ще березозолом, березілем (на латинську моду то мартіюс, а од того й марець). Початок астрономічної весни випадає коло 21 березня й саме сей день в ЮНЕСКО визнали за властивий для Всесвітнього дня поезії, аргументуючи: «Поезія – це найважливіше культурне явище, всеосяжна мова, що передає внутрішнє прагнення людини жити разом з іншими і тим самим необхідна для зближення народів. Будучи відображенням і дзеркалом суспільства, поезія – головний засіб самоствердження і дієвий важіль творчості, прогресу та всезагального розвитку».

Свято поезії – свято душі словом розкритої, у слові розквітлої... Як писав Тарас Шевченко, уродженець сього ж місяця березня:

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється – ожива,
Як їх почує!.. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть меж люди!

А мні колись попав у руки номер «Сучасності» з 1986 року (№ 9) зі статтею Марка Царинника «Поезія і політика». В текстові йшлося про іншого українського поета-мученика – Василя Стуса, що в попередньому рокові загинув у совєтському лагрові, але й цитовався Томас Еліот: «Поезія має справу передусім з висловом почувань та емоцій, а... почування та емоції специфічні, в той час коли мислення загальне. Людині легше думати чужою мовою, ніж відчувати нею. Тому з усіх мистецтв поезія найбільш непіддатливо національна. Ви можете відібрати в народу його мову й накинути в школі іншу, але якщо ви не навчите той народ відчувати іншою мовою, ви не викоріните першої, і вона вирине знову в поезії. ... Люди знаходять найсвідоміший вислів своїх найглибших почувань у поезії рідною мовою».

В статті-передовиці многословно балакати не треба й не годиться, то од себе трохи оно приримую на пудляську моду:

Про що нам писати в сії дні
на грані зими, весни й вуйни?
Про поезію, що з собою
у новий зміст сковує старі слова,
як українська єднає нас мова
од Риболув до Гайнувки і Більська,
а далій аж за Берестя – до Київа і Львова.
І щоб не казали ніби-учони брехуни
над Буг і Нарву ми не впали з неба, бо ясно
горит нам у душі потреба поетичними словами
брататися з мовними нам свояками,
що на берегах Донця, Десни, Дніпра, Дністра
вірші пишуть і над іншими Землі ріками.

Ре-Д.

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

NAD BUHOM I NARWOJU

ВЕСНА — 2 (198) 2025 — WIOSNA

„Nad Buhom i Narwoju" to czasopismo stworzone w 1991 roku przez środowisko młodzieży ukraińskiej urodzonej na terenie pomiędzy Bugiem, Puszczą Białowieską i północnymi brzegami Narwi – adresowane do wszystkich, którzy interesują się życiem społecznym, historią i kulturą ukraińskojęzycznych mieszkańców historycznej ziemi bielskiej, drohiczyńskiej, mielnickiej i brzeskiej, znanych zresztą nie tylko pod dawnym mianem Rusinów i współczesnym Ukraińców, ale też Małorusinów, Białorusinów lub po prostu prawosławnych. ❖ «Над Бугом і Нарвою» то часопис створений 1991 року середовищем української молоді з міст і сіл поміж Бугом, Біловезькою пущею і північними берегами Нарви – видаваний для всіх, хто тут проживає й цікавиться суспільним життям, історією і культурними справами україномовного населення.

ЗМІСТ НОМЕРА ❖ SPIS TREŚCI

Позиція українського середовища Підляшшя у третю річницю повномасштабної агресії Російської Федерації проти України 2
A. Artemiuk, *Przedstawiciele środowiska ukraińskiego Podlasia na konferencji o mniejszościach w Sejmie* 3
L. Łabowicz, *Wieści nie tylko z podlaskich miast i wsi* 5
С. Савчук, *«Ой посію я льонку...»* 11
С. Лащенко, *Сила рідного діалекту* 13
D. Krasnodębski, *Szkice badacza podlaskich pradziejów. Szczyty-Dzięciołowo i Zbucz — dwa wczesnośredniowieczne cmentarzyska w okolicach Bielska* 15
Ю. Гаврилюк, *Українська народна мова Середнього Побужжя (Підляшшя і Берестейщини) у дослідженнях етнографів і філологів XIX століття* 20
З. Майстрович, *Як дід купив машину* 27
ЮГ, *Бужиський скарб руської доби* 28
JH, *Pieniądz i ozdoba dawnych czasów* 29
L. Łabowicz, *„Przy zamknięciu mowy bez spowiedzi pomarł". Metryka zgonów parafii w Czyżach z lat 1752-1780* 30
J. Danieluk, *Hryniewicze Duże i Parafia Prawosławna pw. Apostoła i Ewangelisty Łukasza w XX wieku* 33
O. Fotinich, *Charłampowicze — rodzinna historia, zaczęta koło cerkwi w Rohaczach* 37
Praktycznyj słownyczok dla słuchajuczych i czytajuczych. Litera F 39
Z pamiętnika Pawła Hawryluka. Pasanie wołów i szkoła w Wólce 40
(ред.), *З організованого життя над Бугом і Нарвою* 43

НАША ОБКЛАДИНКА

Стор. I: Весною на околиці села Шастали, де піщана дорога до Яґуштова заведе. *Фото Юрія Гаврилюка.*
Стор. II: В Чижах весна то й празник в честь святого Змієборця і Переможця Юрія (Георгія), якого діди-прадіди наші піснею народною просили «одомкни земліцю, випусти травицю». *Фото Людмили Лабович.*

eprasa.pl 6bbfcd4452

Позиція українського середовища Підляшшя у третю річницю повномасштабної агресії Російської Федерації проти України

Stanowisko środowiska ukraińskiego Podlasia w trzecią rocznicę pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy

Вже три роки триває найжорстокіша фаза найбільшого воєнного конфлікту в Європі від 1945 р., коли закінчилася Друга світова війна. Україна веде боротьбу за своє існування, за право бути вільною, незалежною, демократичною, європейською державою. Український народ стоїть перед найважчим моментом своєї новітньої історії, адже Російська Федерація на чолі з її очільником Владіміром Путіном своєю метою ставить не лише підпорядкування України, але й знищення української державності та національної ідеї. Під загрозою є існування української культури, мови, традиції.

З тривогою вловлюємо вістки про підміну понять, коли жертву звинувачують у спричиненні війни, а агресора та вбивцю сотень тисяч людей називають миротворцем. Українці кожного дня платять найвищу ціну за свободу: життя своїх захисників – воїнів Збройних сил України та мирних мешканців – батьків та дітей, які гинуть від російських бомб, ракет та шахедів. Зараз вирішальний момент історії не лише для України. Весь демократичний світ стоїть перед вибором: зберегти принципи міжнародного права з пошануванням суверенітету, недоторканості кордонів та територіальної інтегральності держав або підкоритись закону сили і війни, а основним шляхом формування міжнародних відносин визнати агресію.

Ми закликаємо всіх до підтримки української держави, яка обороняючи свій народ та територію перед нападником, захищає всю Європу і весь демократичний світ перед зазіханнями Росії.

Від імені українського середовища Підляшшя:
Марія Рижик,
голова Союзу українців Підляшшя
Андрій Артем'юк,
заступник голови Союзу українців Підляшшя
Лука Бадовець,
заступник голови Союзу українців Підляшшя
Людмила Лабович,
секретар Союзу українців Підляшшя
Юрій Гаврилюк,
головний редактор Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»
Мирослав Степанюк,
голова Товариства Спадщина Підляшшя
Юрій Місіюк,
голова Товариства друзів скансену в Козликах
Григорій Купріянович,
директор Підляського наукового інституту
Роман Висоцький,
голова Наукової ради Підляського наукового інституту

Більськ на Підляшші, 24 лютого 2025 року

Już trzy lata trwa najbardziej brutalna faza największego konfliktu zbrojnego w Europie od 1945 r., gdy zakończyła się druga wojna światowa. Ukraina prowadzi walkę o swoje istnienie, o prawo do bycia wolnym, niepodległym, demokratycznym, europejskim państwem. Naród ukraiński stoi w obliczu najtrudniejszego momentu w swojej najnowszej historii, gdyż Federacja Rosyjska na czele z jej przywódcą Władimirem Putinem dąży nie tylko do podporządkowania Ukrainy, ale też do zniszczenia ukraińskiej państwowości i idei narodowej. Zagrożone jest istnienie ukraińskiej kultury, języka, tradycji.

Z niepokojem przyjmujemy doniesienia o podmianie pojęć, gdy ofiarę oskarża się o wywołanie wojny, a agresora i zabójcę setek tysięcy ludzi nazywa się zwolennikiem pokoju. Ukraińcy każdego dnia płacą najwyższą cenę za wolność: życie swoich obrońców – żołnierzy Sił Zbrojnych Ukrainy oraz ludności cywilnej – rodziców i dzieci, którzy giną od rosyjskich bomb, rakiet i dronów. Obecnie mamy przełomowy moment w historii nie tylko dla Ukrainy. Cały świat demokratyczny stoi przed wyborem: czy zachować zasady prawa międzynarodowego z poszanowaniem suwerenności, nienaruszalności granic i integralności terytorialnej państw, czy ulec prawu siły i wojny, a za główny sposób kształtowania stosunków międzynarodowych uznać agresję.

Wzywamy wszystkich do wsparcia państwa ukraińskiego, które broniąc swój naród i terytorium przed napastnikiem, chroni całą Europę oraz cały demokratyczny świat przed zakusami Rosji.

W imieniu środowiska ukraińskiego Podlasia:
Maria Ryżyk,
przewodnicząca Związku Ukraińców Podlasia
Andrzej Artemiuk,
zastępca przewodniczącego Związku Ukraińców Podlasia
Łukasz Badowiec,
zastępca przewodniczącego Związku Ukraińców Podlasia
Ludmiła Łabowicz,
sekretarz Związku Ukraińców Podlasia
Jurij Hawryluk,
redaktor naczelny Ukraińskiego Pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju"
Mirosław Stepaniuk,
przewodniczący Stowarzyszenia Dziedzictwo Podlasia
Jerzy Misiejuk,
przewodniczący Towarzystwa Przyjaciół Skansenu w Koźlikach
Grzegorz Kuprianowicz,
dyrektor Podlaskiego Instytutu Naukowego
Roman Wysocki,
przewodniczący Rady Naukowej Podlaskiego Instytutu Naukowego

Bielsk Podlaski, 24 lutego 2025 roku

eprasa.pl 6bbfcd4452

Jubileusz 20-lecia ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Konferencja z udziałem Marszałka Sejmu

Przedstawiciele środowiska ukraińskiego Podlasia na konferencji o mniejszościach w Sejmie

4 lutego 2025 r. w Sali Kolumnowej Sejmu RP z udziałem Marszałka Sejmu Szymona Hołowni odbyła się konferencja „20 lat ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym – historia, funkcjonowanie i przyszłość". W obradach uczestniczyli również minister spraw wewnętrznych i administracji Tomasz Siemoniak oraz przewodnicząca Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych poseł Wanda Nowicka. Uczestnikami konferencji byli przede wszystkim przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych, a także parlamentarzyści, naukowcy oraz przedstawiciele samorządu terytorialnego.

Podlaski Instytut Naukowy reprezentowali: dyrektor PIN dr Grzegorz Kuprianowicz, jednocześnie współprzewodniczący KWRiMNiE, skarbnik PIN dr Andrzej Jekaterynczuk oraz przewodniczący Komisji Rewizyjnej PIN dr Andrzej Artemiuk, jednocześnie zastępca przewodniczącej Związku Ukraińców Podlasia. Środowiska ukraińskie Podlasia reprezentowała również przewodnicząca Związku Ukraińców Podlasia Maria Ryżyk. Obecny był także pochodzący z Południowego Podlasia członek Zarządu Głównego Towarzystwa Ukraińskiego Mirosław Łuciuk. Licznie reprezentowane było środowisko podlaskich samorządowców, obecni byli m.in. doradca Marszałka Województwa Podlaskiego ds. mniejszości narodowych i etnicznych Aleksander Wasyluk, zastępca prezydenta Białegostoku Marek Masalski, wicestarosta bielski Piotr Bożko, burmistrz Miasta Hajnówka Ireneusz Roman Kiendyś, wójt Gminy Bielsk Podlaski Walenty Korycki, kierownik Referatu Mniejszości Narodowych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego Katarzyna Korycka.

W swoim wystąpieniu Marszałek Sejmu zadeklarował zamiar nowelizacji ustawy o mniejszościach narodowych. Najpierw małej nowelizacji, która umożliwiłaby stworzenie w Sejmie niewielkiego biura będącego zapleczem dla prac przedstawicieli mniejszości, sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Zdaniem Marszałka zaplecze to miałoby możliwość zamawiania ekspertyz prawnych u sejmowych prawników w Biurze Ekspertyz i Oceny Skutków Regulacji. Kolejnym krokiem miałaby być duża nowelizacja ustawy. *Jeżeli państwo uznają za stosowne wesprzeć ją swoim autorytetem, swoim głosem, to się będę z tego bardzo cieszył. Jeżeli zostanie ona uchwalona i wejdzie w życie, to również po to, by w następnym kroku można było zacząć, w ramach Komisji Wspólnej, w ramach waszych środowisk, zacząć rozmawiać o dużej nowelizacji, bo ona, mam wrażenie, jest dziś szalenie potrzebna* – mówił marszałek Hołownia w wystąpieniu inaugurującym.

Jako kolejny głos zabrał minister Tomasz Siemoniak, wskazując na to, że jubileusz jest dobrym momentem, żeby mówić również o przyszłości. *Taki dialog, jak tu – w Sejmie – jest bardzo potrzebny. Świat się zmienia i musimy przyjrzeć się także regulacjom ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* – zaznaczył szef MSWiA. Zadeklarował

eprasa.pl 6bbfcd4452

również pełną gotowość ze strony rządu do konstruowania takiego modelu relacji z mniejszościami, aby jak najlepiej umożliwić dobre komunikowanie się i współpracę.

Następnie wystąpiła przewodnicząca Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP Wanda Nowicka, podkreślając ważne miejsce mniejszości narodowych w kulturze oraz wkład, jaki one wnoszą do wspólnego dziedzictwa kulturowego. *Mniejszości dają wkład do naszej kultury, życia społecznego, ale jednocześnie wymagają naszego wsparcia i ochrony* – zaznaczyła. *– Miejmy nadzieję, że nowelizacja ustawy spełni oczekiwania i te mniejszości, które są już uznane, poczują się jeszcze bardziej zaopiekowane i potrzebne, a te, które uznamy za mniejszość, dostaną nasze wsparcie* – dodała.

W kolejnej części konferencji odbyły się trzy panele dyskusyjne. W pierwszym uczestniczyli prof. dr hab. Grzegorz Janusz, Eugeniusz Czykwin, b. poseł i przewodniczący oraz wiceprzewodniczący KMNiE, a także Henryk Kroll, b. poseł i wiceprzewodniczący KMNiE. Moderatorem panelu był Ryszard Galla, doradca Marszałka Sejmu ds. mniejszości oraz prof. dr hab. Sławomir Łodziński. Paneliści jako jedni z tych, którzy w sposób bezpośredni przyczynili się do stworzenia ustawy, przypomnieli historię jej powstawania i towarzyszące temu trudności. W swoich wypowiedziach próbowali także odpowiedzieć na pytanie, jakie znaczenie miało uchwalenie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych tak dla mniejszości, jak i dla rządzących.

Następnie prof. Ewa Michna poprowadziła panel dyskusyjny poświęcony funkcjonowaniu ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z udziałem Wandy Nowickiej, przewodniczącej KMNiE, Tomasza Głowackiego reprezentującego MEN, a także Rafała Bartka, przedstawiciela mniejszości niemieckiej, Igora Łukaszuka reprezentującego mniejszość białoruską, Karola Kwiatkowskiego z mniejszości romskiej. Paneliści ocenili funkcjonowanie ustawy ze swojej perspektywy, wskazując na problemy, których dotychczas nie udało się rozwiązać z uwagi na wadliwe egzekwowanie zapisów ustawy, czy też brak przepisów wykonawczych do ustawy.

W ostatnim panelu dyskusyjnym udział wzięli: Monika Rosa, wiceprzewodnicząca KMNiE, Grzegorz Kuprianowicz, współprzewodniczący KWRiMNiE, jako przedstawiciel mniejszości ukraińskiej i dyrektor Podlaskiego Instytutu Naukowego, Tomasz Szymański, sekretarz stanu MSWiA, współprzewodniczący KWRiMNiE, Mariola Abkowicz, przedstawicielka mniejszości karaimskiej, Barbara Okuła, posłanka, KP Polska 2050 – Trzecia Droga, Łukasz Grzędzicki, przedstawiciel społeczności posługującej się językiem kaszubskim. Moderatorem panelu był prof. Tomasz Wicherkiewicz. Dyskusja ta w głównej mierze skupiła się na ocenie 20 lat funkcjonowania ustawy i zmian, jakie się dokonały, oraz nowych problemów i wyzwań stojących przed mniejszościami, ale także przed stroną rządową w ramach prac komisji wspólnej rządu i mniejszości. Podjęto również próbę wskazania kierunków nowych rozwiązań w budowaniu modelu wspierania i ochrony mniejszości narodowych i etnicznych, które możliwe byłyby do uwzględnienia w zapowiadanej nowelizacji ustawy. Dyrektor Podlaskiego Instytutu Naukowego dr Grzegorz Kuprianowicz jako współprzewodniczący KWRiMNiE zaprezentował postulowane kierunki nowelizacji ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

Przed konferencją marszałek Hołownia otworzył w Sejmie wystawę „Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w 20-lecie ustawy", która towarzyszyła konferencji. Na planszy dotyczącej mniejszości ukraińskiej znalazły się również zdjęcia z ukraińskich wydarzeń kulturalnych na Podlasiu, a w tekście wspomniano, iż w latach 40. XX w. „Ludność posługująca się gwarami języka ukraińskiego uniknęła deportacji jedynie na Północnym Podlasiu".

Andrzej ARTEMIUK
Fot. Sławomir Sawczuk

eprasa.pl 6bbfcd4452

Wieści nie tylko z podlaskich miast i wsi

BIAŁYSTOK. 3-7 lutego w Centrum Integracji PCK w Białymstoku zorganizowano wypoczynek dla najmłodszych w ramach ferii zimowych. Przez pięć dni grupa 20 dzieci, w tym ukraińskich uchodźców wojennych, uczestniczyła w zajęciach oraz spotkaniach rozwijających kreatywność i sprawność fizyczną, a przede wszystkim zapewniających dobrą zabawę. Były wspólne wyjścia, warsztaty kreatywne oraz inne zajęcia prowadzone m.in. przez animatorki z Ukrainy, które po wybuchu wojny w swoim kraju wyjechały do Polski.

Ferie z Polskim Czerwonym Krzyżem w Białymstoku to jedna z wielu inicjatyw Centrum Integracji. Dzięki wspólnemu spędzaniu czasu dzieci z Polski i Ukrainy poznają się i nawiązują przyjaźnie, lepiej potrafią zrozumieć siebie nawzajem i swoje problemy. To również rozrywka dla tych uczniów, którzy spędzają całą przerwę zimową w domach.

Organizacja czasu wolnego to jedno z wielu działań PCK skierowanych do dzieci i młodzieży – czytamy na stronie Facebook Podlaskiego Oddziału Okręgowego Polskiego Czerwonego Krzyża. W ramach Centrów Integracji działających w Białymstoku, Sokółce, Łomży, Suwałkach i Hajnówce organizowane są kursy języka polskiego, języka angielskiego, zajęcia artystyczne i informatyczne. PCK udziela też wsparcia materialnego dzieciom z rodzin najuboższych i dotkniętych skutkami klęsk żywiołowych. W ostatnich miesiącach dostarczał m.in. pomoc humanitarną do ośrodków zbiorowego zakwaterowania w Augustowie, gdzie mieszka wielu uchodźców wojennych z Ukrainy, głównie osób niepełnosprawnych i starszych. Ponadto PCK kieruje do najmłodszych, w tym dzieci ukraińskich, wiele programów edukacyjnych.

BIELSK PODLASKI. 6 lutego w wieku 72 lat zmarła po chorobie Irena Harnasch-Piwowar (1952-2025), Ślązaczka o niemieckich korzeniach, od wielu lat mieszkająca w Bielsku Podlaskim. Była ona osobą aktywną i rozpoznawalną w życiu kulturalnym i literackim miasta. Pisała, ale także tańczyła i śpiewała w zespole ludowym „Wasiloczki" przy Bielskim Domu Kultury. Zakochana w Podlasiu i otwarta na jego wielokulturowość, przyjęła nawet jako pseudonim literacki miejscowy ukraiński wariant swojego imienia – Orynka. Była blogerką i influencerką prezentującą swoją twórczość literacką głównie w Internecie – prowadziła profil na Facebooku pn. „Spotkania literackie z Orynką". Miała też na swoim koncie publikacje drukowane. Była autorką „Wspomnień o archimandrycie Gabrielu", tomików wierszy satyrycznych: „Spirala śmiechu przez łzy", „Kraj się śmieje", „A co tam Panie u nas w tej Polsce słychać?" oraz opowiadań „Kamienny różaniec".

Próbowała nawet pisać w gwarze ukraińskiej – była uczestniczką Podlaskiego Konkursu Literackiego „Piszemo po swojomu", organizowanego przez Podlaski Instytut Naukowy razem ze Związkiem Ukraińców Podlasia, a także brała udział w spotkaniach organizowanych przez środowisko ukraińskie Podlasia (*na foto w czasie spotkania literackiego laureatów konkursu „Piszemo po swojomu" w 2023 r., po jej prawej stronie – poetka Zoja Saczko*).

Pogrzeb śp. Ireny Harnasch-Piwowar zgodnie z wolą rodziny odbył się we Wrocławiu.

BIELSK PODLASKI. 8 lutego w Bielskim Domu Kultury odbyła się 12. edycja imprezy „Bielskie Klimaty Artystyczne". Tradycyjnie podczas występów artystycznych zaprezentowały się zespoły działające przy BDK oraz zaproszeni

goście. Wśród występujących był Ukraiński Zespół Pieśni i Tańca „Ranok" z Bielska Podlaskiego. Ponadto nagrodzono bielszczan zasłużonych dla miasta, przyjaciół BDK. Nagrodę otrzymała m.in. Walentyna Waszczuk, poetka, aktorka, uczestniczka życia kulturalnego w Bielsku Podlaskim, śpiewająca obecnie w zespole „Łuna" z Parcewa, laureatka III miejsca w kategorii „Wspomnienia" za utwór „Howoru po swojomu" Podlaskiego Konkursu Literackiego „Piszemo po swojomu" (*na foto – czyta swoje utwory podczas spotkania literackiego laureatów konkursu „Piszemo po swojomu" w 2023 r.*).

HAJNÓWKA — ZBUCZ. 11 lutego w Czytelni dla Dorosłych Miejskiej Biblioteki Publicznej im. dra Tadeusza Rakowieckiego w Hajnówce odbyła się kolejna prezentacja albumu Jerzego Plewy „Zbucz, Rakowicze – wspomnienie przeszłości". Piąta publikacja autora ukazała się pod koniec 2024 r. i jest poświęcona historii dwóch kolejnych wsi z terenu gminy. Podobnie jak poprzednie została ona sfinansowana ze środków Gminy Czyże.

16 lutego prezentacja najnowszej książki Jerzego Plewy odbyła się w jednej z opisywanych wsi – w Zbuczu. W przeddzień wydarzenia, **15 lutego**, miała miejsce uroczystość wyświęcenia nowo wyremontowanej świetlicy wiejskiej w Zbuczu, gdzie odbyła się promocja.

Na spotkaniach Jerzy Plewa, autor książki, przytaczał fragmenty wspomnień najstarszych mieszkańców Rakowicz i Zbucza, które znalazły się w pub-

eprasa.pl 6bbfcd4452

likacji. Była to okazja do popularyzacji historii Małej Ojczyzny widzianej z perspektywy prostych ludzi, rzuconych w wir ważnych wydarzeń historycznych i społecznych.

Jerzy Plewa jest znanym popularyzatorem podlaskiej historii i kultury, autorem pięciu książek w formie albumów z fotografiami, które prezentują historię wsi w gminie Czyże: „Kuraszewo lata minione", „Lady, Leniewo, Podrzeczany – na bielskim hostinciu", „Kojły, Osówka, Szostakowo: tam, gdzie carowie bywali…", „Czyże, Łuszcze – wsie królewskie" oraz „Zbucz, Rakowicze – wspomnienie przeszłości". Ponadto jest on autorem artykułów o historii, języku i tradycji wsi podlaskiej, członkiem zespołu redakcyjnego Ukraińskiego Pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju", na łamach którego drukuje swoje opowiadania i artykuły. Jest również autorem zbioru opowiadań pisanych gwarą ukraińską wsi Kuraszewo „Nasze seło, prawda i wydumane".

BIAŁYSTOK. 22 lutego w Niepublicznej Szkole Podstawowej św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku odbyły się „Wielkanocne Zapusty: tradycje i warsztaty kulinarne". Spotkanie było przede wszystkim okazją do integracji migrantów i uchodźców z Ukrainy oraz Białorusi z obywatelami Polski.

Było wspólne gotowanie i pieczenie blinów, a także lepienie pierogów i wypiekanie „busłowych łap", ponadto uczestnicy uczyli się pieśni w różnych językach, w tym po ukraińsku. Warsztaty śpiewacze prowadziła Ina Dobrovolska, pochodząca Enerhodaru dawna pracownica Zaporoskiej Elektrowni Jądrowej, obecnie kierowniczka białostockiego chóru „Kałyna".

BIAŁYSTOK. 22-23 lutego w Podlaskim Instytucie Kultury w ramach cyklu „EtnoNurty" odbyły się „Warsztaty pieśni Polesia Równieńskiego". Prowadziła je Ludmyła Wostrikowa [Людмила Вострікова], doskonale znana na Podlasiu etnomuzykolożka i wokalistka o unikalnym głosie.

Dwudniowe zajęcia były skierowane do osób, które miały już doświadczenie ze śpiewem. Ukraińska śpiewaczka uczyła ich pieśni lirycznych oraz obrzędowych, jednak warsztaty nie były poświęcone tylko nauce samych pieśni.

Uczestnicy pracowali nad techniką śpiewu poleskiego, który charakteryzuje się bogactwem wariantów i ozdobników. Prowadząca zwracała uwagę na balans poszczególnych głosów oraz ornamentykę, skupiała się także nad techniką wykonania, aby pieśni zabrzmiały jak najpiękniej.

Ludmyła Wostrikowa [Людмила Вострікова] urodziła się we wsi Rokitne na Polesiu w rodzinie Kowalczuków, w której od zawsze śpiewano pieśni tradycyjne. Od rodziców otrzymała obszerną wiedzę na temat tradycji swojego regionu. Z czasem zaczęła je dokumentować, najpierw w okolicy swojej rodzinnej miejscowości, potem na całym Polesiu. Była organizatorką i uczestniczką wielu badań terenowych i wypraw etnomuzykologicznych na Polesie. W 1997 r. ukończyła Wydział Muzyki Ludowej Państwowego Uniwersytetu Humanistycznego w Równem. Od 1999 r. kieruje znanym w Polsce zespołem „Horyna", który nieprzerwanie od wielu lat przyjeżdża na koncerty na Podlasie.

BIAŁYSTOK. 23 lutego Centrum Pomocy Migrantom i Uchodźcom Caritas Archidiecezji Białostockiej w przeddzień trzeciej rocznicy rosyjskiej agresji zorganizowało „Dzień Pamięci i Jedności". W ukraińskiej parafii greckokatolickiej św. Trójcy w Białymstoku odbył się koncert z udziałem ukraińskich i białoruskich wykonawców. Dzieci z grupy teatralnej działającej przy Centrum pokazały przedstawienie ukazujące ich wspomnienia wojenne.

UKRAINA — POLSKA — PODLASIE. 24 lutego minęła trzecia rocznica pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę (*na foto – manifestacja Związku Ukraińców Podlasiu zorganizowana dzień po wybuchu wojny w Ukrainie – 25 lutego 2022 r.*). Tzw. specjalna operacja wojskowa miała trwać zdaniem Władimira Putina maksymalnie trzy dni. Jednak bohaterska postawa Ukraińców, a także nieudolność wojsk rosyjskich sprawiły, że zakładany blitzkrieg przerodził się w przedłużającą pełnoskalową wojnę, która w ciągu trzech lat pochłonęła niewyobrażalną liczbę ofiar.

Na Ukrainę w tym czasie spadło ponad 50 tys. bomb. Najdłużej jednorazowy alarm trwał 50 godzin, 31 minut i 18 sekund. Trzy lata wojny to obrócone w ruinę całe miasta, takie jak Wołnowacha, Sołedar, Siewierodonieck, Rubiżne.

Jak podaje Ukrinform, od początku wojny Ukraina zadała Rosji znaczne straty w sile ludzkiej, broni i sprzęcie. Łączne straty bojowe wojsk rosyjskich na Ukrainie od **24 lutego 2022 r.** wynoszą około 868 230 osób. W ciągu trzech lat Siły Obronne zniszczyły także 10 177 rosyjskich czołgów, 21 157 opancerzonych wozów bojowych, 23 626 systemów artyleryjskich, 1 299 wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych, 1 081 systemów obrony powietrznej, 370 samolotów, 331 śmigłowców, 26 645 bezzałogowych statków powietrznych (BSP) o znaczeniu operacyjnym, 3 064 pocisków manewrujących, 28 okrętów/

eprasa.pl 6bbfcd4452

łodzi, 1 okręt podwodny, 38 444 pojazdów i cystern oraz 3 757 sztuk sprzętu specjalnego.

Od początku wojny zginęło niemal 15 tys. ukraińskich cywilów. Ponad 6,9 miliona Ukraińców zostało zmuszonych do opuszczenia swojego kraju, a 3,7 miliona musiało porzucić domy i zamieszkać w innej części Ukrainy. Według Prokuratury Generalnej w ciągu trzech lat zginęło 599 dzieci, a ponad 1 762 zostało rannych. Ponadto Federacja Rosyjska deportowała lub przymusowo przesiedliła 19 546 dzieci. Powróciło jedynie ponad tysiąc.

Trzecia rocznica wojny w Ukrainie przypadła na czas zawirowań politycznych na świecie, związanych w głównej mierze z wyborem Donalda Trumpa na prezydenta Stanów Zjednoczonych. Kryzys relacji na linii Ukraina-USA po publicznej awanturze w Białym Domu, decyzja o wstrzymaniu pomocy wojskowej USA dla Ukrainy, rozmowy prezydenta USA z Władimirem Putinem o warunkach zakończenia wojny – to tylko niektóre z wydarzeń, które odbiły się szerokim echem na świecie i wywołały obawy Ukraińców o to, że wojna może się zakończyć na warunkach Rosji.

W trzecią rocznicę rosyjskiej agresji w Kijowie przebywali liderzy wielu państw, którzy przybyli na uroczystości związane z rocznicą inwazji. Wśród nich znaleźli się przywódcy Kanady, Litwy, Łotwy, Danii, Szwecji, Hiszpanii, Estonii. Obecni byli także szefowa Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen i przewodniczący Rady Europejskiej Antonio Costa. Obecność międzynarodowych liderów w Kijowie była wyrazem solidarności i wsparcia dla Ukrainy w obliczu trwającego konfliktu.

W trzecią rocznicę w wielu miejscowościach w Polsce, w tym w województwie podlaskim, odbywały się różnorodne inicjatywy, mające na celu przypomnienie, że wojna trwa nadal. Podobnie jak w latach ubiegłych oświadczenie w rocznicę rosyjskiej agresji wydali liderzy ukraińskich organizacji Podlasia (patrz s. 2). Akcję solidarności z walczącą Ukrainą pod hasłem „Razem przeciwko rosyjskiej agresji” [«Разом проти російської агресії», «Разам супраць расейскай агрэсіі»] zorganizowała w Białymstoku Fundacja Tutaka razem z Wojewodą Podlaskim i władzami Miasta Białystok.

„Z wielkim szacunkiem odnosimy się do wolnego, odważnego, niepodległego narodu ukraińskiego i życzymy Ukrainie pokoju, na który zasługuje! Chylimy czoła przed Wojownikami, którzy bronią swojej Ojczyzny! Jesteśmy dumni z Białorusinów, którzy walczą po stronie Ukrainy, którzy wspierają Siły Zbrojne Ukrainy, którzy są wolontariuszami!” – można było przeczytać na stronie na Facebooku Fundacji Tutaka.

KUROWO. 26 lutego w Ośrodku Edukacji Przyrodniczej „Młynarzówka” dyrektorzy Narwiańskiego Parku Narodowego oraz Nobelskiego Parku Narodowego podpisali Umowę Partnerską. Obie instytucje będą realizowały wspólnie projekt „Stworzenie systemu monitoringu zachowania różnorodności biologicznej transgranicznych obszarów ochrony przyrody” w ramach Programu Interreg NEXT Polska – Ukraina 2021--2027.

Nobelski Park Narodowy leży w obwodzie rówieńskim Ukrainy, tuż przy granicy z Białorusią. To jeden z 56 parków narodowych Ukrainy. Utworzono go niedawno, bo dopiero pięć lat temu, dlatego też projekt z parkiem w Polsce o podobnej specyfice pozwoli na skorzystanie z polskich doświadczeń i realizowanie nowych inwestycji przyrodniczych.

Dzięki wspólnemu projektowi w Narwiańskim Parku Narodowym powstanie m.in. wieża ornitologiczna w Topilcu, ponadto zostanie zmodernizowana już istniejąca. Park zakupi sprzęt do monitorowania przyrody i będzie prowadzić monitoring ptaków oraz drapieżników. Podejmie również działania informacyjno-promocyjne oraz wspólne szkolenia i wymianę doświadczeń z partnerami zagranicznymi.

Z kolei dzięki projektowi w Nobelskim Parku Narodowym powstanie m.in. Centrum Monitoringu Przyrodniczego w Nobelsku.

Realizacja projektu potrwa dwa lata, łączny koszt to ponad 1 mln 700 tys. euro, z czego 90 proc. to dofinansowanie Unii Europejskiej.

BIELSK PODLASKI. 27 lutego na sesji Rady Gminy Bielsk Podlaski odbyło się głosowanie nad planami budowy turbin wiatrowych na terenie gminy. Do wiatraków przekonywał wójt gminy Bielsk Podlaski Walenty Korycki, który wskazywał m.in. na korzyści finansowe płynące z budowy turbin wiatrowych, które pozwoliłyby na budowę dróg i świetlic. Zapewniał również, że nie powstanie ich 29, a dużo mniej, a każda lokalizacja będzie konsultowana i może w czasie tych procedur odpaść.

12 radnych głosowało za odrzuceniem uchwały o przystąpieniu do sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, który uwzględniałby budowę turbin wiatrowych na terenie gminy. Dwoje radnych było za sporządzeniem takiego planu, a jeden się wstrzymał.

Na sali zgromadziło się mnóstwo mieszkańców. Byli wśród nich przeciwnicy i zwolennicy inwestycji. Przeciwnicy farm wiatrowych nie kryli swojego zadowolenia z rezultatów głosowania.

POLSKA. 4 marca minęło 5 lat, kiedy to epidemiolodzy stwierdzili w Polsce pierwszy przypadek zakażenia koronawirusem. „Pacjentem zero” był 66-letni mieszkaniec Cybinki w województwie lubuskim, który kilka dni wcześniej wrócił z Duesseldorfu w Niemczech, gdzie wybrał się na karnawał. W tamtym czasie światowe statystki mówiły już o ponad 80 tys. potwierdzonych przypadków zakażeń wirusem SARS-CoV-2, z którym po raz pierwszy zetknięto się pod koniec 2019 r. w chińskim Wuhan. Tam też były pierwsze ofiary.

Pierwszy zgon osoby zakażonej koronawirusem w Polsce potwierdzono **12 marca 2020 r.**, a zmarłą osobą była 57-letnia kobieta, która leżała pod respiratorem w szpitalu w Poznaniu. Tego dnia zostały zamknięte szkoły, przedszkola i szkoły wyższe, co spowodowało przejście na naukę zdalną. Również lekcje języka ukraińskiego w województwie podlaskim były prowadzone zdalnie.

Pierwszy przypadek zakażenia nowym patogenem w Podlaskiem potwierdzono **17 marca 2020 r.** Zakażonym okazał się 35-letni mieszkaniec podbiałostockiego Sobolewa, muzyk z zespołu Batushka, który wcześniej koncertował m.in. w Anglii, Niemczech i Holandii.

W powiatach, w których ludność posługuje się gwarami języka ukraińskiego, koronawirus pojawił się dopiero pod koniec marca i na początku kwietnia. W powiecie siemiatyckim pierwszy

eprasa.pl 6bbfcd4452

przypadek zarejestrowano **30 marca**, w powiecie bielskim – **2 kwietnia,** w powiecie hajnowskim – **3 kwietnia 2020 r.**

20 marca 2020 r. na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej ogłoszono stan epidemii. Od **24 marca** do **11 kwietnia** obowiązywało ograniczenie w przemieszczaniu się poza celami bytowymi, zdrowotnymi i zawodowymi. Ograniczono liczbę udostępnianych miejsc w transporcie publicznym. **31 marca** wprowadzono kolejne ograniczenia. Ograniczono liczbę klientów w sklepach do trzech osób na kasę. Zamknięto budowlane sklepy wielkopowierzchniowe w weekendy. Wprowadzono godziny dla seniora. Zamknięte zostały hotele i miejsca wynajmu krótkoterminowego. Zamknięto też wszystkie zakłady fryzjerskie, kosmetyczne, salony tatuażu i piercingu. Wprowadzono zakaz przebywania na plażach i terenach zielonych.

9 kwietnia 2020 r. wprowadzono nakaz zasłaniania nosa i ust oraz przedłużono obowiązujące ograniczenia. **16 kwietnia** rząd ogłosił plan znoszenia restrykcji oraz pierwszy etap znoszenia obostrzeń od **20 kwietnia**.

Pandemia miała duży wpływ na działalność stowarzyszeń mniejszości narodowych. Związek Ukraińców Podlasia zmuszony był odwołać imprezy ukraińskie, w tym Wojewódzki Konkurs Recytatorski „Ukraińskie Słowo", zaplanowany na **2 kwietnia** w Bielsku Podlaskim, a także Konkurs Piosenki Ukraińskiej „Z pidlaśkoji krynyci", który miał się odbyć **17 maja** w Bielsku Podlaskim.

Pandemia spowodowała opóźnienia w diagnostyce i pogorszenie skuteczności terapii wielu chorób, czego skutki odczuwamy do dziś.

Szacuje się, że w czasie pandemii w Polsce zmarło blisko 130 tys. osób, niemal tyle samo co we wrześniu 1939 r. Wśród ofiar byli też przedstawiciele środowiska ukraińskiego Podlasia.

Według szeregu źródeł od **stycznia 2020 r**. miała miejsce operacja dezinformacyjna wykorzystująca koronawirusa. Prowadzona była ona na internetowych platformach społecznościowych oraz przez prokremlowskie media i przypominała operację dezinformacyjną z lat 80. XX w. prowadzoną przez ZSRR (KGB) – Operation INFEKTION – w której m.in. przedstawiano ludzki wirus niedoboru odporności (HIV) jako rzekomą „amerykańską broń biologiczną". Wykorzystując dezinformację, Moskwa starała się podważyć autorytet UE i NATO oraz poróżnić ich kraje członkowskie. Ponadto chodziło o ukazanie słabości USA w trakcie pandemii, a także podważenie zaufania innych państw do tego kraju poprzez rozsiewanie dezinformacji, jakoby koronawirus był efektem amerykańskich badań nad bronią biologiczną.

27 grudnia 2020 r. w całej Unii Europejskiej rozpoczęły się szczepienia przeciwko Covid-19. **Do 31 sierpnia 2021 r.** UE osiągnęła ważny kluczowy etap – w pełni zaszczepiono (jedną lub dwiema dawkami) 70 proc. dorosłych mieszkańców Unii.

W Polsce do końca 2020 r. zostało zaszczepionych 46,7 tys. osób. **27 stycznia 2021 r.** liczba wykonanych szczepień przekroczyła milion. **8 sierpnia** było już ponad 35 milionów zaszczepionych. **26 sierpnia 2021 r.** liczba osób, które przyjęły co najmniej jedną dawkę, przekroczyła 50 proc. ludności kraju.

Długo oczekiwana szczepionka na koronawirusa zaczęła jednak budzić mnóstwo kontrowersji, głównie w związku z tym, że była to najszybciej wyprodukowana szczepionka we współczesnych czasach z uwagi na presję dotyczącą wpływu pandemii na życie społeczne oraz światową gospodarkę. Szybko zaczęły się szerzyć różne teorie spiskowe, na przykład że „Bill Gates użyje jej do zachipowania ludzkości". Dały one kolejną pożywkę prokremlowskim źródłom dezinformacji. Polskie źródła, które od początku pandemii koronawirusa rozpowszechniały treści antyszczepionkowe, inspirowane często przez media związane z Kremlem, po rosyjskiej agresji na Ukrainę trzy lata temu zaczęły udostępniać informacje fałszujące obraz wojny na Ukrainie i publikować wpisy zniechęcające do uchodźców.

(*Na foto – covidowa rzeczywistość – święcenie „welikodnioji paski" w Czyżach w 2021 r.*)

BIAŁYSTOK. 5 marca Zarząd Województwa Podlaskiego podjął uchwałę w sprawie przyznania stypendiów w dziedzinie twórczości artystycznej uczniom uzdolnionym artystycznie z województwa podlaskiego na 2025 rok. **26 marca** część z nich odebrała dyplomy podczas uroczystej gali w Operze i Filharmonii Podlaskiej w Białymstoku.

Tegoroczne stypendia odebrało prawie 520 podlaskich uczniów szkół podstawowych i średnich. Wśród nich znalazły się uczennice Szkoły Podstawowej nr 4 im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim, w tym dwie uczące się w klasach ukraińskich – Nadia Sofia Waszkiewicz z klasy 2a (wnioskowała Państwowa Szkoła Muzyczna I Stopnia w Bielsku Podlaskim) oraz Nikola Hołodok z klasy 6a (wnioskowała Szkoła Podstawowa nr 4 w Bielsku Podlaskim), która od pierwszej klasy śpiewa i tańczy w Ukraińskim Zespole Pieśni i Tańca „Ranok" (*na foto podczas ubiegłorocznego konkursu recytatorskiego „Ukraińskie Słowo"*).

eprasa.pl 6bbfcd4452

Stypendium od marszałka wynosi 250 zł miesięcznie przez rok. W tym roku Zarząd Województwa przeznaczył na wsparcie uczniów uzdolnionych artystycznie ponad 1 mln 550 tys. złotych.

Wnioski o przyznanie stypendium mogły składać: szkoły podstawowe, średnie, podstawowe i średnie szkoły artystyczne, instytucje kultury prowadzące działalność edukacyjną w dziedzinie twórczości artystycznej, stowarzyszenia twórcze oraz inne organizacje pozarządowe prowadzące działalność edukacyjną w dziedzinie twórczości artystycznej. Celem tego wsparcia jest pomoc dzieciom i młodzieży w realizacji pasji i talentów oraz dotarcie do tych uczniów, którzy mają utrudniony dostęp do dóbr kultury.

BIAŁYSTOK. 6 marca w Urzędzie Marszałkowskim w Białymstoku podpisano umowę o współpracy województwa podlaskiego z obwodem zakarpackim Ukrainy. Regiony już od kilku lat prowadzą wspólne działania i korzystają z unijnych środków, np. na poprawę ochrony zdrowia. Umowa dotyczy m.in. wspólnych projektów w dziedzinie edukacji, dotyczących młodzieży, a także wymiany doświadczeń w sferze turystyki i przemysłu. Porozumienie ma także wymiar symboliczny, stanowiąc podziękowanie Ukrainie za walkę nie tylko w obronie własnego kraju, lecz także porządku demokratycznego – podkreślał Marszałek Województwa Podlaskiego Łukasz Prokorym.

BIAŁYSTOK. 14 i 16-17 marca w Białostockim Ośrodku Kultury można było oglądać filmy ukraińskie w ramach 9. Festiwalu Filmowego Ukraïna! Była to replika festiwalu odbywającego się w Warszawie – jedynego wydarzenia w Polsce w pełni poświęconego kinematografii ukraińskiej. Nagrodzone na warszawskim festiwalu filmy zostały następnie zaprezentowane w innych miastach Polski, m.in. w Białymstoku, dzięki czemu widzowie mogli poznać bliżej kulturę, która mimo wojny wciąż się rozwija.

Na projekcji pierwszego dnia w kinie „Forum" w Białymstoku został zaprezentowany dramat kryminalny „La Palisiada" w reżyserii Philipa Sotnychenka [«Ля Паліciада» Філіпа Сотниченка], **16 marca** miłośnicy kina ukraińskiego mogli oglądać dramat „Stepne" w reżyserii Maryny Vrody [«Степне» Марини Вроди], a ostatniego dnia – dramat „Redakcja" Romana Bondarchuka [«Редакція» Романа Бондарчука].

BIAŁYSTOK. 16 marca w studiu Rembrandt Radia Białystok odbył się Wielki Finał Niebieskiego Mikrofonu – corocznej najważniejszej nagrody dla podlaskich twórców przyznawanej zarówno tym, którzy dopiero rozpoczynają zawodową karierę, jak i tym już nieco bardziej doświadczonym.

Zwycięzcami tegorocznej edycji Muzycznej Nagrody Polskiego Radia Białystok zostali Ania Karolska, raper Maxim i zespół „Deluzja".

Podczas finału konkursu zaprezentowało się 10 wykonawców, wśród nich Maxim – Piotr Maksim (laureat dwóch nagród – za promocję województwa podlaskiego i za najlepszy występ) – raper, dziennikarz muzyczny, edukator, wydawca, autor siedmiu solowych płyt studyjnych, współtwórca projektu „Bahato", frontman zespołu „SamoHa", organizator licznych eventów na rzecz promocji białostockiego hip hopu. Wystąpił on razem z członkiniami zespołu „Dobryna", na czele z jego kierowniczką Aleksandrą Iwaniuk. Maxim, a także Oliczka (wokal), Aneta Jawdosiuk, Emilia Szabałowska i Ola Romańczuk (chórki) wykonali utwory będące połączeniem muzyki rap z tradycyjnymi pieśniami ukraińskimi z Podlasia. „Pokazaliśmy dopiero skrawek tego co szykujemy z Oliczką z zespołu Dobryna. Niedługo startujemy z singlami i będziemy powoli odsłaniać karty. W studiu nasze światy się zderzają i powstają bomby energetyczne" – napisał po koncercie na swoim profilu na Facebooku raper.

WARSZAWA. 18 marca Warszawie pod przewodnictwem Jego Eminencji, Wielce Błogosławionego Sawy Prawosławnego Metropolity Warszawskiego i całej Polski odbyła się wiosenna sesja Świętego Soboru Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Szczególnym wydarzeniem w życiu Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego było podjęcie uchwały w sprawie kanonizacji Męczenników Katyńskich – duchownych prawosławnych zamordowanych na mocy decyzji najwyższych władz Związku Radzieckiego przez NKWD wiosną 1940 r.

W poczet świętych zaliczono: ks. protoprezbitra płk. Szymona Fedorońkę (1893-1940), urodzonego w Czerteżu pod Sanokiem Ukraińca, pierwotnie należącego do Kościoła greckokatolickiego, duchownego prawosławnego, naczelnego kapelana wyznania prawosławnego Wojska Polskiego który w 1939 r. trafił do niewoli sowieckiej, a w 1940 r. został zamordowany w Katyniu; ks. prot. mjr. Wiktora Romanowskiego (1899-1940), urodzonego w Ciemnohajcach w obecnym obwodzie tarnopolskim w Ukrainie duchownego prawosławnego, kapelana wojskowego w stopniu majora, zamordowanego w Twerze (w części literatury katyńskiej jest on wymieniany jako „Romanienko") oraz ks. prot. mjr. Włodzimierza Ochaba (1900-1940), urodzonego w Nehrybce (wsi w powiecie przemyskim) kapelana rezerwy Wojska Polskiego, który w 1938 r., w czasie tzw. akcji polonizacyjno-rewindykacyjnej przeprowadzonej przez polskie władze, został pozbawiony swej parafii w Buśnie na Chełmszczyźnie, a w 1939 r. został aresztowany przez Rosjan w Drohobyczu i rozstrzelany w Twerze.

Uroczystości kanonizacyjne Męczenników Katyńskich odbędą się **17 września 2025 r.** i ten dzień będzie ustanowiony dniem Ich modlitewnej pamięci.

ORLA. 18 marca Europa Nostra oraz Instytut Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI) opublikowały listę 7 najbardziej zagrożonych obiektów dziedzictwa kulturowego w Europie. Znalazła

eprasa.pl 6bbfcd4452

się na niej Wielka Synagoga w Orli. Jak podkreślała organizacja Przyszłość Dziedzictwa Religijnego, która złożyła nominację tego zabytku do programu: „Wielka Synagoga w Orli jest symbolem złożonej, często trudnej historii ziem polskich i reprezentuje dziś imponującą oddolną energię mieszkańców Polski, Białorusi i Ukrainy, którzy – wobec braku żydowskich potomków ofiar Holokaustu – jednoczą się ponad podziałami kulturowymi, etnicznymi i religijnymi, aby przywrócić temu żydowskiemu zabytkowi dawną świetność. Stanowi ona także symbol losów dziedzictwa żydowskiego po Holokauście, a jednocześnie wymierny przykład przywracania pamięci".

Program 7 Najbardziej Zagrożonych Zabytków i Obiektów Dziedzictwa Kulturowego, od momentu uruchomienia w 2013 r., stał się ważniejszą inicjatywą społeczeństwa obywatelskiego poświęconą ochronie zagrożonego dziedzictwa Europy.

Grant EBI dla każdego laureata programu wynosi 10 000 euro.

BIAŁYSTOK. 19 marca Marszałek Województwa Podlaskiego Łukasz Prokorym wręczył stypendia w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania i opieki nad zabytkami na rok 2025. Łącznie przyznano 44 stypendia na łączną kwotę blisko 420 tys. zł. Otrzymali je ludzie kultury na projekty związane z tradycyjnym tkactwem i muzyką, malarstwem, regionalną historią, wydaniem książek i tomików poezji. Wśród stypendystów znaleźli się m.in. Anna Olesiuk-Sawicka i jej projekt „Kontynuacja tradycji tkackich mieszkańców wsi Reduty – opracowanie wzorów tkanin, wystawa prac tkackich" (stypendium półroczne), Julita Charytoniuk ze Stowarzyszenia Dziedzictwo Podlasia z projektem „Opowieści kobiet" – opracowanie kilkunastu pieśni tradycyjnych z terenu woj. podlaskiego, stworzenie programu koncertu, nagranie klipu (stypendium roczne), a także Piotr Maksim. Raper otrzymał roczne stypendium na projekt zawiązany ze stworzeniem utworu i nagraniem teledysku autorskiego projektu, w którym połączone zostaną hip hop z podlaską muzyką tradycyjną.

CZEREMCHA. 22 marca w Gminnym Ośrodku Kultury odbyło się spotkanie, podczas którego rozmawiano o tkactwie dawnym i współczesnym oraz wykorzystywaniu tradycyjnych wzorów. Wzięła w nim udział tkaczka Marta Bajko, stypendystka Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na tę okazję przygotowano miniwystawę tkanin ludowych z ubiegłego stulecia oraz tkanych współcześnie. Część tkanin i chodników przynieśli mieszkańcy ze swoich rodzinnych zbiorów. Zaprezentowano także współczesne sprzęty tkackie. Ponadto w trakcie spotkania jego uczestnicy mogli obejrzeć film „Ginące rzemiosła".

Spotkanie było realizowane w ramach stypendium twórczego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

CZYŻE. 29 marca w Gminnym Ośrodku Kultury w Czyżach odbył się wernisaż wystawy „Dokumentacja wartości architektoniczno-kulturowych gminy Czyże". Zostały na niej zaprezentowane efekty badań etnograficzno-architektonicznych studentów Wydziału Architektury Politechniki Białostockiej, przeprowadzonych jesienią 2024 r. na obszarze gminy Czyże. Miały one na celu przybliżenie kultury regionalnej i przypomnienie o tradycyjnych wartościach Podlasia.

Jak czytamy na stronie Facebook Gminnego Ośrodka Kultury i Biblioteki Publicznej w Czyżach, „Artystyczne kompozycje wykonane w ramach przedmiotu Osadnictwo wiejskie – studium miejscowości gminnej, pod kierunkiem dr inż. arch. Magdaleny Sulimy i dr hab. inż. arch. Jarosława Szewczyka, ukazują przestrzenno-kulturowe uroki wybranych wsi z gminy, a także architektoniczno-etnograficzne inwentaryzacje tradycyjnej zabudowy z tego obszaru. Studenci wykonali przekroje i rzuty domów, od których nie można oderwać wzroku".

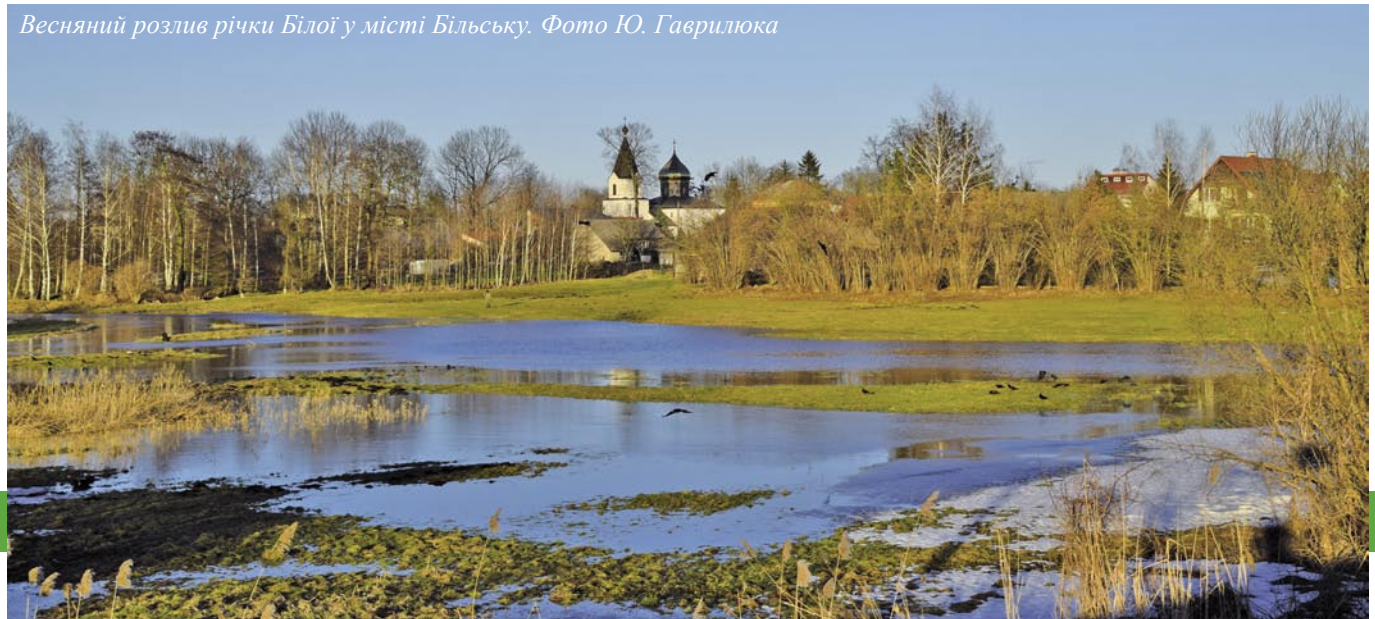
Ponadto studenci w ramach konkursu opracowali koncepcje projektowe zagospodarowania przestrzennego dwóch terenów w Czyżach.

DOBROWODA. 30 marca w świetlicy wiejskiej w Dobrowodzie odbyły się „Wielkanocne warsztaty rodzinne". Wszyscy, którzy chcieli poczuć radość zbliżających się świąt wielkanocnych, mogli przygotować kwiaty z bibuły do wierzb na Niedzielę Palmową oraz spróbować swoich sił w pisaniu pisanek metodą batikową, czyli najstarszą techniką w tworzeniu pisanek, polegającą na nakładaniu wosku specjalnym pisakiem i kilkukrotnym farbowaniu, co daje efekt wielokolorowego jajka z różnorodnymi wzorami.

Organizatorami warsztatów byli Koło Gospodyń Wiejskich w Dobrowodzie oraz Miejski Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji w Kleszczelach.

Ludmiła ŁABOWICZ
Foto autorki artykułu

Весняний розлив річки Білої у місті Більську. Фото Ю. Гаврилюка

«Ой посію я льонку...»

Льон відігравав колись велику роль у побуті і був важливою сільськогосподарською культурою. Його волокно використовувалось і зараз використовується для виробництва лляних тканин, які цінуються за свою міцність, зносостійкість і гігроскопічність. З нього виготовляли одяг, постільну білизну та інші тканини. Насіння льону – джерело цінної олії, багатої на поліненасичені жирні кислоти омега-3, які корисні для серцево-судинної системи, – було одним з основних інгредієнтів у кухні наших предків.

Льон це також одна з найдавніших культурних рослин. Вважається, що почали його вирощувати близько 8 тис. років тому в азійському регіоні Плодородного півмісяця. Тканини з льону були знайдені у вавилонських гробницях, датованих приблизно 3000 роком до нашої ери. Льон багато разів згадується в Біблії; вперше в Книзі Виходу. У сучасну епоху фінікійські купці розповсюдили полотно по всьому Середземноморському басейну. Згодом його почали культивувати в Європі. Східні слов'яни ставилися до льону з повагою і трепетом, матеріалові приписували очисні й обережні властивості. Одяг з льону вважався ритуально чистим і охороняючим тіло людини, яка її носить. Здавна льон використовувався для білизни та одягу. У 1794 році була впроваджена механічна льоноочистка, яка полегшила видобуток лляної олії та збільшила площі вирощування.

По сьогоднішній день, незважаючи на багатотисячний вік, льон як найбільш древній текстиль залишається вічно молодим. Зараз можна говорити про його своєрідний ренесанс – лляний одяг є дуже популярним, аматори здорового харчування використовують лляну олію в кухні, а щоб покращити роботу шлунку, вживають його насіння. Однак є це вже переважно льон, як кажуть «з магазину».

Льон як сільськогосподарська культура майже зник з нашого підляського краєвиду. Пригадаймо, спільно з Валентиною Клімович та Ніною Явдосюк з Добриводи – співачками, а також носійками знань про те, «як колись у нас було», які діляться своїм знанням на багатьох майстер-класах та зустрічах, – процес обробки льону. Жінки приближували цю історію, зокрема, на майстер-класах, які у їхньому селі проводило Товариство Спадщина Підляшшя, чи на фестивалі „Джерела – українські традиції та трансформації" в Черемсі (*на фотографіях*). Спогади записані в говірці, якою говорять жінки, а цікавою є також термінологія опису процедури виготовлення тканин.

Підготовка лляних ниток вимагала багато праці. Наприкінці літа солому залишали в пучках на полі для попереднього просушування, а потім молотили ціпами або кійками і росили.

eprasa.pl 6bbfcd4452

– Весною треба було льон посіяти – згадує Валентина Клімович. – *Сіялі мужчини – оралі землю, то й сіялі льон. Господиня за тоє, що льон посіют, то вже на вечеру їїшницю насмажит. Як льон вже сходит, то треба його ополоти, бо зіллє росте, а льон мусит бути чистюткій. Опололі, він вже росте далій, цвіте, головкі доцвітают і вже доспіває. Колі доспів, то треба його вирвати. Виривалі, в'язалі в* ***кучечки****, або на полі зоставлялі на пара дьон, або зараз забиралі, як була оказ'я – коні вольни, щоб возом забрати. В'язалі тиї кучечки в* ***куліки*** *– по дванадцить кучок, чи по десять – од перевесла залєжало. Тиї кучечки укладалі на перевєсло* ***митусь*** *– значит: найперш кладеться в одну сторону, а як другий радочок кладеш на той кулік, то вже – де головкі – то там тепер корінь. Так на одворот. І тогди везут додому. Вже на подвір'ї треба було, коб він не змок, то под клунями, коло хлівів робилі такиї* ***нари*** *– так називалі. На колках доскі лєжат і вже на тих нарах ставлялі тиї кучки. Куліки розвезувалі, ставлялі кучки доокола, коб всьой вліз і так він сох. Вже як добра погода, десьта у вжесьньови, а рвалі то под кунець серпня, тогди, як у клуні був ток, а як нема току, то подстилалі радно і доску, а на доску клалі кучку і* ***прачом*** *білі. Прач був зроблєний з дерва і ним оббивалі тую кучку, витрасалі єї – зерно пушло і знов звезувалі єї.*

Як говорить Ніна Явдосюк, цілий процес був довготривалим – тривав від весни.

– Як льон посіяти, ополоти, вирвати, збити прачом насіннє, послати, шість неділь лєжав і, як помню, мама всьо ходилі дивитись його, як вже ломиться добре, а то вже можна терти.

Після збирання врожаю, укладання та обмолоту починалося вимочування.

– Вже як всьо обите, куліки знов звезувалі і везлі в річку – згадує Валентина Клімович. – *Чи де попало, де вода стоїт, там возилі і мочилі. Як мочилі, то ходилі оборочалі його, бо зверху, може бути, не займе вода. Потом забиралі його і слалі – попуд путьою, по облогах, де тілько можна. Ходилі кобіти глядіти – чи вже він вилєжався, чи ні. Потре, потре і дивиться, чи вже волокно є, тогди вже збирає. Як збирают, то тоже треба, коб він просох, бо як лєжит на землі, то од споду мокри був. І тогди знов в'язалі в куліки. В митусь, так само, каждy кучку в митусь. Оно посля слання то кучки булі більши, не такиї як з зерном. Привозят додому, на вишки, чи в клуні десь покладут тиї куліки. Й вже по копанні картоплі, як вже тоє пороблят, то вже беруться до льну.*

Осіння робота при льонові починалась від сушіння.

– Сушилі то в печі, треба було добре вигорнути той жар – згадує пані Ніна. – *Перше коцюбою, потом метлою солом'яною.*

– Опалювалі хлібову піч – говорить пані Валентина. – *Вечером випаліт, а рано вже й сухий. Потом то помню, як мама в кухні такою* ***терницою*** *дерев'яною терла. А потом вже хто богатший, то куплєлі такую жалізну, то вже було льокшій. Треба було трепати, отрепавши – чесати. Як прийде зима, перед Руздвом, чи по святи вже пралі всьо. І був льон чисти, булі* ***пачоси***, ***перечуски****. На обруси, на ручники і кошулі той чистий. А як бракувало, то перечоскі додавалі, той густійший. Перечуски то булі з густійшої, а з ріджої – пачуси.*

Після прядіння, як згадували жінки – перед початком Великого посту треба було вже думати про ткання.

– Через цілу зиму треба було всьо тоє понапрадати і вже в остатній тиждень мисниць треба було основати, що там задумалі – чи кужель, чи ручник, чи мишки – всьо тоє льняне. Полотна ткалі богато – ціли ***стіни*** *або* ***губи****, бо так називалі – хто стіна, хто губа. В туй губі штири метри на* ***снуйниці****, то дужо насновувалі, бо й простині і сінники ткалі, я ще й топір маю сінника лняного.*

Власноручне виготовлення лляного полотна на підляських селах почало завмирати вже в 60-ті роки минулого сторіччя.

– Ткалі ще плахти, алє полотна вже не помню, щоб хтось ткав – говорить Ніна Явдосюк. – *Мишки то ще на початку 70-их ткалі, алє потом з'явилісь вже в продажі.*

В такий спосіб сучасний ринок ліквідував старе ремесло, якого коріння сягало тисячі років. Загинула тоді також своєрідна культура праці у гурті – прядіння проводилось найчастіше в групі жінок, а окрім праці була це форма проведення часу у товаристві, співання пісень, розмови, обміну сільськими новинами. Сьогодні, щоб частково відчути таку атмосферу, залишається участь у майстер-класах народного рукоділля. А давнє лляне полотно та спогади про його виготовлення, які збереглись ще в Добриводі, це вже сьогодні справжні раритети.

Славомир САВЧУК
(Польське Радіо Білосток)
Фото С. Савчука, Ю. Гаврилюка

eprasa.pl 6bbfcd4452

Сила рідного діалекту

Все далі й далі відходять у минуле спогади про останню поїздку на Підляшшя. Тепер на першому плані – проблеми й болі воюючої України. Але не думаю, що колись зможу повністю забути про цей край. Йдеться не лише про отримані під час подорожі приємні емоції, а й про усвідомлення важливості цієї території для українського світу. Це не Канада, звісно, не США, не Кубань, не Зелений Клин, але таки важлива для українства географічна точка. А також історичний маркер. Мала територія і невелика кількість україномовного населення компенсується іншими важливими факторами. Скажімо, наявністю часопису «Над Бугом і Нарвою». Плюс та обставина, що українці тут жили споконвіку. Це не Зелений Клин, де перші переселенці з'явилися у кінці XIX століття. І не Кубань, де нащадки козаків живуть з кінця XVIII-го. На Підляшші мешкають автохтони. Тому цікаво порівняти життя підляшуків у Польщі з життям українців у інших країнах. Скажімо, із сусідньою Берестейщиною. Не треба їхати далеко, щоб знайти матеріал для всеукраїнської аналітики.

* * * * *

Людмила Романюк з Малорити, яка нещодавно відсиділа півтора року за білоруську справу, вважає себе етнічною українкою. Любить слухати українські народні та сучасні естрадні пісні. З сумом констатує, що у берестейців національне усвідомлення сформоване «лише наполовину». А інколи так хочеться поділитися хорошими піснями із земляками! Тоді Людмила відчиняє вікно чи кватирку і вмикає щось українське. Дуже їй подобається Квітка Цісик: «Вона у мене завжди на першому місці. І по якості виконання, і по ідейності. Це просто захоплює: виходить, можна жити за тисячі кілометрів від Батьківщини і водночас бути невід'ємною частинкою своєї нації! А ще мені дуже подобається тріо Мареничі. Особливо пісня «Несе Галя воду». Це вже зовсім

Людмила Романюк

близько від нас – волинський колектив. Сусіди, можна сказати. До речі, за стилем виконання Мареничі подібні до деяких білоруських колективів. Михайло Хома теж належить до моїх улюблених виконавців. А пісню «Гей, соколи!» – можу кілька разів підряд слухати. До речі, у нашому регіоні досить толерантне ставлення до всього українського. Тоді як у Мінську був випадок, коли на добу посадили водія, який увімкнув у автівці українську пісню. У Малориті ж у цьому відношенні все нормально. Дільничний міліціонер дозволив мені вмикати музику, щоправда, тільки в денний час...».

Згадує пані Людмила і про час, проведений у колонії. Причому, неодмінно заторкує мовний аспект: «Білоруські в'язні боялися розмовляти в колонії білоруською мовою. А ось я розмовляла на своєму діалекті! Заборон ніяких не було, навпаки була повага – як з боку «політичних», так і з боку суворих оперативників. Вони також ставилися лояльно. Думаю, що саме через свою мову я відчувала певний захист у колонії. Білоруські офіцери, очевидно, читали текст мого звернення до Лукашенка, де я критикувала його за те, що пропустив російські війська воювати на українську територію. Думаю, що вони все розуміли і воювати також не хотіли. Тому по відношенню до мене не було такого цькування, як по відношенню до інших білоруських в'язнів. Якщо останнім часом діставалося за мову збоку наркоманок та алкоголічок, то у моєму загоні подібні люди ставилися до моєї говірки, як до чогось природного. Мовляв, ну що з неї взяти? Ну, вона ж така, як є – природна поліщучка. Тому в цьому відношенні я мала спокій. А ось літературна білоруська мова в колонії не мала такої природності. Тут уже все було максимально політизовано…».

* * * * *

Нещодавно дехто з українських шанувальників музики звернув увагу на підляський гурт «Sw@da i Niczos», який був одним з основних претендентів на представлення Польщі на «Євробаченні – 2025». Але було надто мало інформації про цей дует, аби всенародно порадіти за виконавців, розділити радість з підляшуками. Рівень виконання непоганий, але важливо, ким вони себе відчувають? Яка у них ідентичність – українська, білоруська, польська? Чи потроху всього у певному співвідношенні? Мені це було б дуже цікаво, адже моє родове коріння походить з північної Чернігівщини. У нас там, уявіть собі, також є підляські дифтонги (ку^{o}нь, ву^{o}л, ну^{o}ж, тощо) – хоча від річки Снов до Підляшшя сотні й сотні кілометрів! Не зустрічав подібного явища на Волині, Рівненщині, Житомирщині, Київщині... Хоча й обійшов пішки багато північних населених пунктів вищеназваних областей. Отже, там, на українсько-білоруському прикордонні дифтонгів немає, а на Чернігівщині є. Як і на Підляшші. Як ця обставина впливає на місцеву ідентичність? Очевидно, формує якесь почуття... якщо й не відрубності, то особливої спільноти. Чи це впливає на політичні вподобання? Думаю, що впливає, але незначною мірою. Років п'ять тому на Чернігівщині помітив у водія рейсового автобуса встановлені поряд маленькі синьо-жовтий та червоно-зелений прапор лукашенківської Білорусі. Малоймовірним було б таке поєднання на

eprasa.pl 6bbfcd4452

Полтавщині, Львівщині чи Запоріжжі. Переконаний, що тут спрацював регіональний фактор. То хто ж цей водій: ватник, лукашист? Місцевий мешканець з білоруським сентиментом? Чи приїжджий українець, який прихильно ставиться до сусідів-білорусів? Важко щось стверджувати, оскільки через брак часу не встиг поспілкуватись з водієм. Можна лише робити певні припущення. Є чимало доказів того, що мешканці Городянського та Ріпкинського районів попри специфічний діалект відчувають себе українцями. Скажімо, відомий політик Левко Лук'яненко, який походив з Городнянського району, відсидів 27 років за Україну. Навіть був засуджений до розстрілу, який потім замінили на тривалий строк ув'язнення. Його українська була трішки особливою, відчувався акцент. Але він жив і дихав Україною! Втім, Чернігівський край нерідко народжував просто... патріотів своєї місцевості. Скажімо, отаман Галака (1885-1921) захищав земляків від більшовицького терору. Коли у 1920-1921 роках його загін оточували чекісти, він міг переплисти Дніпро і довгий час діяти на білоруській території. Це зайвий доказ того, що мовних проблем у мешканців Ріпкинщини не було. Очевидно, їхній діалект був дуже близьким до білоруської мови. Разом з тим є докази, що предки Івана Галаки належали до козацького стану. Відомий поет і перекладач Валерій Стрілко, який народився на українській Ріпкинщині, останні роки свого життя провів у Мінську. Зробив багато чудових перекладів з української на білоруську і навпаки. Навіть поезію перекладав! А це значить, що досконало володів обома мовами. У сусідній з Ріпками Городні я вперше побував у 1981 році. Тоді тут проживало 20 тисяч населення і десь 60% розмовляло білорусько-українським суржиком. Ба, білоруська складова була навіть потужнішою. Вдруге я там побував у 2021 році – умовно білоруськомовних людей було вже 80%. Після ліквідації льотної військової частини багато російськомовних людей виїхало. Отже, це українське місто є найбільшим на планеті населеним пунктом, де відсоток білоруськомовних є досить високим. Це говорить про те, що тотальна українізація освіти не стала загрозою для білоруської ідентичності. Важко собі уявити таке велике білоруськомовне місто на території самої Білорусі. Там однозначно домінували б російськомовні школи, які швидко зробили б те, чого не змогли зробити на Чернігівщині школи українські. Російські неминуче витіснили б решткі білоруськості. Ось така ситуація з мовами і діалектами на Чернігівщині. А як на Підляшші? Думаю, багатьом українстам хотілося б познайомитися з вищезгаданим підляським дуетом, щоб від них самих дізнатися про мовну специфіку цього краю. А як з ними спілкуватися – українською, білоруською чи польською – для філологів не має особливого значення.

* * * * *

Завершити хотів би ще одним коротеньким описом берестейських реалій. Пошлюся на один з текстів Людмили Романюк: «Неділя. О дев'ятій ранку несподіваний дзвінок у двері. Відчиняю і бачу: стоїть циганка і починає типовий монолог: доброго дня, люди добрі, допоможіть чим зможете… Дивлюся на неї мовчки. Циганка замовкає, а потім знову повторює свою мантру. Перебиваю її: Валя, перестань! Я рада тебе бачити… Гостя заспокоюється, оживає. Треба пояснити, що подія відбувається на південному заході Білорусі. Ми з циганкою розмовляємо найкрасивішим у світі поліським діалектом української мови. «Тьотя Люда, то ти?». Я раптом відчуваю, що це вже не циганка прийшла побиратися в мою домівку, а в гості завітала ціла колонія! Саме з Валею в гомельській колонії я перебувала на карантині. У нашій секції було 24 жінки, і лише я одна була політичною. І лише одна Валя була циганкою. Коли вперше почула її діалект – ледь не втратила свідомість: Боже, сестричка по мові! У Валентини було біля десяти ходок в колонію – все за крадіжки. Ми здружилися. Я допомагала їй писати заяви та різні анкети, бо вона чомусь хотіла перевестися з Гомеля в Речицю. Мені ж Валентина багато розповідала про життя в колонії, про все, що варто знати ув'язненим. Коли ми з нею розмовляли, вся секція замовкала. То був наш з Валентиною зоряний час: розмовляють дві поліщучки, а всі слухають!».

* * * * *

Ось якими теплими, виявляється, можуть бути стосунки двох землячок. Навіть в ув'язненні зовсім не знайомі люди можуть стати свідками чарівної сили рідного діалекту! Навіть національність не має вирішального значення. А от мова має.

Сергій ЛАЩЕНКО

Спогад з відвідин Підляшшя у березні 2022 р. – Сергій Лащенко в Соб'ятині. Фото Ю. Гаврилюка

eprasa.pl 6bbfcd4452

BADANIE spraw związanych z wierzeniami i religią, odnoszących się do duchowości ludzkiej w czasach przedhistorycznych, jest zadaniem wyjątkowo trudnym i w większości przypadków wykraczającym poza możliwości współczesnej nauki. Od duchowości i wiary krok już niewielki do spraw związanych z etnosem, czyli poczuciem wspólnoty kulturowej. Pewnych informacji mogą tu dostarczyć badania archeologiczne, jednak pozyskiwane źródła materialne stanowią jedynie niewielką część dawnych wierzeń i w dużej mierze opierać się musimy jedynie na domysłach i hipotezach. Najwięcej informacji dostarczają wykopaliska prowadzone na cmentarzyskach, gdzie wierzenia i religia były widoczne w najbardziej czytelny dla nas sposób i jednocześnie tam właśnie najmocniej objawiała się wspólnota kulturowa danej grupy ludzkiej.

Szkice badacza podlaskich pradziejów

Szczyty-Dzięciołowo i Zbucz — dwa wczesnośredniowieczne cmentarzyska w okolicach Bielska

W drugiej połowie XI wieku na terenie międzyrzecza górnej Narwi i środkowego Bugu zaszły przemiany kulturowe, których jedną z głównych cech była zmiana obrządku pogrzebowego. Wcześniej niepodzielnie panowało tu ciałopalenie (mówimy oczywiście o czasach wczesnego średniowiecza, czyli od VI/VII wieku n.e.), które stopniowo zostało zastąpione przez obrządek szkieletowy. Nie ulega wątpliwości, że nastąpiło to w wyniku chrystianizacji tych ziem i wprowadzaniu nowej religii. Paść może pytanie, dlaczego proces ten rozpoczął się dopiero w 100 lat po przyjęciu przez Ruś i Polskę chrztu. Nie należy jednak zapominać, że mówimy o terenach znajdujących się z dala od centrów administracji państwowej i kościelnej, zarówno wschodniej, jak i zachodniej, nie można też utożsamiać powstających dopiero struktur kościelnych z chrystianizacją zachodzącą w społecznościach. Przyjęcie chrześcijaństwa w znaczeniu formalnym otwierało dopiero drogę do przyswajania sobie nowej wiary w pojęciu duchowym. To przechodzenie było bowiem procesem ciągłym i rozpoczynało się dopiero w jakiś czas po zetknięciu z nową religią, polegając na stopniowym przekształcaniu sposobu myślenia. Zatem dopiero po jakimś czasie mogło znaleźć odzwierciedlenie w kulturze materialnej, czyli tym, co archeolodzy mają szansę odkryć na cmentarzyskach. Gdy głębiej się nad tym zastanowić, to w zasadzie nie można postawić wyraźnej granicy, kiedy nastąpił kres procesu chrystianizacji duchowej, gdyż z całą pewnością nadal kultywowane były obrzędy pochodzące z czasów pogańskich. Zostawmy jednak te rozważania etnografom i religioznawcom, wracając do tematu archeologii.

W okolicach Bielska Podlaskiego znajdują się dwa, a w zasadzie, jak się za chwilę przekonamy, trzy cmentarzyska z czasów, gdy ta zmiana obrządku pogrzebowego miała miejsce. Są to, położone w odległości 13 i 17 kilometrów na wschód od centrum dzisiejszego Bielska, cmentarzyska w Szczytach-Dzięciołowie i Zbuczu – w uroczysku zwanym *Grabniak* (*Grabnik/Hrabniak*). Inne lokalne nazwy tego miejsca to *Pohulanka/Prohulanka* i *Kurhany*. Określenie *Prohulanka* funkcjonuje wśród mieszkańców Zbucza, którzy wywodzą je od nazwy znajdującej się tu kiedyś karczmy.

Cmentarzysko kurhanowe w Zbuczu, stanowisko 2. Widok od wschodu. Fot. H. Olczak, D. Krasnodębski.

eprasa.pl 6bbfcd4452

Wykopaliska w Szczytach-Dzięciołowie w 2015 roku. Wykonywanie dokumentacji fotograficznej przez Hannę Olczak. Fot. D. Krasnodębski.

Wykopaliska w Szczytach-Dzięciołowie w 2015 roku. Grób w obudowie kamiennej. Fot. D. Krasnodębski, H. Olczak.

Wykopaliska w Szczytach-Dzięciołowie w 2015 roku. Praca na wykopie. Fot. D. Krasnodębski, H. Olczak.

W Zbuczu znane są dwie nekropolie, jedna kurhanowa, druga płaska z grobami w obudowach kamiennych. Podobne groby zlokalizowane są w Szczytach-Dzięciołowie. Jako że najstarsze informacje o nich przeplatają się, wypada przytoczyć je łącznie. Pierwsze informacje o badaniach archeologicznych prowadzonych na stanowisku pochodzą z połowy XIX w. Na początku lat 50. tego stulecia Adolf Wiewiórowski, właściciel pobliskiego majątku ziemskiego Szczyty, rozkopał groby znajdujące się na terenie swojej posiadłości. Wyniki tych badań opisane zostały przez Józefa Jaroszewicza w drugiej, poprawionej wersji swojego dzieła historycznego *Obraz Litwy,* którego fragmenty ukazały się w 1853 r. w *Bibliotece Warszawskiej.* Jaroszewicz wymienił dwa cmentarzyska z grobami w obstawach kamiennych, znajdujące się na terenie posiadłości Wiewiórowskich: jedno na polach wsi Szczyty (obecnie Szczyty-Dzięciołowo, st. 1), a drugie w lesie zwanym Grabniak (obecnie Zbucz, st. 1). Opisując rozkopane groby i pochodzące z nich zabytki, Jaroszewicz nie określił jednak bliżej, z którego z cmentarzysk pochodziły: (…) *największe dwa cmentarze znajdują się na najwyższej pozycyi okolic bielskich, śród gruntów wsi Szczytów, i w lesie Grabniaku do tegoż majątku należącym. Każdy grób otoczony jest w prostokąt lub koło do owalu zbliżone, wielkiemi kamieniami, a wnętrze obwodu drobniejszemi zasypane. Te ostatnie uprzątnąwszy, już na pół łokcia albo nawet i mniej pod powierzchnią ziemi, natrafia się na miejsce, gdzie ciało było złożone. W niektórych grobach znaleziono dość grube, kilko-calowe żelazne ćwieki, u których w końcu grubszym zamiast główki, było tylko zachylone żelazo. Temi ćwiekami musiano zbijać trumny, lubo szczątków drzewa ani śladu dostrzedz się nie dało. Ponieważ nie w każdym z odkrytych grobów znalazły się podobne ćwieki, wypadałoby wnosić, że używanie trumien nie było powszechne, chyba, że w miejscu żelaznych brano niekiedy i ćwieki drewniane. W dawniejszych snać grobach, wszystko się w proch obróciło; w innych zaś zaledwo cząstki łamiące się za najmniejszem dotknięciem i kawałki twardszych od nóg i rąk kości pozostały. Kości te nie były bez ładu złożone, lecz we właściwych sobie leżały miejscach i żadnego znaku ognia na nich dostrzedz nie można; w żadnym też grobie nie znaleziono szczątków popiołu lub węgla, popielnic lub łzawnic. Widoczna zatem, że lud do którego te groby należały, palenie ciał nie miał we zwyczaju. Zmarłych kładziono głową na zachód, jak z położenia czaszek można się było przekonać. Oprócz wyżej wzmiankowanych ćwieków, znaleziono w tych grobach: bransoletki z blachy miedzianej wycięte, ozdobione desenikiem w ząbki i kropki; różnego koloru paciorki szklane, okrągłe i podługowate; kolce srebrne i z posrebrzanej miedzi, po prostu z drutu tych kruszców zrobione; łańcuszek albo raczej sznureczek z cienkiego mosiężnego drutu dość misternie pleciony, lecz przez kopiących na drobne rozerwany kawałki; kółko z podłego srebra i kółeczko podłużne w karby jakby zauszniczka; jakieś żelazne kilka cali długie narzędzie, z jednej strony zaostrzone, z drugiej zakończone kółkiem, przy kopaniu odbitem; i wreszcie kilka grubych, szaro wypalonych skorup, które przypadkiem mogły się tam dostać, gdyż zebrane żadnej nie stanowiły całości.*

eprasa.pl 6bbfcd4452

Następny etap badań na terenie dóbr Wiewiórowskich miał miejsce kilka lat później, ale prawdopodobnie nie objęły one Zbucza. Na początku lat 60. XIX wieku carski urzędnik skarbowy Siergiej Songin kopał m.in. na pobliskim cmentarzysku w Szczytach-Dzięciołowie. Natomiast w latach 1886-88 wykopaliska w ziemi bielskiej i drohickiej prowadził Nikołaj Pietrowicz Awenarius. Jego badania również ograniczyły się prawdopodobnie do Szczytów-Dzięciołowa, chociaż w tym przypadku brak co do tego stuprocentowej pewności. Prawdopodobnie z cmentarzyskiem w Szczytach-Dzięciołowie wiąże się jeszcze jedno amatorskie rozkopywanie, prowadzone w 2. połowie XIX w. przez Zdzisława Bitnera. W sporządzonej 40 lat później relacji wspomina on o pagórku, zwanym przez miejscową ludność kurhanem, znajdującym się w lesie należącym do folwarku Karolin: *W lesie znalazłem ślad ośmiu mogił, obłożonych wokoło dużemi głazami.* (…) *Jeden z tych grobowców odkryłem do głębi, z trudem usuwając nawał kamieni, pod któremi czarnoziem głęboki nieuwarstwiony świadczył, że ziemia tu niegdyś była poruszana. W głębokości przeszło dwu łokci znalazłem ślady kilku ciał zupełnie rozłożonych, z kości ledwie ślad pozostał, i kilka kawałków żelaza niewiadomego użytku.*

W latach 2004, 2005, 2013 i 2015 badania na tych stanowiskach prowadziła ekspedycja z Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk pod kierownictwem Dariusza Krasnodębskiego.

Z badań wykopaliskowych wiadomo, że najstarsze są kurhany ziemne oznaczone na mapach archeologicznych jako Zbucz, stanowisko 2. Znajduje się tam 18 kopców ziemnych, z których tylko te ułożone wzdłuż drogi biegnącej na skraju lasu stanowią pozostałość po dawnym cmentarzu. Pozostałe to najprawdopodobniej pochodzące z czasów nowożytnych (XVI-XIX w.) ślady produkcji drzewnej. Kurhany grzebalne to najprawdopodobniej 12 częściowo zniszczonych nasypów, usytuowanych na odcinku o długości ok. 80 m. Dziewięć z nich ułożonych jest po osi wschód-zachód. Ich średnice wahają się od ok. 5 do ok. 10, przy wysokości wynoszącej od kilkunastu centymetrów do ok. 0,5 m. Dwa nieco mniejsze wzniesienia położone są równolegle do nich, w odległości ok. 4-5 m na południe. Jeszcze jeden należący być może do cmentarzyska nasyp znajduje się w odległości ok. 7-9 m i ma średnicę ok. 12 m, przy wysokości przekraczającej 1 m.

W nasypach znaleziono jedynie 12 fragmentów ceramiki, w tym pozostałości jednego naczynia oraz 63 przepalone drobne kości, w tym z całą pewnością kości ludzkie (nie można bowiem wykluczyć, że były tu również przepalone szczątki zwierzęce), wśród których jeden fragment udało się określić jako kawałek czaszki osoby dorosłej, zaś inny jako fragment szkieletu dziecięcego. W większości znajdowały się one na skłonie i obrzeżu nasypu XIV. Analizy radiowęglowe oraz formy naczynia wskazują, że kurhany te mogą być datowane na okres pomiędzy końcem IX wieku a pierwszą połową X wieku. Odkryte pochówki reprezentują typ grobów nasypowych, występujących na terenie międzyrzecza Narwi i Bugu.

Wykopaliska w Zbuczu w 2004 roku. Grób w obudowie kamiennej. Fot. D. Krasnodębski.

Wykopaliska w Zbuczu. Kamienny kurhan w trakcie badań w 2005 roku. Fot. D. Krasnodębski.

Wykopaliska w Zbuczu. Dwa niewielkie ziemne kurhany na stanowisku 2. Fot. D. Krasnodębski.

eprasa.pl 6bbfcd4452

Wykopaliska w Zbuczu w 2013 roku. Grób w obudowie kamiennej. Fot. D. Krasnodębski.

Widok obudów kamiennych w Zbuczu. Stan z 2016 roku. Fot. D. Krasnodębski.

W sąsiedztwie opisanych kurhanów znajduje się drugie cmentarzysko, oznaczone na mapach archeologicznych jako Zbucz, stanowisko 1. Na terenie porośniętego lasem grabowym obszaru o powierzchni około 0,5 ha znajdują się groby płaskie w obudowach kamiennych. Na powierzchni widoczne są duże głazy, z których część układa się w rzędy lub tworzy czworokąty. W trakcie badań wykopaliskowych rozpoznano kilka grobów utworzonych przez duże głazy, z przestrzenią pomiędzy nimi wypełnioną mniejszymi kamieniami. Miejscami bruki te tworzyły wielopoziomowe struktury i w jednym z przebadanych miejsc widoczne były jako kamienny nasyp o wysokości 0,4 m. W trakcie badań znaleziono jedynie niewielką ilość przepalonych kości, z których ze względu na stan zachowania jedynie kilka udało się określić jako z całą pewnością ludzkie. Wydaje się, że dominującą formą pochówku były tu groby ciałopalne bezjamowe polegające na przykrywaniu spalonych szczątków kamiennym brukiem i obstawianiem dużymi głazami. Wśród znalezionych przedmiotów, poza kilkunastoma paciorkami szklanymi, przęślikiem z różowego łupku, żelaznymi okuciami klepkowego wiaderka i fragmentami wykonanego z brązu, posrebrzanego paciorka ażurowego, na szczególną uwagę zasługuje wykonana ze szkła szklana lunula (zawieszka półksiężycowata). Wykonana ona została z niebieskiego szkła, zaś podobne znaleziska znane są głównie z terenu Rusi. Pomiędzy XI a XIII wiekiem istniały tam duże ośrodki produkcji i dystrybucji szkła zlokalizowane na terenie m.in. Nowogrodu i Kijowa.

Na podstawie analiz radiowęglowych i form zabytków przyjąć można, że czas użytkowania tego cmentarzyska zamyka się pomiędzy 2. połową lub raczej, co wydaje się być bardziej prawdopodobne, końcem XI a początkiem XIII wieku.

Podobne cmentarzysko z płaskimi grobami w obstawach kamiennych i niewielkimi nasypami znajduje się we wspomnianych na początku Szczytach-Dzięciołowie, w odległości około 2,5 km na południowy zachód od nekropolii zbuckiej. Ma ono kształt nieregularnego owalu i długości około 0,8 ha. Na jego powierzchni widoczne są duże głazy oraz kilka rozrzuconych pomiędzy nimi niewielkich kopców. W trakcie badań wykopaliskowych w 2015 roku rozpoznano jeden grób płaski i jeden kurhanowy. W pierwszym przypadku, pomiędzy obstawą z dużych głazów i pod brukiem ułożonym z mniejszych kamieni, znaleziono złożony w niewielkiej jamie grób dziecka w wieku 1,5-2 lata, przy którym znaleziono 43 paciorki szklane, a także kilkadziesiąt fragmentów glinianych naczyń, z których znaczna część pochodziła z jednego garnka. W przebadanym kurhanie, który usypany był z piasku, zaś drobne kamienie i jeden duży głaz znajdowały się u jego podstawy, natrafiono na szkielet kobiety w wieku około 35 lat. W jego sąsiedztwie natrafiono na dwie zausznice wykonane z brązu oraz około 30 paciorków szklanych. Interesująca jest zwłaszcza jedna z zausznic, z tzw. paciorkami węzełkowatymi, należąca do typu kijowskiego. W nasypie znaleziono także kabłączek skroniowy, tzw. esowaty, wykonany ze srebra oraz miedziany przęślik, zabytek mający prawdopodobnie pochodzenie wschodniosłowiańskie. Wydaje się, że kurhanowa forma pochówku nie musi być skutkiem przenikania na zachód zwyczajów pogrzebowych z najbliżej położonych cmentarzysk z dorzecza Narewki i Leśnej lub górnego Niemna, ale wynika ze złożenia w kopcu szczątków kobiety wywodzącej się z dalszych terenów Rusi. Jako jeden z potencjalnych regionów jej pochodzenia nasuwa się dorzecze środkowego Dniepru i Berezyny, gdzie zarejestrowano liczne przykłady zausznic z paciorkami węzełkowatymi i częstsze niż na innych obszarach zamieszkanych przez Dregowiczów składanie pochówków w nasypach.

Wydaje się, że najbardziej prawdopodobnym czasem zdeponowania pochówku w kurhanie jest okres od końca XI do połowy XII wieku, zaś grób płaski jest zapewne nieco młodszy i pochodzi z XII lub z 1. połowy XIII wieku. Ustalenia te nie dają jednak podstaw do datowania całego stanowiska, ani też do określenia relacji czasowych pomiędzy grobami w obstawach kamiennych i kurhanami.

Jakie zatem wnioski płyną z analizy przedstawionych tu pokrótce odkryć. Wydaje się, że procesy osadnicze zachodzące w 1. połowie XI wieku na terenie dorzecza górnej Na-

eprasa.pl 6bbfcd4452

Wykopaliska w Zbuczu. Zrekonstruowane naczynie znalezione w grobie w obudowie kamiennej, znalezione w 2004 roku. Fot. M. Gmur.

Szklana zawieszka znaleziona podczas wykopalisk w Zbuczu. Fot. M. Gmur.

rwi wskazują na brak ciągłości zasiedlenia tego obszaru. Ciałopalne cmentarzysko kurhanowe w Zbuczu wiązać można ze znajdującym się około 700 m na południe zespołem osadniczym składającym się z grodziska (Zbucz, stanowisko 3) i towarzyszących mu osad otwartych. Gród w Zbuczu powstał najprawdopodobniej w latach 70. IX wieku i służył jako schronienie do połowy lub 3. ćwierci X wieku. Na przełomie X i XI wieku miała zapewne miejsce jego przebudowa, podczas której powiększono obszar majdanu, zaś obiekt zaczął pełnić funkcję ceremonialną, związaną przypuszczalnie z trudnymi do pełnego zdefiniowania obrzędami pogrzebowymi. Ani w pierwszej, ani w drugiej fazie swojego istnienia nie był zamieszkany. Wraz z początkiem XI w. zarówno umocnienia, jak i wspomniane osady zostały opuszczone. Jest to zresztą zjawisko nieco szersze, gdyż w tym samym czasie, czyli nie później niż w 1. połowie XI wieku, opuszczone zostały grody w Zajączkach nad Narwią i Surażu. Nastąpiła zatem trwająca około 100 lat przerwa osadnicza, po której pojawiły się cmentarzyska płaskie w Zbuczu i Szczytach-Dzięciołowie. Jedyna osada mogąca mieć związek ze Zbuczem znajduje się około 900 m na północ od niego. W przypadku drugiej nekropolii wiemy o istnieniu w jej bezpośrednim sąsiedztwie rozległej osady wielokulturowej, z której najmłodsze materiały można datować od X w. do XII/XIII w. Najbliższy współczesny obu cmentarzyskom gród w Paszkowszczyźnie usytuowany jest w odległości 10 km i zbudowany w końcu XI w.

Dariusz KRASNODĘBSKI

WYBRANA BIBLIOGRAFIA

DZIK M. 2015. Przemiany zwyczajów pogrzebowych w międzyrzeczu Bugu i górnej Narwi (XI–XV w.) t. 1 i 2. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Muzeum Podlaskie w Białymstoku.

JAROSZEWICZ J. 1844. Obraz Litwy pod względem jej cywilizacyi, od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII. Część I. Litwa pogańska, Wilno.

JAROSZEWICZ J. 1853. Jadźwingi. Wyjątek ze wstępu do Obrazu Litwy. Biblioteka Warszawska 3, 193-224.

KÓČKA-KRENZ H. 1971. Esowate kabłączki skroniowe z terenów Polski północno-zachodniej. Fontes Archaeologici Posnanienses 22, 97-143.

KÓČKA-KRENZ H. 1993. Biżuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

KRASNODĘBSKI D. 2000. Podlasie na przełomie I i II Millenium w świetle wyników najnowszych badań archeologicznych. In A. Buko, Z. Świechowski (eds.), Osadnictwo i architektura ziem polskich w dobie Zjazdu Gnieźnieńskiego. Warszawa: Generalny Konserwator Zabytków, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Stowarzyszenie Patria Polonorum, 179-190.

KRASNODĘBSKI D. 2008. Szklana lunula znaleziona na cmentarzysku w Zbuczu, woj. podlaskie. In A. Buko and W. Duczko (eds.), Przez granice czasu. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Jerzemu Gąssowskiemu (= Acta Archaeologica Pultuskiensis 1). Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. A. Gieysztora, 253-261.

KRASNODĘBSKI D., Olczak H. 2019. Kontynuacja osadnictwa czy ponowne wykorzystanie starszych nekropoli? Dwa cmentarzyska kurhanowe w Uroczysku Szczekotowo w Puszczy Białowieskiej oraz cmentarzyska kurhanowe i z grobami w obstawach kamiennych w Zbuczu. W: A. Buko (red.), Początki chrześcijaństwa na pograniczu mazowiecko-ruskim w świetle wyników badań wybranych cmentarzysk. Warszawa: IAE PAN, 55–67.

KRASNODĘBSKI D., Małkowski W. 2018. Badania archeologiczne grodziska w Zbuczu, gm. Czyże, pow. hajnowski. Historia Slavorum Occidentis 2018, nr 2 (17), 105–121.

OLCZAK H., Krasnodębski D. 2019. The cemetery in Szczyty-Dzięciołowo, Bielsk Podlaski district, as an example of grave form diversity in the middle Bug river basin in the 11th–13th centuries. Sprawozdania Archeologiczne 71, 407–455.

eprasa.pl 6bbfcd4452

Українська народна мова Середнього Побужжя

(Підляшшя і Берестейщини) у дослідженнях етнографів і філологів XIX століття

Закінчення з попереднього номера

Незалежно від офіційної термінології та способу класифікації мов, як і циркулярів та указів російського уряду, що забороняли використовування, нібито неіснуючої («…никакого малороссійскаго языка не было, нѣтъ и быть не можетъ…») української мови у науці, освіті і публічному житті[68], процес збирання та публікування фольклорних текстів і статистичних даних сприяв розвиткові національної самосвідомості українців, даючи поколінню т.зв. українофілів матеріал для наукових досліджень. Чільним українцем-філологом цього періоду був Андрій Потебня, який фолькорний матеріал використав у двох філологічних розвідках, в яких характеризував «малоруське наріччя», тобто українську мову. Пишучи першу з них, мав лише поміщені у третьому випуску «Этнографическаго сборника» РГО записи «заблудівського говору», який, попри наявність певних білоруських прикмет, зарахував до українських[69] та передрукував фрагменти з цього запису, як зразок одного з менш відомих говорів українського мовного масиву[70]. У черговій розвідці філолог використав також матеріали з Побужжя, надруковані у «Сборнику памятниковъ народного творчества...»[71].

Саме в цей час були зібрані нові матеріали для філологічних досліджень – у 1862 р. РГО прийняло план етнографічно-статистичної експедиції, яка б у наступному році провела широкомасштабну працю в терені, з метою вивчення «народностей» т.зв. Західно-Руського краю, отже території здобутої Російською імперією у 1772-1807 рр., на якій російською адміністрацією утворено 9 губерній. Внаслідок вибуху у 1863 р. польського Січневого повстання, яке захопило також ці терени, експедиційні праці були проведені щойно наприкінці 1860-х років, при чому завдання дослідити «українську групу губерній» (Київська, Волинська і Подільська) отримав Павло Чубинський[72] – етнолог і фольклорист, але також громадський діяч і поет, відомий перш за все як автор слів українського національного гімну. Як «українофіл» вирішив він дослідженнями охопити також заселені українцями суміжні повіти Гродненської, Сідлецької і Люблинської губерній. Під час двох поїздок влітку 1869 року та взимку 1869-1870 рр. завітав він також на Середнє Побужжя, де побував у Володавському і Білянському (Білопідляському) повітах Сідлецької губ. та у Берестейському, Кобринському, Пружанському і Слонимському повітах Гродненської губ.[73]. Терен названих повітів до 1795 року входив до складу Берестейської землі Берестейського воєв., отже, поза полем зору вченого опинилися терени історичного Підляського воєв., а саме Більський пов. Гродненської губ. та Костянтинівський, Радинський і Соколовський повіти Гродненської губ. Ймовірно, причиною була їхня віддаленість, адже у цій частині «Трудів», яка описує українців, у числі повітів заселених «малорусами» ці найбільш північно-західні окраїни також враховані (для повітів на лівому березі Бугу подані навіть числа україномовного населення в окремих населених пунктах)[74].

[68] С. І. Очеретянко, Л. В. Рябець, *Заборона української мови*, [в:] *Енциклопедія Сучасної України*, т. 10, Київ 2010, с. 27.

[69] «Заблудовскій говоръ ... не смотря на нѣкоторые Бр. [*білоруські*] признаки, долженъ быть отнесенъ къ Мр. [*малоруському*] нарѣчію». – Потебня А., *О звуковыхъ особенностяхъ русскихъ нарѣчій*, [в:] *Два изслѣдованія о звукахъ русскаго языка*. Сочиненіе А. Потебни, Воронежъ 1866, с. 92.

[70] Ibidem, с. 141-143, з приміткою: «Въ этомъ говорѣ только и есть Бѣлорусскаго, что смягченіе *е* и условленное имъ смягченіе предыдущихъ согласныхъ, между прочимъ *д*, *т* въ *дз*, *ц*. Всѣ остальные признаки (различеніе ы и *и*, *о*=*уо*, *е*=*юо*, ѣ=*jѣ*, г=*h*, *дj*=*дж*, в=*у*, у=в, *л*=в, опущеніе *т*ъ въ 3 *л*., опущ *н* эвфон. въ мѣст. онъ: на jюомъ, пудъ єю) частью встрѣчаются, въ другихъ Мр. говорахъ, частью предполагаются ими. *я* въ мѣст. ся=*є*, твердость ц и *р*, *т*ъ а не *т*ь въ 3 *л*. ед. ч. наст. есть и въ другихъ Западныхъ Мр. говорахъ. Склоненія (зват. пад. Олексо, дат. = пред. на конєви), спряженія (1 *л*. мн. ч. *мо*, отсутствіе окончанія на *ывать*), нарѣчія, союзы: все Малорусское. Ударенія вполнѣ Мр. и свободныя отъ Поль. вліянія». Примітку цю майже повністю повторив Пйотр Гільтебрандт, упорядник віленського «Сборника памятников...» (с. XXIV).

[71] *Замѣтки о малорусскихъ нарѣчіяхъ* А. Потебни. Перепечатано изъ «Филологическихъ записокъ» 1870 г., Воронежъ 1871. Як «Образцы сѣверныхъ малорусскихъ говоровъ» подані тут не лише записи з околиці Заблудова (тодішній Білостоцький повіт), але також записи з Пружанського, Більського, Берестейського і Кобринського пов. – с. 91-104, 117-134.

[72] *Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ Западно-Русскій Край снаряженной Императорским Русскимъ географическим обществомъ. Юго-западный отдѣлъ. Матеріалы и изслѣдованія, собранныя д. чл. П.П. Чубинскимъ*, т. I, С.-Петербург 1872, с. III-V, VII.

[73] *Труды...*, т. I, с. XI, XIII-XIV. Підсумовуючи свої три наукові мандрівки 1869-1870 рр., Чубинський писав: «Такимъ образомъ, районъ моихъ поѣздокъ граничитъ на сѣверъ съ Припетью и Бѣловѣжскою пущей, на западъ съ р. Вепремъ, на юго-западѣ съ Австрійской границей и р. Прутомъ, на югѣ съ Новороссійскимъ краем, на востокѣ и ю.-в. – съ Днѣпромъ, заключая въ себѣ губерніи: Кіевскую, Волынскую, Подольскую и часть губерній Минской, Гродненской, Люблинской, Сѣдлецкой, Полтавской и Бессарабской области» (с. XIV). Дивись також: Гаврилюк Ю., *«Територія моїх поїздок межує на півночі з Прип'яттю і Біловезькою пущею». Надбужанські мандрівки автора українського гимну*, – «Над Бугом і Нарвою», Більськ, 2014, № 5, стор. 22-24.

[74] *Труды...*, т. VII, вип. 2, Петербургъ 1877, частина III: *Малоруссы Западнаго края*, с. 361-362, 364, 370-374. Чубинський зарахував мешканців Середнього Побужжя до «типу полішуків»: «Топографическія условія и исторія не могли не оказать вліянія на мѣстное малорусское населеніе и не породить особенностей. Это населеніе может быть раздѣлено на три типа: Украинский, Полѣшскій и Подольско-Галицкій. По-

eprasa.pl 6bbfcd4452

Павло Чубинський

Завдяки сприянню очільника Сідлецького шкільного округу, киянина Єфима Крижанівського[75], Чубинський зміг увійти у відносини з вчителями на Південному Підляшші й отримати від них такі фольклорні матеріали, як опис весілля у Кульчині[76] та записи зроблені учнями педагогічних курсів у Білій, які передав Яків Андрієвський[77].

Працюючи в терені, Чубинський звертав увагу також на властивості говірок досліджуваної околиці[78], відтак зібраний мовний матеріал був опрацьований основоположником української діалектології Костянтином Михальчуком та запрезентований у статті «Нарѣчія, поднарѣчія и говоры Южной Россіи, въ связи съ нарѣчіями Галичины»[79]. Вчений поділив український мовний масив на три наріччя – українське (в сучасній номенклатурі південно-східне наріччя), поліське (суч. північне/поліське наріччя) та червонороське/русинське (суч. південно-західне наріччя)[80]. Мову мешканців Середнього Побужжя Михальчук зарахував до поліського наріччя («Полѣшское нарѣчіе»), називаючи її підляським піднаріччям («Подляшское поднарѣчіе»)[81], яке ще розділив на два різноріччя – властиве підляське («Собственно Подляшское разнорѣчіе») і королівське («Королёвское разнорѣчіе»)[82]. Як бачимо з опису і карти (*дивись с. 24-25*), вчений «властиво підляським різноріччям» назвав говірки з вимовою «-ити» закінчень дієслів, сполучником «що» та редукцією дифтонгів, натомість «королівським різноріччям» (як і його попередники) – найбільш архаїчні говірки з вимовою «-іті», «што» та повнотою дифтонгів під наголосом. Звісно, через відсутність даних з більшої кількості населених пунктів на всьому підляському Побужжі, карта не дуже точна – головним огріхом треба визнати замикання говірок «королівського» типу поміж руслами Бугу і Нарви, адже й на північному березі цієї другої річки маємо кільканадцять сіл у православних парафіях Риболи, Пухли, Тростянка, яких мешканці користуються цим варіантом української мови (зараз вони розділені поміж Білостоцький та Гайнівський повіти), а не «заблудівським різноріччям», що мало входити у «Черно-Русское поднарѣчіе»[83].

Ще наприкінці першої половини XIX ст. німецький філолог Якоб Ґрімм влучно завважив: «Є живіші свідчення про народи, ніж кістки, зброя і могили – це їхні мови»[84]. Також Кость Михальчук чимало уваги присвятив питанню зв'язків окремих україномовних регіонів з етнографічними даними у «Повісті временних літ» київського літописця Нестора, визнаючи, що коли йдеться про «відгалуження поліського типу, так званих підляшан», дуже важко знайти відповідаю-

лѣшуки занимаютъ Полѣсье Кіевской и Волынской губерніи – страну лѣсовъ и болотъ – и Подлясье, т.-е. часть Сѣдлецкой и Гроднеской губерніи. Къ Полодльско-Галицкому типу слѣдуетъ отнести жителей западной Волыни и Галиціи, это – возвышенная, болѣе горная полоса; они населяютъ уѣзды: Каменецкій, Ушицкій, Проскуровскій, части: Староконстантиновскаго, Кременецкаго, Дубенскаго и Владимир-Волынскаго уѣздовъ и Холмскую Русь. Затѣмъ жителей остальной, большей части Кіевской, средней части Волынской и юго-восточной Подольской губерніи принадлежатъ къ Украинскому типу» (с. 357-358).

[75] «Содѣйствіемъ Евфима Михайловича пользовался знакомецъ его по Кіеву, извѣстный труженикъ по русской этнографіи и статистикѣ, собиратель народныхъ сказаній, пѣсенъ и преданій П. П. Чубинскій, посѣтившый Подлясье въ 1869 г.». – Крыжановскій Е. М., *Собраніе сочиненній...*, т. I. , с. XXVIII. Сам Крижанівський опублікував підляський варіант пісні про нещасну, зведену зі світу дівчину, де в ролі спокусників, які обіцяють, що «Буде тобі ліпше як у твеї мами», виступають «двораки». – N. [Евфимъ Крижановскій], *Подлясская злополучница*, – «Кіевская старина». Ежемѣсячный историческій журнал, Київ, 1883, IV, с. 906. Допис з піснею, яка була «записанная въ числѣ многихъ другихъ, по просьбѣ нашей, въ 1867 году, въ Бѣльскомъ [*Білянському*] уѣздѣ б. учителемъ греко-уніатскаго училища въ д. Полоскахъ, г. Медвѣдемъ», Крижановський надрукував як відгук на публікацію варіанту «нещасниці», який співався у Звенгородському та Уманському повітах (А. Смоктій, *Украинская злополучница*, – «Кіевская старина», 1883, I, с. 215-217).

[76] *Свадьба, записанная въ д. Кульчинѣ, Бѣльскаго уѣзда, Сѣдлецкой губ.*, Адамомъ Марковскимъ, – *Труды этнографическо-статистической экспедиціи...*, т. IV: *Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны*, изд. под наблюдениемъ Н. И. Костомарова, С.Петербургъ 1877, 670-679.

[77] *Труды этнографическо-статистической экспедиціи...*, т. I, с. XXII. Дивись також: Ibidem, т. VII, вип. 2, с. 552: *Извлеченіе изъ письма г. Андріевскаго изъ м. Бѣлой, объ особенностяхъ говоровъ въ Люблинской губерніи.* Виходить, що замітка була написана до 1867 р., коли почала функціонувати окрема Сідлецька губ.

[78] «...я вездѣ слѣдилъ за фонетическими и грамматическими особенностями говора», – Ibidem, с. XIV.

[79] Ibidem, т. VII, ч. 2, 1877, с. 453-512. Основою статті був матеріал зібраний за програмою Івана Новицького у близько 60-ти пунктах, в тому числі у Берестейському (Великоритська волость), Кобринському (Дорогичинь, Озяти), Пружанському (Береза-Картузька) і Білянському (Полоски) повітах, також діалектологічний матеріал отриманий від Я. Андрієвського (Ibidem, *Приложенія*, с. 527-600).

[80] Ibidem, с. 471. Про структурування говорів української мови у XIX-XX ст. дивись: Матвіяс І.Г., *Групування говорів української мови*, [в:] *Структура українських говорів*, Київ 1982, с. 3-68.

[81] «Оно занимаетъ почти всю Сѣдлецкую губернію и въ Гроднеской губерніи почті 2/3 востчной части Бѣльскаго уѣзда, безъ сѣверной его полосы; болѣе 2/3 восточной части Дрогичинскаго уѣзда [*з невідомих причин непоміченою залишилось при-*

eprasa.pl 6bbfcd4452

чий йому «древній народець», адже, попри виразну поліську основу, в підляських говірках можна знайти особливості всіх українських наріч і говорів[85].

Питання історичних процесів, що записалися у мові підляшан, порушив також інший філолог-українець, Павло Житецький, який матеріал з Середнього Побужжя використав у монографії, присвяченій історії української мови, перш за все при обговоренні питань іканізму (рефлексів колишнього '**ѣ**' та '**ǫ**' і '**ѥ**')[86]. Намагаючись дати відповідь на запитання «Як пояснити, що підляська Русь зберегла говірку фонетично найбільш архаїчну?», київський вчений писав:

«Не підлягає сумніву, що... з незапам'ятних часів, над ріками Буг, Нурець і Нарва, жило слов'янське плем'я... і межувало на сході, біля верхів'їв Прип'яті, з літописними дреговичами, а на півдні з бужанами та волинянами. Не більше століття після цього, як утвердився центр історичного життя в Києві, до слов'янських аборигенів Підляшшя почало припливати споріднене населення з півдня і південного сходу – під захистом озброєних дружин, очолюваних київськими князями. (...) Підприємливі руські князі ходили у ці віддалені країни за здобиччю, для збирання якої на межах своїх володінь мали будувати укріплені городи і залишати в них своїх "мужів". Вважати треба, що найдавніші міста південного Підляшшя (Берестій, Дорогичин) засновані були київськими князями, роль яких по відношенню до Підляшшя перейшла потім до князів волинських і галицьких. (...) Ми бачили, що перш ніж з'явилися в Підляшші руські колоністи, там жило вже слов'янське плем'я, мова якого лягла в основу підляських говірок, плем'я, споріднене з сусідніми дреговичами і бужанами, бо в підляських говірках немає органічних слідів західнослов'янського походження, є тільки зовнішні, пізніші впливи. Потім, у київсько-галицьку епоху, в мову найдавніших тубільців поступово вносилася домішка південноруських елементів, які на той час не втратили ще первісних відтінків. З падінням південної Русі активна роль київських і галицьких колоністів в Підляшші закінчилась. Події падали на місцеве населення, так би мовити, ззовні, а не за його ініціативою, і тому не збуджували самодіяльності народного духу. Багато разів край був руйнований, але старе населення не пропадало безслідно. Залишки його, після грози, знову займали рідні місця: була нова домішка із нових прибульців, яка входила в поєднання з однорідними елементами колишнього населення. Потім наступало нове знищення краю і новий приплив населення. Так повторювалася кілька разів одна і та ж історія без суттєвих змін: на один шар населення зовнішнім чином налягав інший, і притому так, що, поряд з пізнішим, залишалися верстви старші, не виключаючи і найдавніших. Ось чому в підляських говірках бачимо таке вражаюче розмаїття: вони включають на порівняно невеликому просторі Гродненської та Сідлецької губерній всі відтінки малоруських говірок, розкидані від крайнього сходу до меж південноруського племені в угорській Русі. Ось чому, з іншого боку, не загубилися в підляських говірках сліди глибокої давнини»[87].

На «проникнення південних рис у західнополіську зону», наслідком цього, що Західне Полісся і Підляшшя «поглинули цілий потік переселенців з Галичини та Волині, втративши внаслідок цього "чистоту" свого північного типу», сторіччям пізніше звернув увагу Юрій Шевельов:

«По-перше, Берестя (як і Пинськ) належало до Київського князівства. Та головне – південно-західна частина Полісся була ареною не лише діалектних взаємовпливів, але також (і передовсім) міграцій людності. Історично це відноситься в XIII ст., коли частина людності Галицько-Волинського князівства переселилася туди з волі володарів, а інша – стихійно, рятуючися від татарської навали; а також у XV ст., коли причиною втечі були безупинні наїзди кримських ординців. Як наслідок, чистота північноукраїнського типу в цих говірках втрачена; вони засвоїли силу південноукраїнських (точніше – південно-західних) рис і з усіх пунктів зору мають трактуватися як змішані. (...) Західнополіські говірки в основі своїй були належали до північного типу, але, починаючи з XIII ст., їхні зв'язки з середньополіськими говірками звелися майже нанівець, тимчасом як вплив південно-західного наріччя дедалі міцнішав. У самостійну групу вони чітко виокремилися щонайпізніше в XV ст., а ймовірніше – ще в XIV ст.»[88].

єднання у 1842 р. Дорогичинського пов. до Більського]; почти весь Брестъ-Литовскій и Кобринскій уѣзды, за исключеніемъ восточной полоси послѣдняго, а также южную полосу Слонимскаго и Волковийскаго уѣздовъ и Пружанскій, съ исключеніемъ сѣверо-восточнаго угла», – Ibidem, с. 493.

[82] «Къ *Собственно-Подляшскому* мы относимъ говоры всѣхъ областей занимаемыхъ Подляшскимъ поднарѣчіемъ, за исключеніемъ части Дрогичинскаго и Бѣльскаго уѣздовъ, образующихъ полосу, ограниченную съ юга рѣкою Бугомъ, а съ сѣвера – Наревомъ и занятую *Королёвскимъ* разнорѣчіемъ», – Ibidem, с. 496.

[83] Ibidem, с. 499-500.

[84] «Es gibt ein lebendigeres zeugnis über die völker als knochen, waffen und gräber, und das sind ihre sprachen» – Jacob Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig 1848, с. 5. Якоб Людвиг Карл Ґрімм (1785-1863), як і його брат Вільгельм Карл Ґрімм (1786-1859), широко відомі у світі завдяки збірці казок, зібраних на німецьких землях («Казки братів Ґрімм»), були членами «гейдельберзьких романтиків» (гурток в Гейдельберзі у 1805-1809 рр.), що ставили за мету відродження громадського і наукового інтересу до народної культури (фольклору).

[85] «Какому древнему народцу соотвѣтствуетъ эта своеобразная разновидность племени – мы не находимъ на это ни какого удовлетворительнаго отвѣта въ исторіи; скорѣе всего слѣдуетъ допустить, что тамъ въ IX вѣкѣ жили Бужане. Но замѣчательно, однако, то, что на протяженіи всей территоріи Южно-Русскаго племени мы не встрѣчаемъ теперь ни одного уголка, въ которомъ бы господствовало такое вавилонское смѣшеніе особенностей всѣхъ нарѣчій и говоровъ этого племени, какое попадается именно въ этой мѣстности; не преувеличивая, можно сказать, что тамъ почти каждая деревня поражаетъ наблюдателя какими-либо неожиданными особенностями въ языкѣ. Изъ этой путаницы явствуетъ только одно, что чѣмъ южнѣе, тѣмъ въ говорѣ Подляшанъ чаще встрѣчаются оттѣнки Украинскаго нарѣчія, чѣмъ сѣвернѣе – Полѣшскаго, а на юго-западѣ – Русинскаго; на сѣверо-западѣ же эта смѣсь сконцентрировалась уже въ особый своеобразный говоръ, такъ называемый *Королёвскій*. Не смотря, однако, на такую разнообразную смѣсь говоровъ, пребладающимъ элементомъ является везде *Полѣщина*, которая, служа, такъ сказать, цементомъ этой лингвистической мозаики, вмѣстѣ съ тѣмъ, даетъ ей свою характеристическую окраску, которая вполнѣ выразилась въ сказанномъ *Королёвскомъ* говорѣ, какъ бы органическомъ продуктѣ этой смѣси». – Михальчукъ К., *Нарѣчія...*, с. 463.

[86] *Очеркъ звуковой исторіи малорусскаго нарѣчія* П. Житецкаго, Кіевъ 1876, с. 88-97, 110-115.

[87] Ibidem, с. 273-274, 275-276.

[88] George Y. Shevelov, *A Historical Phonology of the Ukrainian Language*, Heidelberg 1979. Цитується за: Юрій Шевельов, *Історична фонологія української мови*, Харків 2002, с. 183, 965.

[89] *Підляшане.* Машинописний оригінал Т. Олесіюка, [в:], Тиміш Олесіюк, *Соборна Україна. Наукові розвідки і спомини*, Київ 2004, с. 365-366. Друга частина статті, з описом українських «племен» Південного Під-

eprasa.pl 6bbfcd4452

Юрій Шевельов

Сучасник Шевельова, Тиміш Олесіюк, у невикористаній в «Енциклопедії українознавства» частині статті «Підляшане» висловив гадку, на перший погляд, дещо іншу: «Підляшане, завдяки своїй природно-територіяльній ізольованості є одним із найчистіших антропологічно українських племен. Головним джерелом підляського осельництва став етнічний комплекс, що в незапам'ятні ще часи сформувався навколо Берестя на комунікаційному вузлі великої водної магістралі від Балтійського до Чорного моря»[89]. Однак у цьому зразку історіографічної думки представника першого покоління національно активних підляшан хронологія «незапам'ятних часів» не уточнена, до того підкреслення значення комунікаційних шляхів у місцевому етногенезі перегукується з висновками Кристини Мусянович щодо Дорогичина – на підставі проведених у 1950-х роках археологічних досліджень висловила вона думку, що у XII-XIII ст. цей найзахідніший міський осередок Середнього Побужжя був свого роду торгівельною факторією Києва або Галича та розвивався перш за все за рахунок напливу населення з теренів південної Русі[90]. На галицькі риси фольклору Північного Підляшшя звернув увагу на початку 1990-х років луцький етнограф Віктор Давидюк[91].

Монографія Житецького цінна для нас також тим, що філолог, як один зі зразків народного мовлення, опублікував добірку пісень з трьох північно-східних повітів Сідлецької губернії – з сіл Кошоли, Хотичі, Воїнь, Пашенки, Кленовиця, Піщаць, Желевше, відтак обговорив коротко їхню фонетику, виділяючи три основні «різноріччя», тобто говірки: кошольську, хотицьку та кленовицьку[92]. Кільканадцять років пізніше характеристику українського діалектного мовлення, на основі доступних тоді діалектологічних та фольклористичних публікацій, склав російський філолог Александр Соболевський, який простір побутування окремих говірок, з описом прикмет мовлення окремих сіл і містечок, обговорив у рамках губерній – у випадку Середнього Побужжя це «говоры малорусской части Гродненской губ.» та «Северно-малорусскіе говоры Седлецкой г.»[93].

Соболевський, так само як Потебня, Михальчук і Житецький, українським вважав і «заблудовскій говоръ»[94], так само помилково поширюючи його ареал поза південну межу Білостоцького повіту, аж до р. Нарви. Отже, коли філологи відмовились від зараховування говірок околиці Заблудова до масиву української мови та визнали їх білоруськими, р. Нарва отримала незаслужений статус українсько-білоруської етнографічної межі[95]. Насправді ж, україномовні села через русло Нарви межують з білоруськомовними лише на невеликому відтинку, від села Дениски до села Самулки (це друге вже зараз практично повністю польськомовне). Натомість горішня течія р. Нарви, від її джерел аж попід україномовне село Одринки

ляшшя («бужани», «хмаки», «властиві підляшани»), була надрукована: Т. Олесіюк, *Підляшани*, [в:] *Енциклопедія українознавства. Словникова частина* (ЕУ II), т. 6, Париж – Нью-Йорк 1970, с. 2084-2086.

[90] Krystyna Musianowicz, *Drohiczyn od VI do XIII wieku*, Olsztyn – Białystok 1982, с. 95.

[91] «Рік тому мав приємність двічі побувати на Підляшші... і був вражений, у якому доброму стані збереглася тут традиційна духовна культура. Цікавим відкриттям для мене було й те, що поруч з поліськими паралелями вона має чимало галицьких рис, чого нема, скажімо, в нашому Поліссі. Багатьма своїми проявами вона істотно доповнює картину як волинської, так і поліської культурної спадщини, яка щороку викликає все більший інтерес наукових кіл, як одна з найархаїчніших на слов'янському тлі, так і в цілому української. На превеликий жаль, на теренах українського Полісся зараз вже часом важко відділити автентичне від запозиченого, чому сприяють асимілятивні процеси національного розвою. Те ж саме можна сказати і про Берестейщину. Тому по суті Підляшшя є сьогодні одним з головних резервантів первісної культури етнічних полішуків, які безумовно за всіма антропо- та етнотворчими ознаками належать до однієї з найдавніших гілок українців». – *Лист В. Давидюка* у: «Над Бугом і Нарвою», 1992, № 5-6, II стор. обкладинки.

[92] *Образцы народныхъ говоровъ малорусскаго нарѣчія. Сѣдлецкія разноречія уѣздоъ Бѣльскаго, Константиновскаго и Радинскаго*, – Житецкій П., *Очеркъ звуковой исторіи...*, с. 297-310 (виконавець записів, на жаль, не вказаний, хоч можна гадати, що були вони отримані за посередництвом Є. Крижанівського). Як «Образцы письменнаго языка съ признаками малорусскаго нарѣчія» Житецький подав тут, між інш., *Отрывокъ изъ посланія Кіевскаго воеводы князя Константина Острожскаго епископу Ипатію Потѣю 1593 г.* та *Отрывокъ изъ «Апокризиса, альбо отповѣди на книжки о соборѣ Берестейскомъ»* (с. 364-366), тобто тексти, які мають прямий зв'язок з історією Середнього Побужжя.

[93] А. Соболевскій, *Очеркъ русской діалектологіи. III. Малорусское нарѣчіе.* – «Живая Старина». Періодическое изданіе Отдѣленія этнографіи Императорскаго Русскаго географическаго общества, вип. IV, С.-Петербургъ 1892, с. 27-37.

[94] Питання позиціонування говірок околиці Заблудова в ході діалектологічних досліджень 2-ї пол. XIX і початку XX ст. було обговорене та прокоментоване Іваном Зілинським у статті «Львів чи Заблудів?» («Стара Україна», Львів, 1924, № 2-5, с. 54-58), написаній тому, що: «З приводу 350-літніх роковин появи першої української друкованої книжки у Львові виринули в декотрих українських наукових кругах сумніви, чи цей ювілей треба вважати за всеукраїнське, чи тільки місцеве, львівське (галицьке) свято, бо на їх думку першою дру-

eprasa.pl 6bbfcd4452

Типогр. и Хромо-Литогр. А. Траншеля, Стремян. у. д. №12.

Карта южно-русскихъ [українських] нарѣчій и говоровъ поміщена у: Труды этнографическо-статистической экспедиціи
Матеріалы и изслѣдованія, собранныя д. чл. П

eprasa.pl 6bbfcd4452

Эту карту составлялъ, по указанію П. П. Чубинскаго и К. П. Михальчука, частный землемѣръ К. Л. Маржецкій.

въ Западно-Русский Край снаряженной Императорским Русскимъ географическим обществомъ. Юго-западный отдѣлъ. .П. Чубинскимъ, т. VII, вип. 2, Петербургъ 1877.

eprasa.pl 6bbfcd4452

Тиміш Олесіюк

кованою книжкою на українських землях було Учительне Евангеліе, що його надрукував Іван Федорович у Заблудові у 1568-1569 р., накладом литовського гетьмана Григорія Ходкевича» (с. 54).

[95] Для прикладу: «Нарва, р., права притока Бугу, довж. – 438 км (400 км в Польщі, 38 – в БССР), сточище – 28 860 км². Бере початок у *Біловезькій Пущі*; в гор. течії становить етнічну укр.-білор. межу». – *Енциклопедія українознавства. Словникова частина* (ЕУ-II), т. V, Париж - Нью-Йорк 1966, с. 1683.

[96] Число 8,1 тис. «бѣлоруссовъ по родному языку» у результатах перепису для Більського пов. дуже близьке до тодішнього числа православних прихожан у названих занарвянських парафіях – 7,5 тис. осіб. – *Первая всеобщая перепись населенія Россійской имперіи, 1897 г.*, т. XI: *Гродненская губернія*, Санкт-Петербург 1904, табл. XIII: *Распредѣленіе населенія по родному языку*, с. 102-103; Jurij Hawryluk, *Obraz prawosławnej sieci parafialnej nad Bugiem i Narwią u schyłku XIX w.*, «Над Бугом і Нарвою», 2022, № 5, с. 25 (статистичні дані за публікацією: *Гродненскій православно-церковный календарь или Православіе въ Брестско-Гродненской землѣ въ концѣ XIX вѣка епископа Іосифа*, т. I, Воронеж 1899; за цією публікацією на терені проживання україномовного населення у Більському та частинах Берестейського і Пружанського пов., які зараз у межах Підляського воєв., нараховувалося порядка 100,00 тис. православних парафіян).

[97] За приклад може послужити «*Русскій языкъ*. Учебникъ для 4 кл. Примѣнительно къ новымъ программамъ Мин. Нар. Пр. для средне-учебных завед. Составилъ проф. Н. К. Грунскій» (1913 р.) – його I розділ («Народная русская речь») починається парафгафом «Нарѣчія и говоры русскаго языка» («...три большія нарѣчія: великорусское, бѣлорусское и малорусское»), а завершується ж параграфом «Единство русскаго языка» з прокламацією-заклинанням, що «при всѣхъ ранее перечисленныхъ особенностяхъ русскія нарѣчія представляютъ собою одинъ языкъ» (с. 1-2, 9.). На кінці книжки вклеєна кольорова «Карта нарѣчій русскаго языка въ Европейской Россіи», де південні повіти Гродненської губ., в тому числі й Більський, означені як україномовні.

[98] *Діалектологическая карта русскаго языка въ Европѣ*. Составлена членами Московской Діалектологической Комиссіи, состоящей при Отдѣленіи русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ: Н.Н. Дурново, Н.Н. Соколовымъ и Д.Н. Ушаковымъ. Исполнена членомъ И.Р.Г. О-ва И.П. Поддубнымъ. Изданые Императорскаго русскаго географическаго общества, Петроградъ, 1914.

[99] *Труды Московской Діалектологической Комиссіи*, в. 5: *Опытъ діалектологической карты русскаго языка в Европѣ съ приложеніемъ очерка русской діалектологіи*. Составили члены Комиссіи Н. Н. Дурново, Н. Н. Соколовъ и Д. Н. Ушаковъ. Издано на средства Императорскаго Русскаго Географическаго Общества и «Русскаго Филологическаго Вѣстника» (відбитка з: «РФВ», Варшава, т. LXXIV, вып. 2, 1915, № 4). Москва 1915.

[100] *Проба упорядкованя українських говорів*, – Записки НТШ, т. CXVII і CXVIII, 1914, с. 333-375; *До питання про діялєктольогічну клясифікацію українських говорів*, – Записки НТШ, т. CXLI – CXLIII, 1925, сс. 19 (на кінці тому); *Карта українських говорів з поясненнями*, Варшава 1933, карта 1:4.000.000, сс. 20 (текст також польською і французькою мовами). Перша з публікацій виникла на основі матеріалу зібраного у травні – серпні 1911 р., під час тримісячної експедиції в Україну з метою написання статті про українські діалекти для петербурзької «Энциклопедіи славянской филологіи» (ред. О. Шахматов). Молодий вчений, «для изученія малорусскихъ говоровъ и составленія очерка грамматическихъ ихъ особенностей», отримав від Російської АН делегацію у 12 губерній, де проживали україномовці; в тому числі була Сідлецька губ., де досліджені були «м. Володава з околицею, с. Кобиляни (Більський пов.). Гродненську і минську ґуб. із-за браку часу я переїхав лише зелізницею з Береста-Литовського через Пинск, Лунинець, Видибор, Удрицк, прислухуючись бесіді селян на зел. двірцях і в поїзді» (с. 372). На жаль, вислана у 1914 р. Шахматову стаття «Короткий огляд фонетики українських говорів» не була надрукована через війну і загинула. Більше дивись: Микола Мушинка, *Іван Зілинський (1879 – 1952). Життя і наукова діяльність*, [в:] *Збірник пам'яті Івана Зілинського (1879 – 1952). Спроба реконструкції втраченого ювілейного збірника з 1939 р.*, Нью-Йорк–Львів 1994, с. 20-23, 46 (прим. 25).

[101] *Характеристика поліських дифтонгів і шляхи їх фонетичного розвитку*, – «Записки Історично-філологічного відділу». Всеукраїнська Академія Наук, кн. I -II (1920-1922), Київ 1923, с. 116-144; *Діялектологична класифікація українських говорів*, – «Записки Історично-філологічного відділу». Всеукраїнська Академія Наук, кн. IV, Київ 1923, с. 80-144, карта.

на її правому березі – на білоруськомовному терені. Ця неточність, яка на діалектологічних картах, та, ймовірно при публікації результатів перепису населення, проведеного у 1897 році, приписувала білорусомовність мешканцям парафій Риболи, Пухли і Тростянка[96], але й україномовність мешканцям околиці містечка Наровка, була згодом виправлена детальними тереновими дослідженнями Владислава Курашкевича, колективу «Атласу східнослов'янських говірок Білосточчини» та Михайла Саєвича, отже, у 1930-х – 1990-х роках.

Попри ці, у відношенні до всього україномовного простору – дрібні, похибки та диктовану політичними наказами ідеологему «русскаго языка», що аж до кінця існування Російської імперії залишалась панівною, як у освіті[97], так і в «офіційній» науці (за приклад може послужити карта «русскаго языка въ Европѣ»[98] з пояснювальною статтею до неї[99] – 1914-1915 рр.), опубліковані в Російській імперії діалектологічні праці та фольклористичні матеріали дозволили окреслити простір побутування говірок української мови. Стали вони також матеріалом для дальших досліджень, в тому числі над класифікацією та картографічною візуалізацією українських говорів, які у 1910-х – 1930-х роках проводили, зокрема, Іван Зілинський[100] та Всеволод Ганцов[101].

Юрій ГАВРИЛЮК

eprasa.pl 6bbfcd4452

Як дід купив машину

Одного разу дід задумав машину купити. Права мів на трактор і на машину. Трактора купив і їздив, а машини не мів. У неділю поїхав на ґєлду і купив. Баба ворота одчинила і чекає уже його. Тут і дід їде машиною. Уїжджає на пудворок і смиєцьця.

– О! Бачиш, якую я машину купив... – до баби каже.

– Бачу, бачу! – каже баба. І хусточкою од носа витирає машину, гладит рукою.

– Завтра поїдем у город, – дід баби каже.

На другій день їдут машиною і тішацьця.

– Ой, як добре їхати, вітьор не віє, дощик не змочит, – баба дідови каже.

– Ну... Так добре, што не треба лєпий, – дід каже. – Куди схочу, туди поїду. Іти пишком не треба буде.

– Ну... Коб но пожити, – баба каже. – Ой, як добре, што маєш права, то й будем тішитись.

Тут дід одкрив окно і каже:

– О! Як добре... І воздух свіжий.

Тут у машину муха улітіла. Баба зняла хустку з голови і єї хусткою б'є.

– А коб ти здохла! З мухою... Чого ти улітіла і будеш тут бзичати?! – баба махає й всьо говорит. Гонила, гонила і не могла вигнати.

Тут дід зняв шапку з голови і муху шапкою б'є. Забувся, што в руках його руль машини, скрунув... І пошлі у невелікі ровчак. Машина скривилась трохі на бук, а баба так само, оперлась об двери і кричит:

– Коб ти здох, дурню старий, з твоєю їздою! Де ж ти уїхав?!

– Я ж муху ганяв...

– Ну і што ж? Муха тебе у рув упхнула?!

– Рув не глибокі, зараз випхнем.

Баба злая як чорт; випихати берецьця і не дає ради.

Тут сусід над'їхав трактором і взяв їх витюг. Потупав дід кругом машини, оглєдив і каже:

– Ну й добре усьо... Ниць не сталось. Сядай бабо, далій поїдем.

А баба злая, не хоче сядати.

– Лєпий пишком пуйду!

Дід просит:

– Сядай, старая. Не буйся, бульш мухі не будем ганяти. Не буду вже окна одчиняти. Сядай, сядай...

Баба сіла і мовчит. А дід до єї всьо говорит і поглядає, усмихаєцьця.

– Ну што, старая – злякалася?

– А ти не злякався?

– Ну, трохі злякався... Шкода було машини, коб не погнулась.

– А ти мене не шкодував, коб я не забилася?

Дід одказав шутками:

– А про тебе я і не подумав. Ти ж у мене як кадушка груба. Ти як качалка – тулькі оно покотилася б...

А баба ще усьо зліцьця.

– Не злуй... Ти ж так хваліла, што добре їхати – ні дощ, ні сніг, ні холод не продує.

Баба глянула на діда і засмиялась.

– Ти дурню старий... Хто тобі дав права?

– Хто? Хто? Государство дало... Не знаєш, хто дає права?

Заїхалі в город, купилі усьо, што треба і додому вернулісь. Бульш мухі не ганялі.

Зоя МАЙСТРОВИЧ

Jak did kupyw maszynu

Odnoho razu did zadumaw maszynu kupyty. Prawa miw na traktor i na maszynu. Traktora kupyw i jizdyw, a maszyny ne miw. U nedilu pojichaw na giełdu i kupyw. Baba worota odczynyła i czekaje uże joho. Tut i did jide maszynoju. Ujiżdżaje na pudworok i smyjećcia.

– O! Baczysz, jakuju ja maszynu kupyw... – do baby każe.

– Baczu, baczu! – każe baba. I chustoczkoju od nosa wytyraje maszynu, hładyt rukoju.

– Zawtra pojidem u horod, – did baby każe.

Na druhij deń jidut maszynoju i tiszaćcia.

– Oj, jak dobre jichaty, witior ne wije, doszczyk ne zmoczyt, – baba didowy każe.

– Nu... Tak dobre, szto ne treba lepyj, – did każe. – Kudy schoczu, tudy pojidu. Ity pyszkom ne treba bude.

– Nu... Kob no pożyty, – baba każe. – Oj, jak dobre, szto majesz prawa, to j budem tiszytyś.

Tut did odkryw okno i każe:

– O! Jak dobre... I wozduch swiżyj.

Tut u maszynu mucha ulitiła. Baba zniała chustku z hołowy i jeji chustkoju bje.

– A kob ty zdochła! Z muchoju... Czoho ty ulitiła i budesz tut bzyczaty?! – baba machaje j wsio howoryt. Honyła, honyła i ne mohła wyhnaty.

Tut did zniaw szapku z hołowy i muchu szapkoju bje. Zabuwsia, szto w rukach joho rul maszyny, skrunuw... I poszli u neweliki rowczak. Maszyna skrywyłaś trochi na buk, a baba tak samo, operłaś ob dwery i kryczyt:

– Kob ty zdoch, durniu staryj, z twojeju jizdoju! De ż ty ujichaw?!

– Ja ż muchu haniaw...

– Nu i szto ż? Mucha tebe u ruw upchnuła?!

– Ruw ne hłyboki, zaraz wypchnem.

Baba złaja jak czort; wypychaty bereećcia i ne daje rady.

Tut susid nadjichaw traktorom i wziaw jich wytiuh. Potupaw did kruhom maszyny, ohledyw i każe:

– Nu j dobre usio... Nyć ne stałoś. Siadaj babo, dalij pojidem.

A baba złaja, ne chocze siadaty.

– Lepyj pyszkom pujdu!

Did prosyt:

– Siadaj, staraja. Ne bujsia, bulsz muchi ne budem haniaty. Ne budu wże okna odczyniaty. Siadaj, siadaj...

Baba siła i mowczyt. A did do jeji wsio howoryt i pohladaje, usmychajećcia.

– Nu szto, staraja – zlakałasia?

– A ty ne zlakawsia?

– Nu, trochi zlakawsia... Szkoda buło maszyny, kob ne pohnułaś.

– A ty mene ne szkodowaw, kob ja ne zabyłasia?

Did odkazaw szutkamy:

– A pro tebe ja i ne podumaw. Ty ż u mene jak kaduszka hruba. Ty jak kaczałka – tulki ono pokotyłasia b...

A baba szcze usio zliećcia.

– Ne złuj... Ty ż tak chwaliła, szto dobre jichaty – ni doszcz, ni snih, ni chołod ne produje.

Baba hlanuła na dida i zasmyjałaś.

– Ty durniu staryj... Chto tobi daw prawa?

– Chto? Chto? Hosudarstwo dało... Ne znajesz, chto daje prawa?

Zajichali w horod, kupyli usio, szto treba i dodomu wernuliś. Bulsz muchi ne haniali.

Zoja MAJSTROWYCZ

eprasa.pl 6bbfcd4452

Бужиський скарб руської доби

Руські шийні та монетні гривні з «бужиського скарбу №1» Внизу і на сторінці побіч: Наплічники, шийні гривні та браслет з «бужиського скарбу №2»

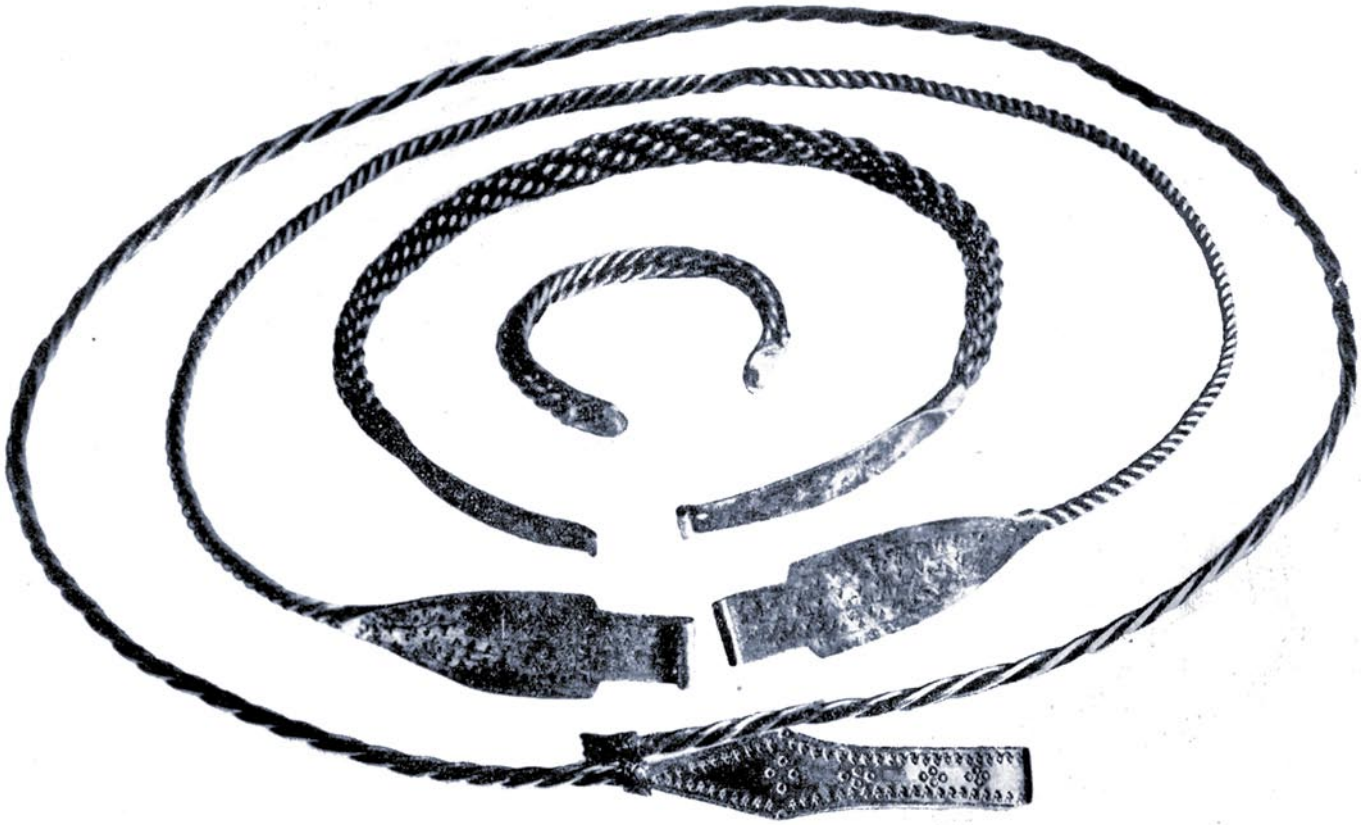
Сучасна українська національна валюта гривня, як і тризуб, має свої корені у добу Київської Русі, коли слово гривна відносилось як до стародавньої металевої прикраси у формі розірваного обруча, що його носили на шиї (отже, на гриві, загривку), так і платіжного засобу у виді срібних злитків, найчастіше подовгуватої форми (т.зв. монетні гривни). У випадку Підляшшя обидва види гривен відомі завдяки знахідкам в селі Бужиськи поблизу Дорогичина, звідки 1885 р. до Московського історичного музею потрапило 8 шийних гривень, звитих зі срібного дроту та 5 монетних злитків, вагою від 80 до 184 грамів, які на думку сучасного київського дослідника Олексія Комара можна вважати прототипами еліпсовидних гривень чернігівського типу.

Окрім цього «скарбу №1», датованого другою половиною XI – початком XII ст., існував ще один скарб срібних предметів з Бужиськів (22 штуки), що міг бути частиною цієї самої знахідки, яка потрапила до археологічної кафедри Ягайлонського університету. Цей «скарб №2», в якого склад входило 12 витих шийних гривень, 2 виті браслети, 6 витих наплічників та 2 срібні злитки (з них один звинутий у формі браслета), 1939 р. був пограбований нацистами. Отже, зараз він відомий дослідникам лише завдяки рисункам та фотографіям надрукованим на сторінках періодика «Wiadomości Archeologiczne» (1933 та 1955 рр.) та, звісно, чекає на увагу українських істориків та мистецтвознавців.

ЮГ

eprasa.pl 6bbfcd4452

Pieniądz i ozdoba dawnych czasów

Obecnie w języku polskim grzywna to kara o charakterze majątkowym, jednak do odległej przeszłości bardziej pasuje definicja z dzieła Podlasianina-Mazura Zygmunta Glogera „Encyklopedia staropolska ilustrowana”, zgodnie z którą grzywna (a z łaciny marka) „od wielu wieków jest wagą mniej-więcej półfuntową (bo nie we wszystkich krajach równą), do srebra i złota używaną” (funt w średniowieczu był ekwiwalentem ok. 400-500 gramów, więc europejskie grzywny/marki w zależności od kraju i okresu to ok. 160-280 g).

W gospodarce i życiu społecznym grzywna była na ogół jednostką obrachunkową, na którą przeliczano znajdujące się w obiegu srebrne i złote monety różnego pochodzenia. Jednak w Rusi Kijowskiej *grzywna srebra* znalazła swe fizyczne wcielenie w postaci sztabek, na ogół o mocno wydłużonym kształcie i wadze ok. 200 g (w Kijowie i jego okolicach funkcjonowała też grzywna sześciokątna, około 160-gramowa, a więc wagowo odpowiadająca marce kolońskiej, co wskazuje na kierunek, z którego pochodził kruszec). Współczesna ukraińska *hrywnia* po raz pierwszy pojawiła się w 1918 r. jako jedna z jednostek pieniężnych Ukraińskiej Republiki Ludowej, zaś od 1996 r. jest jedyną walutą narodową. Kijowski latopisarz Nestor wspomina też „гривну злату велику” (wielką złotą grzywnę), a więc znaną od starożytności ozdobę ze szlachetnego metalu, nazwaną tak od noszenia na szyi, a właściwie karku (dla pradawnych Słowian była to *griwa*).

Wyobrażenie o tym, jak wyglądały ruskie grzywny – zarówno środki płatnicze, jak i ozdoby (naszyjniki wite lub plecione ze srebrnych drutów) – dają dwa skarby, odnalezione w drugiej połowie XIX w. we wsi Bużyski koło Drohiczyna. Pierwszy z nich, liczący ogółem 13 przedmiotów, w 1885 r. trafił do Moskiewskiego Muzeum Historycznego, drugi znalazł się w zbiorach archeologicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego (22 przedmioty; możliwe że była to część tego samego znaleziska). Oba zespoły zabytków datowane są na okres od drugiej połowy XI do pierwszej połowy XII w.

„Skarb nr 1” (zdjęcia na sąsiedniej stronie u góry), który zawiera zarówno sztabki („grzywny monetarne”), jak i naszyjniki, jest dobrze znany historykom ukraińskim. Natomiast „skarb nr 2”, składający się z ozdób (naszyjniki, bransolety i naramienniki – zdjęcie u góry i na dole strony sąsiedniej), został w 1939 r. zrabowany przez hitlerowców. Szczęśliwie zachowały się zdjęcia opublikowane w 1955 r. we „Wiadomościach Archeologicznych”, zaś z komentarza do opisu poszczególnych przedmiotów możemy dowiedzieć się, że zasięg naszyjników i innych ozdób witych z drutów srebrnych był bardzo szeroki (obejmował nie tylko Słowiańszczyznę), przez co tworzą one wiele lokalnych grup. Znaleziska z Bużysk zaliczono do grupy wołyńsko-polańskiej, obejmującej obszar Wołynia i Kijowszczyzny. Za najbardziej prawdopodobne miejsce wyrobu ozdób tej grupy uznano „teren zachodniego i środkowego Wołynia w pobliżu szlaku, jaki w XI i XII stuleciu przebiegał tędy z Polski na Kijów. Za tym przypuszczeniem przemawia fakt występowania największej ilości stanowisk na Wołyniu, jak też ugrupowanie stanowisk ze skarbami, zawierającymi naszyjniki tego typu jak w Bużyskach, w kształcie wyciągniętej linii ułożonej wzdłuż wspomnianego szlaku”.

JH

eprasa.pl 6bbfcd4452

„Przy zamknięciu mowy bez spowiedzi pomarł”

Metryka zgonów parafii w Czyżach z lat 1752-1780

Zakończenie z nr. 6/2024

„Po pogrzebie uciekł nie zapłaciwszy”. Kogo chowano na cmentarzu w Czyżach?

W XVIII wieku, jak wynika z zapisów w metrykach, miejsce ostatniego spoczynku koło cerkwi znajdowali w zasadzie wszyscy, nie tylko ci zamożniejsi gospodarze, ale też żebracy, ludzie ubodzy, przejezdni. W księgach, zwłaszcza tych wcześniejszych, prowadzonych przez księdza Olifirowicza, często znajdujemy informację charakteryzującą zmarłego (profesja, stopień zamożności, status społeczny etc.):

Pochowałem Babę ubogo

Pochowałem Babe zebronco Sakramentami opatrzono

Pochowałem Kucharczuka pastucha

Pochowałem Parobka Słuznego

Pochowałem Gospodynie Ze Dworu woytowstwa

Pochowałem na Cmentarzu Czyzowskim Michała niegdys Ławnika

Pochowałem Jana Kasporuka Ciesle Cyrkiewnego

Zdarzało się, że paroch grzebał na miejscowym cmentarzu osoby spoza parafii. W metrykach często były one zapisywane pod przydomkiem *Zachozy*. Jak czytamy w „Słowniku staropolskim” Antoniego Krasnowolskiego i Władysława Niedźwiedzkiego słowa „pochoży”, „zachoży” oznaczają przybysza, osiedleńca, wędrowca.

Bywało, że proboszcz podawał dokładniejszą informację o osobie spoza parafii, np.:

Pochowałem Dziada Zebraka powiadał się z Sobotki o ktorym nie wiem czy miał Zone czy nie ale iednakzę Spowiadał Się

Czasami zapisywał nazwy miejscowości pochodzenia zmarłego:

Pochowałem Ciało zony Człowieka Zacnego z Koweły

Oprócz Koweły, w metrykach są wzmianki o pochówkach osób z Nowego Berezowa, Miękisz, *parafii wyszkowskiej* etc.

Nie zawsze jednak ksiądz otrzymywał wynagrodzenie za pochowanie osoby spoza parafii, o czym świadczy chociażby taka oto notatka:

PoChowałem Zone Pastucha ZaChozego z połowcow […] *po pogrzebie uciekł nie zapłaciwszy.*

Na cmentarzu przycerkiewnym chowano nie tylko unitów, przodków dzisiejszych prawosławnych, ale też rzymskich katolików. Byli to np. mieszkańcy dworu w Ladach czy Leniewie lub też dworu wójtostwa w Zbuczu. Wiadomo, że miejsce ostatniego spoczynku w Czyżach znajdowali żołnierze – rzymscy katolicy – którzy w tym czasie stacjonowali w tej wsi (byli *na kwatyrach*), a także ich żony i dzieci, a oprócz tego różni żebracy i przejezdni wyznania rzymskokatolickiego np.: *Pochowałem Nieiakiego Zebraka Rzymskiego obrzodku.*

Pochówki rzymskich katolików przez księży unickich były możliwe, ponieważ Kościół rzymskokatolicki uznawał sakramenty udzielane przez Cerkiew unicką. Aby jednak miejscowy proboszcz mógł pochować rzymskiego katolika, musiał uzyskać zgodę księdza z Narwi, gdzie znajdowała się najbliższa parafia rzymskokatolicka, do której należeli chociażby katolicy z Lad czy Leniewa. Świadczą o tym notatki typu: *Pogrzeb Jego był Za dokumentem Imc X. Kanonika z Narwi; Za wyraźnym Listem Imc Xdza Kanonika Narewskiego; Za wyraźnym pozwoleniem W Imc X Kanonika Proboszcza Narewskiego.*

Ilu osób rocznie umierało?

Dobrze zachowane zapisy w metrykach z lat 1752-1780 pozwalają przyjrzeć się kwestii umieralności mieszkańców parafii Czyże. Dane te przedstawiają się interesująco, jednak bez wątpienia należy do nich podejść z dużą ostrożnością.

I tak, z ksiąg cerkiewnych wynika, że w ciągu 29 lat, poczynając od początku 1752 roku do końca roku 1780, w parafii Czyże zmarło łącznie ok. 560 osób. Gdy policzymy średnią, daje to jedynie ok. 19 zmarłych rocznie. Taka liczba zdaje się być mało wiarygodna. Może ówcześni parochowie nie zapisywali wszystkich zmarłych? Może pomijali np. niechrzczone dzieci? Trudno dziś na to pytanie odpowiedzieć.

Najmniej zmarłych w analizowanym okresie zapisano pod rokiem 1772 – w metryce pojawia się informacja jedynie o trzech pogrzebach wśród parafian. W tym roku odszedł dotychczasowy proboszcz ks. Piotr Olifirowicz, a więc być może w związku ze zmianami na parafii nie zostali ujęci w księgach wszyscy zmarli parafianie?

Jedynie kilku zmarłych pojawia się w metrykach z lat: 1759 (siedmiu zmarłych), 1760 i 1771 (po dziewięciu zmarłych). Najwięcej zmarłych w badanej drugiej połowie XVIII wieku zapisano pod rokiem 1775 – było to 47 osób. Wizytacja cerkwi czyżowskiej z tego roku podaje, że w parafii mieszkały wówczas 2 173 osoby (w 513 domach). Dlatego też nawet liczba 47 zmarłych zdaje się nie oddawać rzeczywistej skali śmiertelności wśród czyżowskich parafian w tym okresie.

Dziś, w czasach dobrobytu i rozwiniętej opieki medycznej, w parafii prawosławnej w Czyżach, znacznie mniejszej niż w XVIII wieku, bo bez Krzywej i Kuraszewa, umiera proporcjonalnie więcej parafian. Na przykład w 2022 roku zmarło tu 16 osób, a w 2023 roku – 33 parafian.

Druga połowa XVIII wieku, jak się wydaje, dla parafian czyżowskich była okresem względnego spokoju, bez większych epidemii, możliwe więc, że umieralność w tym czasie była niższa niż w innych okresach. Jednak z pewnością umierało znacznie więcej parafian, niż zostało to ujęte w metrykach.

eprasa.pl 6bbfcd4452

„Pochowałem Człowieka Starego”. Jak długo żyli nasi przodkowie?

O ile dziś odchodzą przede wszystkim starzy mieszkańcy wsi, dożywszy nierzadko 80-90 lat, o tyle ponad 200 lat temu umierali parafianie w różnym wieku. Wiadomo, że poziom ówczesnej wiedzy medycznej, a właściwie jej brak, był przyczyną tego, że ludzie umierali z powodu nierozpoznanych, dziś łatwo wyleczalnych chorób. Dlatego też średnia życia była znacznie krótsza niż obecnie.

Niestety, w najstarszych księgach metrykalnych prowadzonych przez księdza Olifirowicza brakuje informacji o wieku zmarłych. Jedynie przy dwóch zmarłych proboszcz zapisał, że mieli 18 lat.

Na orientacyjny wiek wskazywały najczęściej zapiski typu:

Umarło dzicie Artemijowi Ochrycukowi

Umarło dzicie Parfinowi Czornakowi

lub też:

Pochowałem Człowieka Starego Beneszuka

Pochowałem Szmurluka Starego

Pochowałem babe Stare Maryanne Seminczę

Na tej podstawie można prześledzić orientacyjnie, w jakim przedziale wiekowym byli zmarli czyżowscy parafianie.

Weźmy przykładowo rok 1752. Łącznie w metrykach znalazła się informacja o zmarłych 33 osobach. Ponad jedną trzecią (12 zmarłych) stanowiły prawdopodobnie małe dzieci (zapisy typu: *Umarło dzicie Theofiliowi Szuhałowi*). Pod tym rokiem paroch podał też informację o jednym zmarłym starszym dziecku (*Umarł syn Harasima Formaniuka*), jednym kawalerze (*Pochowałem zmarłego młodziana*), dziewięciu kobietach, zapewne w młodym lub średnim wieku, zapisywanych najczęściej jako czyjeś żony (np. *Pochowałem Zone Demianowi Lipskiemu*), sześciu gospodarzach, jednym stacjonującym w Czyżach żołnierzu, czterech kobietach zapisywanych jako czyjeś matki, a więc być może trochę starszych kobietach. Co ciekawe, pod 1752 rokiem nie znalazła się wzmianka o żadnym zmarłym w podeszłym wieku.

Generalnie, na początku lat 50. XVIII wieku pojawia się najwięcej informacji o zmarłych dzieciach. Na przykład w 1754 roku zostało zapisanych 32 zmarłych, w tym dziewięcioro dzieci. Jednak już rok później, w 1755 roku, nie pojawiła się informacja o żadnym zmarłym dziecku. Może po prostu proboszcz parafii czyżowskiej zaprzestał podawania informacji o pochówkach dzieci, których śmierć – jak wiadomo – w owych czasach była zjawiskiem powszechnym. Wyjaśniałoby to, dlaczego dane z metryk o liczbie zmarłych mogą być po prostu zaniżone.

Poczynając od lipca 1774 roku, ks. Odelski zaczął podawać wiek parafian. Jak się wydaje, było to jedynie orientacyjne określenie wieku. Niestety, zapis nie zawsze jest jednoznaczny i czasami trudno właściwie odczytać, czy zmarły miał 30 czy 50, 40 czy 70 lat. Niemniej jednak dane te pozwalają przynajmniej w przybliżeniu określić, jak długo żyli w tym czasie czyżowscy parafianie.

Jako przykład weźmy rok 1775, gdy zapisano najwięcej, bo 47 zmarłych parafian.

W roku tym nie podano informacji o żadnym zmarłym dziecku (co potwierdzałoby wcześniejszą tezę, że w pewnym okresie paroch po prostu zaprzestał zapisywania zmarłych dzieci), a najmłodszą podaną zmarłą parafianką była 13-letnia Oxenia Sawinianka z Czyż.

A tak oto wyglądają statystyki dla 1775 roku:

– młodzież od 13. do 19. roku życia – 6 zmarłych,

– 20-latkowie – 3 zmarłych (w tym jedna osoba 25-letnia);

– osoby w wieku od 30 do 35 lat – 6 zmarłych,

– 40-latkowie – 8 zmarłych (w tym jedna osoba w wieku 45 i jedna w wieku 46 lat);

– 50-latkowie – 4 zmarłych;

– 60-latkowie – 10 zmarłych (w tym jedna osoba w wieku 64 i jedna w wieku 65 lat),

– osoby od 70. do 79. roku życia – 3 zmarłych,

– 80-latkowie – 4 zmarłych,

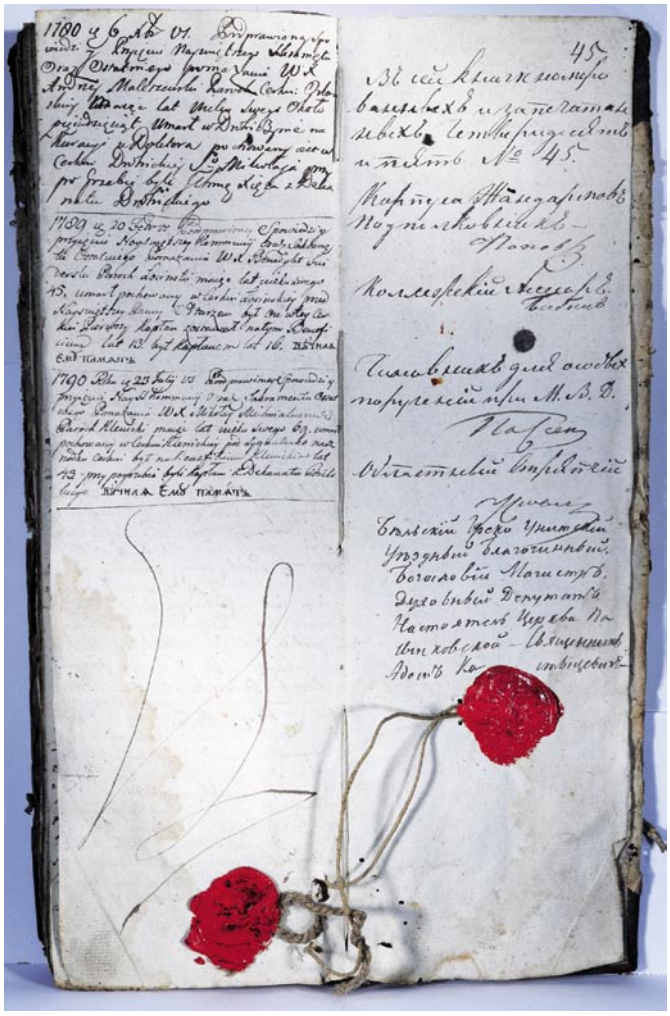
– stulatkowie – 1 zmarły.

Jeden zapis pozostaje trudny do rozszyfrowania.

Nawet jeżeli proboszcz czyżowski nie zapisał wszystkich zmarłych, to już na podstawie tych danych widać, że umierały osoby w różnym wieku: nastoletnia młodzież, kobiety mające 25 czy 30 lat (możliwe, że w trakcie porodu lub po porodzie), trzydziesto– i czterdziestoparoletni mężczyźni, pięćdziesięcio– i sześćdziesięciolatkowie, uznawani w owych czasach już za osoby stare, a także prawdziwi staruszkowie – jak 100-letni Stefan Naumczuk z Kojłów.

„Nagle zmarłego z okazy upadnienia z wozu”. Jakie były przyczyny śmierci?

Niestety, najdawniejsze księgi metrykalne z drugiej połowy XVIII wieku przynoszą niewiele informacji o przyczynach śmierci parafian czyżowskich. Z lakonicznych notatek wyłania się obraz ludzi umierających w swoich domach, rzecz ja-

eprasa.pl 6bbfcd4452

sna bez pomocy medycznej, którym proboszcz udziela ostatniego namaszczenia.

Bywało, że chorzy byli na tyle słabi, by przyjąć ostatni sakrament:

Pochowałem Zone Wasyla Stefaniuka po spowiedzi y komunii nie mogła przyionc przez wielko słabość

Niekiedy chorzy umierali przy proboszczu podczas udzielania ostatniej posługi:

Pochowałem […] *Dziada starego ktory za Słaboscio Ledwię się mogł wyspowiędac Zaras przy mie bez komunij umarł*

Niektórzy ciężko chorzy powracali jednak do zdrowia. Trafia się informacja o kilkukrotnym udzielaniu namaszczenia:

Pochowałem Pawła Iwanuszka ktorego kilka razy Dy[s]ponowałe, Lecz przy ostatni[m] Zgonie tylko co się mogł wyspowiadac Komunij nieprzyio[ł]

Tylko w niektórych przypadkach proboszcz zapisywał przyczynę śmierci parafianina. Wiadomo jednak, że w owych czasach przy zgonach nie był obecny lekarz, który mógłby postawić właściwą diagnozę. W dodatku określenie przyczyny śmierci często uniemożliwiał ówczesny niski poziom wiedzy medycznej. Dlatego też w dawnych księgach mamy raczej podane okoliczności niż faktyczną przyczynę śmierci.

Jakie szczątkowe informacje o okolicznościach zgonów mieszkańców parafii unickiej w Czyżach można uzyskać z metryk z lat 1752-1780?

Wiadomo, że w dawniejszych czasach wiele kobiet umierało w związku z komplikacjami okołoporodowymi. Jak na to wskazują rejestry, śmierć w połogu była najczęstszą przyczyną zgonów młodych kobiet.

Przeglądając metryki parafii unickiej w Czyżach, można się jedynie domyślać, iż dana kobieta zmarła przy porodzie – np. gdy umierała młoda kobieta lub gdy pojawiały się koło siebie dwie informacje – jedna o śmierci kobiety, a druga o śmierci jej dziecka. Jeżeli bowiem ksiądz zapisywał, iż pochował *Zone Zabrodzkiego*, a zaraz po tym informował, iż zmarło *Zabrodzkiej Dzicie*, od razu nasuwa się wniosek, że dwa następujące po sobie zapisy mówią o śmierci matki i jej nowo narodzonego dziecka.

Bywało jednak, że proboszcz pisał wprost, że kobieta zmarła w trakcie porodu lub zaraz po nim:

Pochowałem Zone Michaluka z Dzicieniia umarła Sama się Spowiadała y Dzicie Okrzciłem na Cmentarzu Czyzowskim Pochow[ałem]

Pochowałem Zone Michała Lewonczuka ktora nagle umarła z Dzicięniia Zaraz przy porodzeniu

Eudokia Wasiluczka maiąca Lat wieku swego 40 z Dzieciniia umarła

Anna Szeszkiewiczowa maiąca Lat wieku swego 36 po porodzeniu Dziecięcia Umarła

Czasami zapisy w metrykach świadczą o prawdziwym dramacie rodzących kobiet, które bez możliwości wykonania cesarskiego cięcia umierały razem z nienarodzonym dzieckiem. Świadczy o tym np. taki oto zapis z Czyż z 1762 roku:

Po odprawioney Spowiedzi y przyienciu Komunj wSłabosci porodzenia y niemogoc rodzic Dzicie wZywocie […] *krzciłem, aze umarła taz Katarzyna Zona Didika Ciało oney na Cmętarzu Czyzowskim przy Cyrkwi pochowałem*

W metrykach parafii czyżowskiej z lat 1752-1780 znajdziemy kilka zapisów o przypadkach nagłego zgonu, co wiązało się z tym, iż zmarły nie zdążył przyjąć przed śmiercią ostatniego namaszczenia. Niekiedy proboszcz pozwalał sobie na dokładniejszy opis okoliczności śmierci:

Pochowałem ciało zmarłego Maxima Rusaka Nagle zmarłego z okazy upadnienia z wozu y do Spowiedzi lubo znac dano wPuł drogi […]

Pochowałem Dawyda Oniszczuka ktory […] *obaliwszy się wznak na kamien umar*

Semen Kolesnik Stary Chodzący zwalił się y nagle umarł bez Zadney Dispozycy tylko Wielko nocno Spowiedzio zawszesię spowiedał na mogiłkach Łuszczowskich pochowałem onego

...Jak Czyniono relacyio wPrentce barzo Zakonczył Zycie

W Buczu we Dworze Woytowstwa nieiakas Stara Kobieta nazywajonca Się Ana Masłocha nagle umarła przy robieniu Kełbas bez spowiedzi na mogiłkach pochowana

W metrykach pojawia się też informacja o przypadkach śmierci podczas ataku zimy pod koniec marca 1768 roku:

Pochowałem Chłopca ktorego Mroz zmroził na Cmentarzu przy Cerkwi Czyzowskiey

Pochowałem Mikołaia ZawaDzkiego także zmarzłego tey samey Zawieruchy przy Cerkwi Czyz

Bywało, że proboszcz próbował określić chorobę, która spowodowała śmierć parafianina:

...z febry nagle umar

Pochowałem Z Bucza Omelana Krawczuka który Zachorowawszy Zarazliwo Chorobo do trzech Dni nagle y bez spowiedzi umarł znac nie dawano pochował X S Oladowski wikary

Jeżeli chodzi o informację o przyczynach śmierci, na pewno o wiele ciekawsze są metryki późniejsze, z końca XVIII i początków XIX wieku, gdzie już nie okazyjnie, ale przy każdym zmarłym pojawia się informacja o przyczynach śmierci („z kokluszu", „z suchot", „z puchliny", „z dyary", czyli dezynterii, „z wrzodu"). Może w przyszłości te późniejsze, o wiele dokładniejsze księgi również doczekają się analizy.

* * *

Tak oto przedstawia się temat śmierci w najdawniejszych zachowanych metrykach dawnej parafii unickiej w Czyżach z lat 1752-1780. Jak z nich wynika, parafianie w tym okresie byli grzebani na cmentarzu, znajdującym się koło cerkwi w Czyżach, jedynie pojedynczy mieszkańcy z niepodanej w metryce przyczyny zostali pochowani na *mogiłkach* koło różnych wsi w parafii.

Na cmentarzu przycerkiewnym znajdowali miejsce ostatniego spoczynku zarówno miejscowi unici, jak i rzymscy katolicy, w tym żołnierze stacjonujący *na kwatyrach* w Czyżach, jednak ich pochówek odbywał się za zgodą proboszcza rzymskokatolickiego z Narwi.

Księża uniccy byli w owym czasie chowani we wnętrzu cerkwi czyżowskiej, pod podłogą. Co ciekawe, miejsce ostatniego spoczynku w świątyni znajdowali też najbardziej zasłużeni parafianie – zarówno mężczyźni, jak i kobiety.

Wiadomo, że przodkowie dzisiejszych czyżowian żyli znacznie krócej, gdyż w drugiej połowie XVIII wieku umierały osoby w różnym wieku. Były wśród nich małe dzieci, młodzież, rodzące kobiety, młodzi gospodarze oraz osoby starsze, głównie 60-letnie. Umierano najczęściej w domu, bez pomocy medycznej, po przyjęciu ostatniego namaszczenia. Niestety, w metrykach tylko okazjonalnie pojawia się informacja o przyczynach lub okolicznościach śmierci. Niekiedy zdarzały się zgony nagłe, gdy umierający nie zdążył przyjąć ostatniego namaszczenia. Bywało jednak, że parafianie dożywali sędziwego wieku, jeśli oczywiście wierzyć proboszczowi, który zapisywał, że ktoś zmarł w wieku 100 lat.

Ludmiła ŁABOWICZ
Fot. autorki artykułu

eprasa.pl 6bbfcd4452

Tyniewicze Duże i Parafia Prawosławna
pw. Apostoła i Ewangelisty Łukasza w XX wieku

W okresie 20-lecia międzywojennego Tyniewicze Duże położone były w granicach powiatu bielskiego województwa białostockiego. Mieszkańcy nadal przynależeli do Parafii Prawosławnej w Narwi, która z kolei podlegała pod zwierzchnictwo biskupa grodzieńsko-nowogródzkiego. Szczegółowy opis struktury cerkiewno-parafialnej w powiecie bielskim zamieszczony został w sprawozdaniu sytuacyjnym wojewody białostockiego z 1921 r. Wstępny projekt Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zakładał otwarcie w powiecie 11 parafii. Projekt nie przewidywał istnienia samodzielnej parafii w Narwi. Jednak ostatecznie w czerwcu 1921 r. minister Maciej Rataj podpisał reskrypt o przywróceniu 19 parafii. Do Narwi przyłączono mieszkańców zlikwidowanych parafii w Trościanicy (Trześcianka), Puchłach oraz Łosince. W związku z likwidacją ościennych parafii liczba wiernych parafii narewskiej wzrosła do 3572 osób. W archiwum diecezji białostocko-gdańskiej zachowała się korespondencja prowadzona przez proboszcza narewskiego Witalisa Strokowskiego z dziekanem bielskim Wasylem Kostycewiczem. Listy są w formie rocznych sprawozdań i zawierają informacje dotyczące stanu materialnego cerkwi, wypełniania posług kapłańskich oraz liczebności wiernych i ich zaangażowania w życie parafii. I tak w 1921 r. na terenie parafii znajdowały się cztery obiekty sakralne: w Narwi, na cmentarzu parafialnym, w Tyniewiczach Dużych i w Odrynkach. 20 maja 1926 r. cerkwie w Narwi oraz w Tyniewiczach Dużych wizytował biskup grodzieńsko-nowogródzki Aleksy (Gromadzki). W 1935 r. parafia narewska liczyła 2 840 wiernych zamieszkałych w 501 domach, z czego w Tyniewiczach Dużych było 87 domów i 437 parafian. Na terenie parafii narewskiej funkcjonowały szkoły powszechne. W 1935 r. w Narwi naukę pobierało 102 uczniów wyznania prawosławnego, z kolei w Tyniewiczach Dużych było ich 120.

W okresie międzywojennym cerkiew w Tyniewiczach Dużych była nieformalnie obsługiwana przez stałych duchownych, pomimo że władze państwowe nie wyraziły na to zgody. Aby nie narażać się na represje administracyjne, narewskie duchowieństwo powierzyło opiekę nad tyniewicką cerkwią zakonnikom posiadającym święcenia kapłańskie, czyli hieromnichom. W sierpniu 1918 r. do Narwi powrócił z *bieżeństwa* proboszcz Witalis Strokowski. W 1921 r. podniesiony on został do godności protojereja. Strokowski obsługiwał także cerkiew w Tyniewiczach Dużych.

Pierwsze źródłowe wzmianki na temat duchownych zamieszkujących na stałe w Tyniewiczach Dużych dotyczą roku 1933. Od marca do sierpnia cerkiew w Tyniewiczach obsługiwał hieromnich Alpiusz (Fedoruk), a po nim syn narewskiego proboszcza Mikołaj Strokowski (listopad – grudzień 1933 r.). Mikołaj Strokowski, po otrzymaniu święceń kapłańskich, objął cerkiew filialną w Puchłach. Z kolei do Tyniewicz Dużych powrócił o. Alpiusz (grudzień 1933 – kwiecień 1937). Później na krótki czas (kwiecień 1937 – luty 1938) zarząd nad cerkwią w Tyniewiczach Dużych przejął hieromnich Włodzimierz (Naumienko). W okresie poprzedzającym drugą wojnę światową do czasu okupacji niemieckiej (luty 1938 – marzec 1942) pieczę nad tyniewicką cerkwią, już po raz trzeci, sprawował hieromnich Alpiusz.

W styczniu 1939 r., tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej, dokonano reorganizacji sieci diecezjalnej w Polsce. Dekanat bielski, do którego przynależały Tyniewicze Duże, odłączono od diecezji grodzieńsko-nowogródzkiej i przyłączono do diecezji metropolitalnej (warszawskiej).

Parafie Białostocczyzny w okresie okupacji sowieckiej należały do diecezji grodzieńskiej. Cerkiew prawosławna na terenach okupowanych została podporządkowana ordynariuszowi diecezji mińskiej. Zmiany jurysdykcyjne nastąpiły po agresji Trzeciej Rzeszy na Związek Radziecki. Niemcy chcieli odizolować wpływy patriarchy moskiewskiego i poprzez odbudowę struktur cerkiewnych odciągnąć miejscową ludność od poparcia dla komunizmu. Wśród niemieckich władz okupacyjnych pojawił się plan stworzenia autokefalii Cerkwi prawosławnej na terenach tzw. Zachodniej Białorusi. Pod dyktando komisarza generalnego Białorusi zwołany został sobór biskupów. Jako rezydencję nowego metropolity wybrano Mińsk. W marcu 1942 r. sobór zatwierdził statut Białoruskiej Prawosławnej Cerkwi. Ustanowionych zostało sześć diecezji, a wśród nich białostocko-grodzieńską (na terenie której znajdowała się parafia narewska z kaplicą w Tyniewiczach Dużych). Biskupem

eprasa.pl 6bbfcd4452

10

URZĄD REJONOWY w Hajnówce
Pieczątka organu wydającego

Województwo białostockie
Jednostka ewidencyjna Narew
Miasto, dzielnica, gmina
Obręb Tyniewicze

OPIS I MAPA

Nr jednostki rejestrowej 1 Nr Księgi Wieczystej
Parafia Prawosławna w Tyniewiczach
Imię i nazwisko władającego — ~~właściciela~~ (nazwa) Imiona rodziców

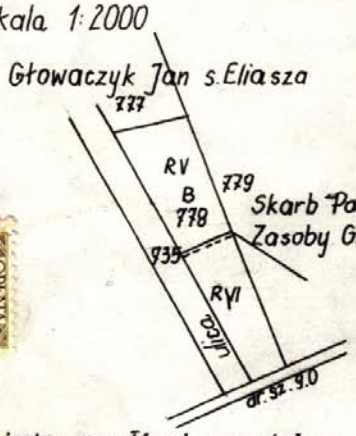
WYPIS Z REJESTRU GRUNTÓW

Obręb	Numer mapy	Numer działki	Bliższe określenie położenia	Rodzaj użytków	Klasa	Powierzchnia użytków ha	a	m²	Powierzchnia ogólna działki ha	a	m²
	4	378		Bz	—	1	51		1	51	
	6	778		B/R	V		08			14	
				Bp/R	VI		06				
Tyniewicze				Razem		1	65		1	65	

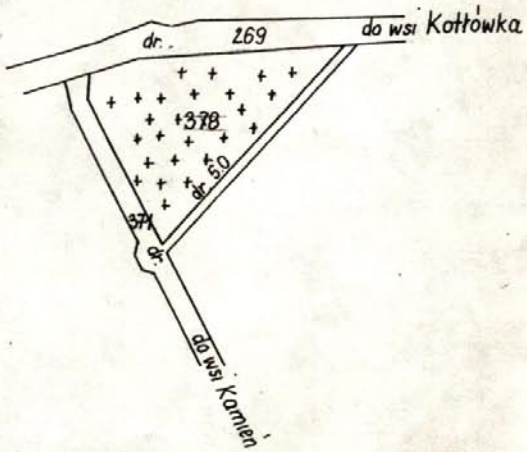
MAPA

(odrys - wyrys*) z mapy ewidencyjnej)
Skala 1 : 5000, 1:2000

Skala 1:2000

Skala 1:5000

Niniejszy wypis z rejestru gruntów i mapę (odrys - wyrys)*) sporządzono według stanu z 1992 r.
Geodeta uprawniony Irena Plewa
Nr uprawnienia 11949

Pobrano należność
170.000 zł — gr
~~sto siedemdziesiąt~~
~~tysięcy~~ zł — gr
Nr ks. zam. 1194/2/92

URZĄD REJONOWY w Hajnówce (pieczęć okrągła)

*) Niepotrzebne skreślić.

Hajnówka, dnia 1992-08-17
z up. KIEROWNIKA URZĘDU
mgr inż. [illegible]
Kierownik Oddziału Geodezji i Gospodarki Gruntami

GGZe 4-28-B zam. nr 234-19-WA

-Verte-

Opis gruntów (siedlisko z plebanią oraz cmentarz parafialny) należących do Parafii Prawosławnej pw. Apostoła i Ewangelisty Łukasza w Tyniewiczach Dużych. Zespół: Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygnatura: 4/65 , k. 10, z zasobu Archiwum Państwowego w Białymstoku.

eprasa.pl 6bbfcd4452

białostocko-grodzieńskim obrany został Benedykt Bobkowski. Diecezja białostocko-grodzieńska dzieliła się na 15 dekanatów. Parafia narewska przynależała nadal do dekanatu bielskiego.

Okres drugiej wojny światowej zostawił tragiczny ślad wśród mieszkańców Tyniewicz Dużych i Tyniewicz Małych. Latem 1944 r. podczas wycofywania się wojsk niemieckich hitlerowcy doszczętnie spalili wieś Tyniewicze Małe. Podczas starcia wojsk niemieckich z partyzantką sowiecką spłonęła również cerkiew cmentarna w Tyniewiczach Dużych. Sowieci celowo podpalili świątynię, dając w ten sposób sygnał do ataku na żołnierzy niemieckich. Z pożaru ocalała jedynie drewniana dzwonnica, która znajdowała się przy bramie cmentarnej. Budowę nowej świątyni rozpoczęto w 1946 r. Ostatecznie cerkiew została wybudowana w następnym roku. Duży wkład w jej odbudowę wniosła jedna z parafianek Tyniewicz Dużych. Była to wdowa, której stale umierały dzieci. Na odbudowę cerkwi ofiarowała swój dom. Zabytkową dzwonnicę, która ocalała z pożaru, umieszczono nad drzwiami wejściowymi do nowej cerkwi.

Koniec drugiej wojny światowej przyczynił się nie tylko do zmian terytorialnych państwa polskiego, ale i do reorganizacji granic diecezjalnych. Na Białostocczyźnie znajdowało się 69 parafii obsługiwanych przez 55 duchownych. Pierwsza zmiana sieci diecezjalnej w okresie powojennym nastąpiła w 1946 r. Utworzone zostały trzy diecezje. Narew znalazła się w granicach diecezji białostocko-bielskiej, na czele której stanął biskup Tymoteusz (Szretter). Na zwołanym 13 lutego 1948 r. Soborze Biskupów nastąpiły kolejne zmiany organizacyjne struktury cerkiewnej. Z diecezji białostocko-bielskiej wyłączono parafie powiatu bielskiego i dołączono do diecezji warszawskiej. W 1951 r. po raz kolejny zmieniono granice diecezjalne. Utworzona została diecezja warszawsko-bielska, do której włączono parafię narewską. Parafia w Narwi nadal należała do dekanatu bielskiego. W 1951 r. parafia w Narwi liczyła około 2 636 wiernych.

Od 1951 r. w Tyniewiczach Dużych na stałe zaczął przebywać wikariusz parafii narewskiej ks. Łukasz Kuryłowicz. W 1951 r. na żądanie wiernych Warszawski Prawosławny Konsystorz Du-

Nagrobek z lat 30. XX w. na cmentarzu parafialnym w Tyniewiczach Dużych.

chowny mianował o. Łukasza Kuryłowicza wikariuszem parafii w Narwi, z zamieszkaniem i stałą obsługą cerkwi w Tyniewiczach Dużych. Ksiądz Kuryłowicz został przeniesiony z parafii w Kleszczelach, gdzie pełnił też funkcję wikariusza.

Władze komunistyczne od samego początku nieprzychylnie ustosunkowały się do placówki duszpasterskiej w Tyniewiczach Dużych. Komuniści nie zezwalali na przekształcenie filii cerkwi narewskiej w samodzielną parafię. Władze uważały, że nowa kaplica została odbudowana nielegalnie, bez zezwolenia administracji państwowej. Urząd Wojewódzki w Białymstoku uznał, że o. Kuryłowicz nielegalnie zajął stanowisko proboszcza w Tyniewiczach Dużych, ponieważ na parafię nie było zgody organów państwowych. Do zaognienia konfliktu z władzą doszło, kiedy w „Kalendarzu Prawosławnym na rok 1954" umieszczona została prawosławna placówka w Tyniewiczach. Władze uznały ten fakt za niezgodny z prawem. 10 października 1952 r. metropolita warszawski Makary (Oksijuk) złożył do Urzędu do Spraw Wyznań pismo z prośbą o przydział gruntów na potrzeby duchownego zamieszkującego w Tyniewiczach Dużych, a swoją prośbę motywował tym, że „(…) we wsi Tyniewicze Duże pow. Bielsk Podlaski, wchodzącej w skład parafii prawosławnej w Narwi, posiadającej świątynię filialną, stale zamieszkuje wikariusz narewskiej parafii ks. protojerej Łukasz Kuryłowicz, obsługujący potrzeby religijne ludności prawosławnej. Ks. protojerej Łukasz Kuryłowicz zwrócił się do metropolity z prośbą o przydzielenie pewnej ilości gruntów w tychże Tyniewiczach Dużych, a mianowicie 0,8 ha gruntów ornych i 1 ha łąki". Z powyższych informacji wynika, że władze niesłusznie oskarżyły hierarchię cerkiewną o utworzenie samodzielnej parafii w Tyniewiczach Dużych już w 1950 r., gdyż takowej tam nie było.

20 marca 1950 r. weszła w życie ustawa dotycząca przejęcia przez państwo tzw. dóbr martwej ręki. Miała ona na celu przejęcie przez władze administracyjne cerkiewnej własności ziemskiej. Nowe przepisy odnosiły się do gruntów nieużytkowanych przez parafie, czyli w rozumieniu ustawodawcy – „dóbr martwej ręki". Władze państwowe obligatoryjnie określiły wielkość areału niezbędnego do utrzymania poszczególnych parafii, który miał wynosić około 12 ha. Dochody z przejętej ziemi miały iść na poczet utworzonego w tym samym roku Funduszu Kościelnego. Parafia narewska przed wejściem ustawy w życie posiadała 56 ha użytków rolnych. Państwo miało przejąć około 44 ha. Na rzecz skarbu państwa przekazano m.in. użytki rolne w uroczysku „Wołoka" w Tyniewiczach Dużych. Obejmowały one tereny: „poczynając od drogi Tyniewicze – Narew do drogi Tyniewicze – Łosinka (około 18 ha)". Po przejęciu „dóbr martwej ręki", według nakazów płatniczych, parafia narewska posiadała 3,75 ha w okolicach Narwi oraz 7,65 ha w Tyniewiczach Dużych. Jak wynika z korespondencji prowadzonej przez parafię w Narwi z Wydziałem do Spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku, która dotyczyła próby odzyskania gruntów cerkiewnych, władze wojewódzkie swoje negatywne stanowisko w tej kwestii argumentowały tym,

eprasa.pl 6bbfcd4452

że w Tyniewiczach, po utworzeniu tam placówki duszpasterskiej, część gruntów użytkuje miejscowy duchowny, a pozostałe są uprawiane przez okolicznych chłopów. Natomiast pozostałe grunty zostały przekazane spółdzielni produkcyjnej w Narwi.

W 1954 r. władze przekazały cerkwi tyniewickiej, na potrzeby utrzymania duchownego zamieszkałego w Tyniewiczach Dużych, 1,8 ha gruntów należących wcześniej do parafii narewskiej położonych w uroczysku „Żurawnik". Z kolei w 1968 r. Urząd Wojewódzki w Białymstoku wydał decyzję w sprawie nieruchomości parafialnych położonych w Tyniewiczch Dużych. Władze potwierdziły przynależność dwóch działek o pow. 3,61 ha i 4,07 ha do parafii w Narwi.

Formalnie cerkiew w Tyniewiczach Dużych erygowano jako samodzielną parafię dekretem metropolity warszawskiego i całej Polski Bazylego (Doroszkiewicza) dnia 5 lipca 1982 r. Grunty należące wcześniej do parafii narewskiej położone w obrębie Tyniewicz Dużych zostały przekazane nowej parafii: siedlisko pod plebanią – 0,14 ha, grunty pod cmentarzem – 1,492 ha oraz użytki rolne o pow. 1,8 ha.

W okresie powojennym do czasów współczesnych duszpasterzami w Tyniewiczach Dużych byli: ks. Łukasz Kuryłowicz (1951-1959), hieromnich Serafin (Sańczyk) (1959-1972), ks. Włodzimierz Sawczyk (1972-1998). Ks. Włodzimierz Sawczyk był też pierwszym proboszczem tyniewickiej parafii. Od 8 kwietnia 1998 r. funkcję proboszcza sprawuje ks. Andrzej Kos.

Rok	Chrzty	Śluby	Pogrzeby	Rok	Chrzty	Śluby	Pogrzeby
1951	8	2	3	**1980**	4	5	6
1952	16	0	9	**1981**	6	5	6
1953	12	5	7	**1982**	7	3	8
1954	19	2	2	**1983**	6	6	6
1955	19	3	13	**1984**	6	10	6
1956	18	5	3	**1985**	3	7	6
1957	17	7	5	**1986**	3	4	10
1958	14	11	11	**1987**	2	8	8
1959	13	2	4	**1988**	2	9	10
1960	10	2	3	**1989**	2	3	8
1961	7	4	3	**1990**	2	2	10
1962	11	5	0	**1991**	6	1	8
1963	10	8	8	**1992**	3	1	9
1964	9	8	1	**1993**	3	0	6
1965	9	2	7	**1994**	2	1	1
1966	9	6	6	**1995**	6	2	2
1967	6	6	10	**1996**	3	3	4
1968	6	4	4	**1997**	4	1	9
1969	3	3	4	**1998**	0	0	8
1970	6	5	5	**1999**	2	0	8
1971	7	4	6	**2000**	1	0	3
1972	6	6	4	**2001**	3	2	3
1973	5	4	4	**2002**	2	0	9
1974	7	5	5	**2003**	2	1	9
1975	4	6	3	**2004**	1	0	5
1976	6	4	4	**2005**	1	0	4
1977	7	3	4	**2006**	0	2	6
1978	8	5	5	**2007**	2	3	5
1979	5	5	6	**2008**	1	1	6

Zestawienie chrztów, ślubów i zgonów parafii w Tyniewiczach Dużych w latach 1951-2008 sporządzone na podstawie publikacji: G. Sosna, *Bibliografia parafii prawosławnych na Białostocczyźnie. Część demograficzna,* s. 76-77 oraz ksiąg metrykalnych z zasobu archiwum parafialnego w Tyniewiczach Dużych.

W maju 1992 r. parafia tyniewicka poniosła niepowetowane straty. Z cerkwi zrabowano trzy kielichy liturgiczne i dwie Ewangelie oprawione w aksamit z metalowymi okuciami.

Parafia tyniewicka odnotowana była w statystykach dekanatu bielskiego w 1970 r. Liczba wiernych uczęszczających do tyniewickiej cerkwi wynosiła wówczas 420 osób.

Księgi metrykalne dotyczące cerkwi w Tyniewiczach Dużych były prowadzone systematycznie od momentu osadzenia tam stałego duszpasterza. Tyniewicka cerkiew obsługiwała wiernych zamieszkałych w Tyniewiczach Dużych, Łopuchówce oraz Zabłociu. Strukturę chrztów, ślubów i zgonów w okresie powojennym obrazuje tabela.

Z tabelarycznego zestawienia można wywnioskować, że w latach 1950-1966 utrzymywała się wysoka liczba chrztów (201), która wyraźnie (o 136%) przeważała nad liczbą zmarłych (85). W omawianym okresie zaobserwowano również najwyższą liczbę ślubów (72). Od 1967 r. odnotowuje się systematyczny spadek liczby urodzeń oraz niezmiennie wysoką liczbę pogrzebów. Do momentu utworzenia samodzielnej placówki duszpasterskiej w Tyniewiczach Dużych (1982 r.) liczba chrztów, ślubów i pogrzebów kształtowała się następująco: chrzty – 93 (-54%), śluby – 73 (+4%), pogrzeby – 84 (-1,5%). Największy regres liczby chrztów i ślubów miał miejsce w ostatnich 16 latach (1993--2008) i nieustannie się pogłębia. Liczba chrztów spadła do 33, a ślubów do 16. Natomiast liczba pogrzebów nadal była wysoka i wynosiła 89. Parafialny kryzys demograficzny związany jest z procesem starzenia się społeczeństwa wiejskiego i migracją młodego pokolenia do ośrodków miejskich. W 2008 r. wieś Tyniewicze Duże zamieszkiwały 173 osoby.

Pomimo wyludniania się Tyniewicz Dużych, mieszkańcy oraz proboszcz ks. Andrzej Kos dbają o historyczne dziedzictwo swojej miejscowości. W ostatnich latach przeprowadzono liczne remonty zabytkowej cerkwi, wpisanej w 2001 r. do rejestru zabytków (nr A-25). Zakupiony został *żertwiennik* i okład na *prestoł.* W 2011 r. Jego Eminencja Metropolita Sawa podczas święta parafialnego dokonał poświęcenia wyremontowanej świątyni.

Janusz DANIELUK
Fot. J. Danieluk, Ju. Hawryluk

eprasa.pl 6bbfcd4452

Charłampowicze — rodzinna historia, zaczęta koło cerkwi w Rohaczach

Wujek Lew Feodosjew i ojciec Wsewołod Feodosjew

Lew Iwanowicz – wujek Lowa... Mieszkaliśmy razem w tym samym domu w Łosince przez długi czas, do 1956 roku. Potem przenieśliśmy się do Moskwy i spotykaliśmy się nie tak często.

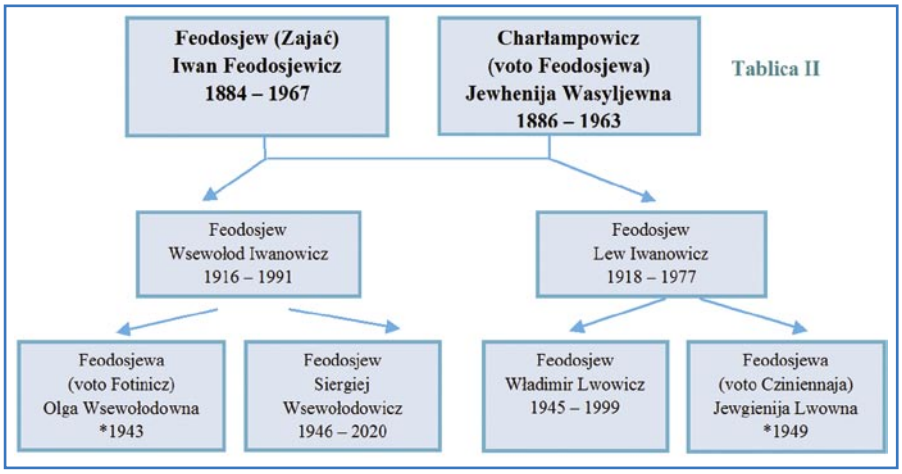
Lowa nie uczył się zbyt dobrze, a po 9 klasie wstąpił do technikum fotograficznego, które ukończył w 1939 roku. Następnie został wysłany do pracy w Archangielsku jako fotoreporter gazety „Prawda Siewiera". Po rozpoczęciu wojny fińskiej został zmobilizowany, ale wojna skończyła się tak szybko, że nie musiał brać udziału w walkach i wkrótce wrócił do domu.

Jak pisze tata, wujek „tłukł się" w domu do lata, a jesienią 1940 roku wstąpił do instytutu – MIIGAiK (Moskiewski Instytut Inżynierów Geodezji, Fotografii Lotniczej i Kartografii) – gdzie ukończył pierwszy rok, a tu zaczęła się wojna z Niemcami. Natychmiast został wcielony do wojska, gdzie był fotoreporterem jakiejś gazety frontowej. Po wojnie, już w 1946 roku, wrócił z młodą żoną Anią i małym synem. Właściwie to nie była Ania, ale Hanifia, Tatarka z Kostromy – Hanifia Chamzowna Bułatowa. Jednak wszyscy nazywali ją Ania.

Syn miał na imię Włodzimierz, Wowik – urodził się w październiku 1945 roku. A w 1949 roku urodziła się córka Żenieczka (Eugenia). Została

Lew Feodosjew (ok. 1955-1960)

Eugenia (z Charłampowiczów) i Iwan Feodosjew z wnukami (ok. 1950 r.)

nazwana na cześć babci Żeni i była do niej bardzo podobna. Nawiasem mówiąc, sam Lew najbardziej przypominał swoją matkę.

Potem Lew kontynuował studia w MIIGAiK – wiem, że tata pomagał utrzymać rodzinę, gdy Lew był na studiach. Zaś Ania ukończyła kursy kroju i szycia, i zarabiała na szyciu. Pamiętam, że piekła bardzo smaczny makowiec.

Nie pamiętam dokładnie, kiedy do naszego domu zrobiono przybudówkę dla rodziny wujka Lowy, gdzie były dwa pokoje, kuchnia i mały pokój, w którym mieszkał wujek Misza – Michał Wasiljewicz Charłampowicz, brat babci Żeni. Myślę, że było to na początku lat pięćdziesiątych.

Później Lowie udało się jakoś dostać pracę za granicą. Moim zdaniem jego pierwsza podróż odbyła się na Antarktydę. Tam pracował jako glacjolog (nie wiem, czy była to jego główna specjalizacja). Być może polecił go mój ojciec, bo ekspedycję zorganizował jego stary przyjaciel Aleksander Michajłowicz Gusiew. Myślę,

eprasa.pl 6bbfcd4452

że była to ekspedycja w latach 1958-1960 i wujek wrócił, kiedy jeszcze byłam w szkole. Bardzo dobrze pamiętam tę podróż, bo w drodze powrotnej ich statek zatrzymał się w Adelajdzie w Australii i tam Lowa kupił wszystkim prezenty. Mama dostała perfumy – Elena Rubinshtein, spray, co było dla nas zupełną nowością, bo takich perfum jeszcze nie widzieliśmy. Dla mnie kawałek materiału na bluzkę, niebieski nylon, prześwitujący, w tkane kwiaty. Ciocia Ania uszyła mi z tego materiału bluzkę. A także kieliszki z wizerunkami piratów, które nadal są u nas, wszystkie całe.

Wujek Lowa był także na Kubie i w Syrii. Wszędzie do jakichś prac potrzebni byli sowieccy specjaliści. Zmarł w 1977 roku w Syrii. Grał w ping-ponga, pochylał się nad piłką – i koniec... Przywieźli go do Moskwy w trumnie.

Syn Wowik ukończył Moskiewską Wyższą Szkołę Techniczną, rozpoczął pracę w firmie u Korolowa (lub jakoś z nią związanej). Później, na początku lat 90., jakoś udało mu się dostać pracę za granicą (było to bardzo prestiżowe w czasach Związku Sowieckiego, a potem, jak widać, też). Jednak zaczęły się problemy zdrowotne i zmarł, podobnie jak jego ojciec – za granicą. Było to w 1999 roku. Miał tylko 53 lata.

Jego siostra Żenia, Żenieczka, nadal mieszka w Miedwiedkowie, w tym samym mieszkaniu, które kupił jeszcze wujek Lowa. Jej pierwszym mężem był Kola Lewin. Znałam go, z innymi mężami nie miałam okazji się spotkać.

Jej córka Ania ma syna, prawdopodobnie urodzonego na początku lat 2000.

Wsewołod Iwanowicz Feodosjew

Mam też bardzo niewiele wspomnień z dzieciństwa i młodości. Pamiętam tylko, że kiedy jeździliśmy samochodem po okolicy, tata pokazywał mi miejsca, w których kiedyś mieszkali. Niejasny obraz wiosennego dnia, zakręt na szosie i – dom...

Kiedy w końcu Feodosjewowie osiedlili się w Łosinoostrowskiej, a dziadek Iwan został nauczycielem literatury w szkole w Sokolnikach (dzielnica Moskwy), wtedy Wsewołod rozpoczął naukę w tej szkole. Myślę, że poszedł do 8 klasy. W tamtych latach nie było tak łatwo dostać się do szkoły – całe grupy ludzi były pozbawione możliwości zdobycia wykształcenia. Nie pamiętam, jak długo to trwało, ale w czasie studiów Wsewołoda była dokładnie taka sytuacja. Szkół siedmioletnich było wiele, a dziesięcioletnich – znacznie mniej. A ta szkoła w Sokolnikach była właśnie dziesięcioletnia (albo taka się w tym czasie stała). Nie przyjmowano na naukę dzieci duchownych, dzieci szlachty (jeśli takie jeszcze były), dzieci kupców itp. – jednym słowem pochodzących z tzw. klas wyzyskujących. Na szczęście przyjmowano dzieci nauczycieli, dlatego Wsewołod zaczął się uczyć w tej szkole.

Z opowiadań pamiętam, że początkowo miał braki w matematyce, ale pracowała z nim nauczycielka z tej samej szkoły, Tamara Aleksiejewna. Ustaliła, że powodem opóźnienia jest to, że opuścił kilka podstawowych rzeczy. Kiedy je z nim przerobiła, wszystkie problemy znikły, a Wsewołod bardzo szybko stał się jednym z najlepszych uczniów.

Wsewołod Feodosjew (początek lat 60. XX w.)

Plansza w MWTU im. Baumana ze zdjęciami Iwana Feodosjewa i Serhija Korolowa

Po szkole chciał wstąpić na Uniwersytet Moskiewski, ale doradzono mu Moskiewską Wyższą Szkołę Techniczną, dawną „szkołę cesarską". Tam też był jednym z najlepszych uczniów. Pamiętam wydanie gazety „Baumaniec" (jest to gazeta Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu Technicznego im. Baumana), gdzie na pierwszej stronie znajdowały się zdjęcia najlepszych studentów – trzy fotografie: Wadim Biderman, Wsewołod Feodosjew i Izia Birger. Z obydwoma przyjaźń trwała do końca życia.

Tutaj rozpoczęła się jego błyskotliwa kariera naukowa. Dyplom obronił na cztery dni przed rozpoczęciem wojny; rozprawa została przyjęta jako praca doktorska. Jako wybitny pracownik naukowy Wsewołod miał glejt przed powołaniem do wojska. W 1945 roku obronił pracę doktorską. Na początku lat 50. był kierownikiem Zakładu M1 (Dynamika i Wytrzymałość Rakiet), który powstał na bazie Zakładu Pocisków Balistycznych Dalekiego Zasięgu.

Z powodzeniem współpracował z S.P. Korolowem, który zaangażował go jako konsultanta w Specjalnym Biurze Konstrukcyjnym w kwestiach wytrzymałości i stabilności oraz dynamiki rakiet. Wtedy nazywano je wstydliwie „samolotami", a nawet „produktami", co znalazło odzwierciedlenie w moim dyplomie. Nawiasem mówiąc, nigdy nie byłam w stanie rzetelnie porównać mojego dyplomu z amerykańskimi, ponieważ Moskiewska Wyższa Szkoła Techniczna nie dała mi zaświadczenia o godzinach studiów z różnych przedmiotów, a także rzeczywistych nazw moich kursów.

eprasa.pl 6bbfcd4452

W swoim życiu Wsewołod Feodosjew był wielokrotnie nagradzany. Został laureatem Nagrody Lenina (najwyższa nagroda w Związku Sowieckim), jego podręcznik „Soprotiwlenije matieriałow" otrzymał Nagrodę Państwową, miał także tytuł „Bohatera Pracy Socjalistycznej". Podręcznik „Soprotiwlenije matieriałow" był naprawdę znakomity. Miał wiele wydań, a ponadto całkiem niedawno ponownie otrzymał Nagrodę Państwową, teraz już Rosji.

Stulecie taty obchodzono w MWTU bardzo uroczyście. Były kolekcje fotografii i dokumentów wykonane w formie plakatów. Odbyła się również konferencja poświęcona temu wydarzeniu. Niestety ani ja, ani brat Sieroża nie zostaliśmy zaproszeni na te wydarzenia.

Czas mija, ale zainteresowanie pracami W.I. Feodosjewa nie znikło i całkiem niedawno otrzymałam powiadomienie o proponowanej publikacji szeregu jego książek. Okazało się, że dzieła zarówno Wsewołoda, jak i jego słynnego wuja Konstantyna były w stanie wytrzymać próbę czasu i budzić zainteresowanie wiele lat po ich stworzeniu.

To w istocie wszystko, co mogłam powiedzieć o rodzinie Wasyla Charłampowicza, a także o rodzinie Eugenii Charłampowicz i jej potomkach. Dalej idą następne pokolenia, „młode, nieznane plemię", które jeszcze nie powiedziało swojego słowa w historii.

Olga FOTINICH

Bibliografia

1. Archiwum w Grodnie. Wypisy.
2. Siergiej Basow, Etnograficzne Dziedzictwo Fotografa z Wołczyna Stefana Charłampowicza, „Echa Polesia", nr 2(22) 2009.
3. В. Біднов, К.В. Харлампович. Варшава. Друкарня Синодальна, 1933.
4. Игорь Лопыко, Константин Васильевич Харлампович, „Брестские епархиальные ведомости", № 4 (18) 2006.
5. Каран Д., Листи К.В.Харламповича до М.С. Грушевського, „Київська старовина", 2001, № 6, с. 122-144.
6. K.W. Charłampowicz, Listy do M.M. Biereżkowa (z archiwum Dmytra Karana).
7. B.K. Charłampowicz, G.D. Charłampowicz. Listy (z archiwum O.G. Charłampowicz).

Poprzednie części opowieści o rodzinie Charłampowiczów w numerach 2/2022, 3/2022, 6/2022 i 2/2023.

Słowa, jakich my ne znali abo zabyli

Praktycznyj słownyczok dla słuchajuczych i czytajuczych

F

fajł – файл – plik
fáktor – фáктор – czynnik
faktoriáł – факторіáл – silnia
fejłetón – фейлетóн – felieton
feniłamín – феніламíн – anilina
fenił-radykáł – фенíл-радикáл – rodnik fenylowy
feód – феóд – lenno, feudum
feodálna rozdróbłenist' – феодáльна роздрóбленість – rozdrobnienie feudalne
ferménť – фермéнт – ferment, enzym
ferospłáwy – фероспláви – żelazostopy
férum – фéрум – żelazo (pierwiastek)
fihúra obertánnia – фигýра обертáння – figura obrotowa
fihúry mówy – фигýри мóви – figury stylistyczne
fiksówanyj náholos – фіксóваний нáголос – akcent stały
fína – фíна – wągier
finánsowi póslуhy – фінáнсові пóслуги – usługi finansowe
fiziołohíczna systéma – фізіологíчна системá – układ fizjologiczny
fízyko-heohrafíczne rajonuwánnia – фíзико-географíчне районувáння – regionalizacja fizyczno-geograficzna
fízyko-heohrafícznyj kraj – фíзико-географíчний край – region fizyczno-geograficzny
fizýczna wełyczyná – фізúчна величинá – wielkość fizyczna
fizýczna osóba-pidpryjémeć (FOP) – фізúчна осóба-підприємець (ФОП) – przedsiębiorca indywidualny
fizýczne jáwyszcze – фізúчне я́вище – zjawisko fizyczne
fłejm – флейм – kłótnia internetowa
fłesz-nakopýczuwacz – флеш-накопúчувач – pendrive
fłoéma – флоéма – łyko
fłuorýd – флуорúд – fluorek
flúher – флю́гер – wiatrowskaz
flus – флюс – topnik
fokálna płoszczyná – фокáльна площинá – płaszczyzna ogniskowa
fókusna widstań – фóкусна вíдстань – odległość ogniskowa
fóndowa bírża – фóндова бíржа – giełda papierów wartościowych
fonówyj malúnok – фонóвий малю́нок – tło
fórmy mówłennia – фóрми мóвлення – formy wypowiedzi
fórmy powedínky – фóрми поведíнки – formy zachowania
fórmy reljéfu – фóрми рельє́фу – formy ukształtowania terenu
fórmuła – фóрмула – wzór
fórmuła objému kúba – фóрмула об'є́му кýба – wzór na objętość sześcianu
fosforýt – фосфорúт – fosforan
fotoalbóm – фотоальбóм – album fotograficzny
fotoaparát – фотоапарáт – aparat fotograficzny
fotoefékt – фотоефе́кт – zjawisko fotoelektryczne
frahmént zobrážennia – фрагмéнт зобрáження – fragment obrazu, rysunku
fráza – фрáза – zwrot
frakcíjna perehónka náfty – фракці́йна перегóнка нáфти – frakcjonowana destylacja (rafinacja) ropy naftowej
frykatýwni prýhołosni – фрикатúвні прúголосні – spółgłoski szczelinowe
ftor – фтор – fluor (pierwiastek)
ftorowódeń – фторовóдень – fluorowodór
ftorowódnewa kysłotá – фторовóднева кислотá – kwas fluorowodorowy
fundamentálnyj zakón – фундаментáльний закóн – prawo podstawowe
fúnkcija zrostájucza – фýнкція зростáюча – funkcja rosnąca
fúnkcija ístynnosti – фýнкція íстинності – funkcja całkowalna

eprasa.pl 6bbfcd4452

Z pamiętnika Pawła Hawryluka

Pasanie wołów i szkoła w Wólce

W 2020 r. opublikowaliśmy fragment wspomnień Pawła Hawryluka z Wólki Wygonowskiej (pierwotnie Wahanowskiej), opowiadający o początku I wojny światowej i o rok późniejszym wyjeździe w *bieżenstwo*. Wspomnienia, będące początkiem tekstu „Pamiętnik Nr. 7", którego autor został opisany jako „Gospodarz na 10 hektarach najpierw rolnik, potem ogrodnik – w pow. bielskim", ukazały się bez podania nazwiska w zbiorze „Pamiętniki chłopów, seria druga" (Warszawa 1936), który powstał z inicjatywy Instytutu Gospodarstwa Społecznego (część poświęcona życiu wsi w okresie międzywojennym także w zbiorze „Pamiętniki chłopów. Wybór", Warszawa 1954). Obecnie publikujemy początek wspomnień.

Do lat 17 pamiętnika nie pisałem, dlatego podaję tylko w skróceniu najważniejsze fakty i wydarzenia w swym młodym życiu. Pamiętam siebie z chwilą, gdy zacząłem paść woły swego ojca, miałem wówczas lat 8. Pasanka to rzecz bardzo ciekawa, przede wszystkim byłem zachwycony kolegami – koleżanek wówczas nie miałem i w ogóle z „pisklami" nie mieliśmy do czynienia. Pierwszy raz wypędziłem woły i cielaka w towarzystwie ojca, który udzielił prelekcji zasadniczego pasania – „to łąka, tu puszczać woły nie wolno, bo jest tu i nasza łąka, tu zboże, owies, jęczmień, też puszczać nie wolno, a będziesz paść tu na drodze koło zboża i na smugu również koło zboża, póki woły najedzą się, a wtedy przyłączysz się do reszty chłopców – a tu masz kawałek chleba" – i ojciec dał mi torbę naładowaną chlebem i plackami. Rozpocząłem żywot samodzielnego pastuszka, to napełniało mnie dumą: bo jakże, teraz starsi bracia nie powiedzą mi, że jestem darmozjadem, próżniakiem. Pozostając koło wołów, słyszałem jak opodal krzyczeli i wygwizdywali moje rówieśniki, niezadługo też przyłączyłem się do nich. Pastuszkowie obejrzeli dokładnie mnie i moją torbę, a nawet część wypróżnili i wszyscy orzekli, że wtedy zgodzą się ze mną pasać razem, jeżeli ja bezwzględnie będę ulegał ich rozkazom, a najbardziej być posłusznym Ostraszewiczowi Jankowi, ten jako o dwa lata starszy dowodził całą zgrają pastuchów. Na początku gorliwie wypełniałem rozkazy Janka, zawracałem woły od szkody, pozostawałem przy wołach sam, gdy pozostali spali lub robili szturmy na ogrody i sady, rozniecałem ogień i podtrzymywałem jego istnienie – lecz niedługo to trwało, przez kilka tygodni moją funkcję wypełniał kto inny, a ja już ostatecznie zostałem przyjęty w grono pastuchów. I co my wyrabiali: (teraz gdy to przypomnę, myślę o swych dzieciach i aż dreszcze mnie przejmują), kradliśmy jaja, kury, gęsi, kaczki i przy pomocy starszych pastuszków gotowali to i spożywali.

Nie powiem, żeby to było bardzo smaczne albo byśmy byli głodni – nie to zachęcało nas do tego: opowiadanie już dorosłych chłopców, jak oni robili, zupełna swoboda ruchów, brak jakiegokolwiek nadzoru nad nami i tylko ... Prawda, czasami przychodziło się odpokutować za to, gdy ktoś skarżył nas o złodziejstwo, ale to były wypadki dość nieczęste, bo zawsze składało się na innych kolegów, uniewinniając siebie. Nie zawsze jednak wykręty pomagały i czas od czasu zawiązki fartucha albo rózga gwizdały po plecach, głowie, twarzy, bo trzeba prawdę powiedzieć, że ojciec mój mało wdawał się w te sprawy – najczęściej matka: ale to nic, grunt ażeby koledzy nie wiedzieli, że ja prosiłem się matki lub płakałem.

Gdy nadchodziła już jesień, było jeszcze lepiej, korzystaliśmy wówczas z jabłek, gruszek i innych owoców na równi z właścicielami sadów. Kradzieży tych dokonywano nie tylko w dzień, były wypadki wypadów nocnych, ale wówczas mieliśmy do pomocy kogoś ze starszych chłopców, a czasami po prostu byliśmy wykonawcami projektów starszych. Za trafne rozwiązanie zadań kradzieżowych wobec starszych pozostawaliśmy zuchami i bądź co bądź mieliśmy pewną zasłonę, bo ten chłop już nie wypędzi nas z zabawy, z wesela, a czasami po prostu nie da, aby nas pobito przez silniejszych. W ciągu września zazwyczaj woły sprzedawano – byliśmy zupełnie wolni.

W naszej wsi była szkoła. Jeszcze nie chodziłem do szkoły, a już naopowiadano mnie najrozmaitszych cudownych rzeczy. Nauczycielka jest bardzo zła, bije linijką po wyciągniętej dłoni i to nazywa się „łapą", a takich łap „wsypano" po 5 sztuk i więcej. Stawia klęczeć na gryce lub grochu, daje do rąk cegły i tak stój człeku przez cały czas nauki. Pewnego razu powiada ojciec: „No synku, pójdziemy do szkoły". Nigdy ojcu nic nie mówiłem, bo on tak mało wtrącał się do naszych spraw, że wydawał mi się okrutnie srogim, a czy był srogim, czy nie, tego nie wiem. Weszliśmy do szkoły. Nauczycielka wypisywała na tablicy jakieś kreski, tłumacząc ich znaczenie swym słuchaczom, ale słuchacze zdawało się zupełnie nie byli zaciekawieni owymi kreskami, gdyż nie chcieli oderwać oczu od nas, co szczególnie mnie nie podobało się, bo robiło się jakoś nieładnie, po prostu wstydziłem się. Ojciec wytłumaczył powód przybycia. Nauczycielka zgodziła się przyjąć mnie bez żadnych zdarzeń, wskazała mi miejsce, gdzie mam siedzieć i ceremonia przyjęcia była zakończona. W ten dzień była wykładana dla nowego oddziału matematyka; uczniaki przekładali pałeczki to tam to z powrotem – uczyli się liczyć. Przyłączyłem się do nich. Nauka trwała dość długo, bo oddziałów było aż trzy, a nauczycielka sama, oprócz tego każdy oddział tworzył „grupę", co właściwie tworzyło sześć oddziałów.

Gdy obejrzałem się pilniej po klasie, to zauważyłem, że sporo chłopców i dziewcząt jest mi znanych. Na tejże ławce co i ja siedział mój sąsiad Kozłowski Janek, opodal siedziała Zukawszczanka, kilku dobrze znanych pastuszków i kilkunastu mniej znanych chłopięcych głów. Wszystko to brzęczało najrozmaitsze rzeczy z książek i zeszytów, niektórzy pisali lub rachowali, przerzucając pałeczki, niektórzy zaś po kryjomu zjadali chleb lub placki.

Pauza. Nauczycielka wyszła, nakazując zachowanie ciszy i porządku. Jakby to było w samej rzeczy możliwe, bo gdyby nauczycielka nakazała nie zachowania ciszy, może wówczas jej pupile zrobiliby na odwrót i tym sposobem zapanowałaby cisza – wyjście nauczycielki zdawało się było hasłem do hałasu. Część uczniaków powskakiwała na ławki, usiłując naśladować

eprasa.pl 6bbfcd4452

sarnę w skoku, część podniosła walkę o jakieś pióra, drudzy znowu uważali się za najlepszych śpiewaków i tancerzy, trzeci zaś występowali jako siłacze – powiedziałem sobie, że w szkole jest dość dobrze.

Nieprzyjemności od swych kolegów nie miałem, a to zawdzięczając starszemu bratu, który już był w ostatnim oddziale. Więc rozpocząłem naukę. Czytać i pisać trochę już umiałem, nauczyła mnie matka i brat ze starszego oddziału, ale prawdopodobnie było to niewystarczające, musiałem chodzić na studia do szkoły. Na drugi dzień w szkole byłem zapytany, co umiem, okazało się, że umiałem już składać litery, więc już czytałem, z pisaniem też mi łatwo poszło, w rezultacie zostałem przeniesiony do drugiego oddziału, co znacznie mnie wywyższyło w oczach uczniaków.

W tym dniu po pauzie była lekcja księdza. Przedtem mówiono mi o srogości księdza, ale w tym dniu przekonałem się osobiście, że ksiądz był o wiele gorszy od nauczycielki. Rozpoczął ksiądz lekcję od sprawdzania przeżegnania się, doszła kolej do Olesiuka Pawła.

Żegnaj się. Zaczyna. Wo imię Ojca, Syna i Świętego Ducha Amen. Ksiądz tłumaczy, że przed Ducha nie trzeba wymawiać i – Olesiuk powtarza dosłownie, że przed Ducha nie trzeba wymawiać i. Więc żegnaj się. „Wo imię Ojca, Syna i Świętego Ducha amen". Mówiłem ci, że nie trzeba i – Olesiuk również powtarza, że nie trzeba i. Ksiądz zły, zdenerwowany stara się wytłumaczyć pomyłkę Olesiukowi, lecz nic nie pomaga, ten zupełnie zgłupiał, za każdym krzyżem Olesiuk stawia swe fatalne „i". Ksiądz biją pięć „łap".

Po raz pierwszy widziałem, jak biją „łapy". Bierze się prawą rękę uczniaka w lewą bijącego, a prawą ręką z całego rozmachu wybija się linijką łapę – inkwizowanie dość dotkliwe, po jednej takiej „łapie" puchnie dłoń, a Olesiuk właśnie dostał pięć, ale „i" nie opuszcza. Zaczęło się istne mordowanie. Na Olesiuka spadają razy linijką i pięścią po twarzy, głowie i plecach, polała się szczera krew i wtedy ksiądz wypchnął swego „bogosłowa" za drzwi. W szkole zapanowała zupełna cisza, dzieci z przestrachu odpowiadając jąkali się, co ostatecznie zdenerwowało księdza i wyszedł nie mogąc, zdawało się, „dokończyć lekcji". Ksiądz był mnie najstraszniejszy, nawet później obawiałem się spotkania z księdzem.

Nauczycielka była lepszą, miała wprawdzie przezwisko, nazywaliśmy bowiem nauczycielkę „Sobaturką". Skąd powstała ta nazwa, nie wiem, ale widocznie ona wiedziała o tym, skoro zawsze mówiła: „Nie macie do mnie szacunku, wiem o tym, skoro nie nazywacie mnie Panią nauczycielką, a tylko przezwiskiem". Rozumie się, że większego wrażenia tymi słowami nie robiła.

Nauka poszła dość łatwo, czas od czasu odbierało się „łapę", pozostawiano bez obiadów, a to było najgorsze, bo ojciec się dowie i możliwe lanie, co ojciec zazwyczaj nazywał „brzozową kaszą", a nie byłem od tego, żeby pozostać na kolanach, takim sposobem nauka dotarła do kwietnia, a tego czasu rozpoczynały się zazwyczaj ferie letnie. Pomagało się sadzić kartofle, nawijać przędzę, nawijać cewki, bo to matka tkała rozmaite płótna, nosiło się zielsko dla świń, krwawnik dla indyków, roboty było moc – ale tak tylko potrafiłem zwiać, bo tylko głód potrafi zapędzić do domu.

W maju zazwyczaj rozpoczynała się znowu pasanka, bo zawsze wiosną sprowadzano z Kamieńca woły i te pasanki niczym się nie różniły od poprzednich, czasami tylko bywały ważniejsze wydarzenia. Tak pewnego razu pognaliśmy woły na dalszy kawałek łąki „Dubinę", byliśmy tam cały tydzień, sami bez ustanku pluskali się w wodzie, łapiąc ryby i raki, a później delegaci przynosili z domu zapasy żywności wraz ze skradzioną u rodziców słoniną i jajkami. Prowizji w ogóle nam nigdy nie brakło, a spaliśmy w pustych brogach po sianie.

Pewnego dnia przed południem niebo raptownie zaczęło się chmurzyć, daleko gdzieś było słychać odgłosy grzmotów, jakoś nam wszystkim zrobiło się nieswojo. Robiliśmy krótką naradę, gdzie mamy się schować. Najlepiej byłoby w szopie, ale ktoś musi być koło wołów, a tu nikt nie chce, nawet na nic autorytet Janka – mocniejsi stanowczo odmawiają, młodsi stanowczo płaczą. Postanowiono pozostawać wszystkim koło wołów, bo zresztą było już za późno, że mocny był już wicher, a naprzeciw wichru trudno było dojść do szopy. Grzmoty były już bardzo blisko, błyskawice uporczywie jasnymi prostymi taśmami wyciągały się ku ziemi, a było wiadomym, że błyskawica, która bije wprost w ziemię, to znaczy, że św. Eliasz ciska kamieniami w jakiegoś grzesznika albo w jego krowę lub budynek, a Pan Bóg doprawia to już ogniem. Mocniejsi z nas na duchu jeszcze udawali wesołość, ale niektórzy po cichu wymawiali słowa modlitwy, gotowi w każdej chwili rozpłakać się, do nich należałem i ja. Starałem się wszelkimi siłami, by nie dać poznać, że jestem w strachu, bo wiadomo, jak burza przejdzie, a św. Eliasz nikogo nie zabije, to te, którzy się bali lub płakali, zostaną ośmieszeni raz na zawsze i na każdym kroku koledzy będą wytykać im tchórzostwo.

Zerwał się mocniejszy wicher, zwalił dach na szopie. Zachwycił całe garście piasku i cisnął nim po rozległych łąkach – rozpoczął gwałtownie ciskać św. Eliasz kamieniami. Woły widocznie też mieli stracha, bo zbiły się w gromadę i przerażająco ryczą, a tu grzmot za grzmotem, błyskawica rozdziera dużymi – dużymi płachtami niebo, Boże! Dlaczego jestem tak daleko od domu, mnie tu piorun zabije i w domu nikt o tym wiedzieć nie będzie. Położyłem się twarzą na trawę, nie mogąc ze strachu podnieść głowy, lecz niedługo leżałem, od ulewnego deszczu cała łąka stała w wodzie, musieliśmy się przenosić na inny kawałek łąki, co uczynili, ale wtedy jak uważaliśmy, że grzmoty już są poza nami. Niedługo też niebo zaczęło się wyjaśniać, zebraliśmy woły i na wskroś mokrzy i zziębnięci popędzili woły do domu. Idąc do domu myślałem, że już tam na pewno sądzą, że ja nie żyję, a tu ja jeszcze zuchem wracam do domu. Wszedłem do izby, pada pytanie: „Nu i co, miałeś pietra? – A ot i nie. – E miałeś, miałeś na pewno, niech tylko mama obejrzy spodnie". Udałem, że jestem zły i nie raczyłem odezwać się.

Nie było to jedyne straszne przeżycie, było ich więcej. Pewnego razu kazali mi pędzić woły „za cerkiew". Tam niechętnie pędziłem, bo gorzej było paść, trzeba jak zawsze wypędzić ledwo świt, a noc tak mała, ale komu to nieznana czerwcowa noc? – ledwie się położysz gdzieś w słomie, a tu już każą wstawać. Początkowo matka budzi delikatnie: „Pawlik, wstawaj, już czas" – nie, jeszcze choć pospać troszeczki, nu choćby z otwartym jednym okiem, ale gdzie tam, już krzyczą: „A wstaniesz ty, czy nie!". To hasło, że należy wstawać natychmiast, w przeciwnym bowiem razie „lanie". Zabieram woły i chwiejnym sennym krokiem pędzę „za cerkiew".

To było najgorsze, bo tam nie ma już kolegów, a jeśli i są, to każdy pasa swoje, bo wąskie pola szachownicy, a co zatem, wąskie kawały ugoru nie pozwalają paść w skupieniu. Póki słonko jeszcze nie przygrzewa, to stoisz sobie i chociaż spać się chce, ale jest jeszcze chłodno i możesz wytrzymać. Jak tylko słonko

eprasa.pl 6bbfcd4452

zacznie przygrzewać, robi się tak leniwie ciężko, tak się chce usiąść, bo przecież jak usiądę, to jeszcze nie zasnę i mogę widzieć, gdzie woły chodzą. Pomału – pomału usiadłem, zrobiło się lepiej, a co jak ja zamknę jedno oko, to jeszcze nic, drugim będę wszystko widział, zamykam oko, druga powieka robi się nieznośnie ciężka, ja tylko raz zamknę drugie oko, przecież otworzę, tak robię raz ... drugi, za trzecim razem nic nie pamiętam. Pewnego razu tak zasnąłem, aż słyszę buch ... buch ... sen robi się bardzo ciężki, na boku coś dokucza, otwieram oczy, patrzę ... a to stary Kozłowski tak wali mnie kijem po kożuchu, schwyciłem się dalej w nogi, odleciałem, widzę woły chodzą po jego pszenicy, wypędziłem i myślę: to bardzo dobrze, nie będę teraz spać.

W ogóle ten dzień obfitował w przygody. Po południu paśliśmy razem, a była niedziela, ubrani byli niby to lepiej, swawoląc podarli ubranie na Kozłowskim Janku, synu tego starego, co mnie bębnił. Janek poleciał ze skargą do domu, a to było najgorsze. Na przykład mój ojciec, gdy skarżyłem się w domu, że mnie ktoś skrzywdził, to ojciec jeszcze mi sprawi lanie – nie zaczepiaj, a jak zaczepisz, to broń się sam, a za Jankiem upomniał się starszy brat Jakim. Gdyby ten Jakim tylko bił, to mniejszy strach, a to gorsza, że złapie i dusi.

Właśnie w ten sam dzień złapał mnie, rzucił w żyto, wpakował się na mnie i dusił. Chłop potężny, olbrzym wagi pięć pudów, położył się na mnie i leżał z pół godziny. Co ja go wyprosiłem, wypłakałem – obiecywałem nigdy nikogo nie zaczepiać, a on nic – leży i dusi. Nareszcie mi zabrakło tchu, widocznie począłem tracić przytomność ... puszczono mnie, nieprędko wstałem. Przez cały miesiąc czułem ból w piersiach, zrobiłem się blady, straciłem apetyt, koledzy pozlatywali się i widząc mnie bardzo wycieńczonego, zbili Janka Kozłowskiego.

W ogóle nad Kozłowskim Jankiem nie mieliśmy litości – gdy tylko nadarzała się jakaś sposobność, starali się nadokuczać mu jak najlepiej. Pewnego razu, widząc Janka śpiącego koło swych wołów, nazbieraliśmy świeżego kału wołowego, nakładli mu w usta, nozdrza, uszy, poleliśmy to moczem własnym i zapewnili go później, jak się obudził, że to jego własny wół – zdawało się, że niekoniecznie w to uwierzył, ale nie wiedział, na kogo miał się skarżyć.

Nadeszła jesień, to samo, wypady na sady i ogrody z lepszym tylko doświadczeniem. Raz moja babka złapała mnie w śliwkach – zamknęła do chlewka, gdzie przebyłem pół dnia i poskarżyła się ojcu ... było lanie. Jesienią lepiej. Noce są dłuższe, można wyspać się, dnie natomiast mniejsze – mniej było się koło wołów. Do tego nie było tak dużo szkód, można paść po rżyskach, a gdzie woły i zrobią szkodę, to gospodarze nie tak prędko dojrzą i jednym słowem było dobrze.

Znowu woły sprzedane. Jestem wolny i idę do szkoły, ale już do trzeciego oddziału, a to co innego, ze smarkaczami już nie siedzę, a udaję wielkiego silnego chłopa. Nauczycielka ta sama, ten sam sposób nauczania. Arytmetyka, czytanie i kucie na pamięć baśni, język słowiański, cerkiewny, nauka religii – zdaniem matki uczyłem się dobrze – ksiądz tak samo przychodził na lekcję, bałem się go jak i tamtego roku, ale mniej, zresztą jego wykłady już łatwiej było zapamiętać, bo była to święta historia. Wypadków większych tej zimy nie miałem, raz tylko potargały mnie księdza psy. Ojciec chodził do księdza na skargę, w rezultacie ksiądz był sroższym dla mnie – musiałem dobrze kuć modlitwy, psalmy i św. historię.

Na wiosnę nauczycielka przygotowała nas do egzaminu. Wkładała dużo starań, aby my pozdawali te egzaminy, zajmowała się prawie tylko nami, pierwszaków uczyli starsi, a drugi oddział pozostawał bez wykładów. Egzamin miał się odbyć w Kleszczelach. Z zaciekawieniem rozglądałem się po mieście, podziwiając sklepy, budynki, chociaż te sklepy i budynki niewarte dobrej wsi. Na egzamin przybyła dziatwa z innych wsi, tak że wszystkich nazbierało się około 60-ciu. Z zaciekawieniem przyglądałem się przez półotwarte drzwi, jak do mieszkania nauczyciela służąca nosiła talerze z jadłem, a gdy otwierała szafę w sieniach, gdzie staliśmy, to widziałem, że w talerzu stoi z wyglądu bardzo smaczne coś takiego, jakby wiśnie, ale większe. Gdy służąca zrobiła pewną przerwę w lataniu, po cichu otworzyliśmy szafę spróbować, co tam jest na talerzu! Jeden skosztował, drugi, jakaś potrawa nam nieznana, kwaskowate, trochę słodkie ... br ... br ... niesmaczne. Orzekliśmy wszyscy, że pany potrafią zjeść najgorsze rzeczy, nawet gów ...

Rozpoczął się egzamin. Nieznany jakiś nauczyciel odczytał zadanie arytmetyczne, które mieliśmy rozwiązać. Trafiono na zadanie, które wczoraj tłumaczyłem Maksymowi, swemu sąsiadowi. Napisałem je dość prędko i siedzę. Do klasy weszła nasza nauczycielka, coś poszeptała z nauczycielem, popatrzała na mnie, podeszła i wsunęła mi w rękę świstek papieru, ale spojrzała na mój zeszyt i później poza plecami nauczyciela pokazała na migach, żebym świstek ten schował. Zadanie również pomogłem napisać sąsiadom – matematyka w porządku.

Prawo Boskie (Zakon Bożyj). Na salę wchodzi tłusty pop, siada ciężko, aż krzesło trzeszczy – myślę sobie: „No ale jak ten by lunął „łapę", aj by bolało". Kolejno wołał wszystkich do siebie – przyszła kolej na mnie. Przeżegnaj się. Wo imię Ojca, Syna i świętego Ducha. Amen. Dobrze. Zmów Bogarodzicę. Odklepałem. Dobrze. Co Pan Bóg stworzył w czwarty dzień. Nie trafiłem, ale dobry uśmiech księdza naprawił odpowiedź. Dalej. Dyktando. Piszemy wszyscy razem, spisujemy jeden od drugiego, z takimi błędami jak napisał każdy, tak że u wszystkich okazały się te same błędy.

Egzamin zakończono. Odczytano kto zdał, kto nie, tym co zdali kazali przyjść za godzinę po świadectwa. Tymczasem poszli na miasto. Wypytali, gdzie sprzedają kwas, napiliśmy się kwasu, udając podchmielonych – bo tak robią starsi – jak piją, to są pijani, i poszliśmy do domu – świadectwa zabrała nauczycielka.

Tej wiosny już czas od czasu poręczali mnie roboty polne, ale jeszcze mniejszego znaczenia. Czasami wysyłano z broną i to było moją chlubą. Bo jakże, teraz już jestem prawie dorosły, o ile sam bronuję, prawda że jak coś się psuło, poradzić sobie nie mogłem, a najgorsze było, gdy koń zastępował w postronek. Wziąć konia za nogę, kazać mu podnieść, a drugą ręką trzeba chwytać postronek i wysunąć go na zewnątrz nogi, a to rzecz niełatwa, bo koń może kopnąć.

Jakoś tego lata wołów nie było, byłem całe lato na drobnych robotach gospodarskich. Starszy brat Mateusz pracował wówczas na kolei w Starosielcach – był zasadniczo panem, bo jakże, miał pensję i ubierał się jak pan. Marzyłem, że z czasem ja będę panem, ale tymczasem nosiłem zielsko dla świń, indyków, posługiwał się mną każdy ze starszych jak chciał. Bo co ja wart, jak brona się odczepi, to z trudem zaczepiam, jak koń zaplącze się w postronkach, wykładam konia, a później znowu zakładam. Ojciec zawyrokował, że nie będę sprawnym robotnikiem, a tak ... niedołęga i tylko. *Cdn.*

eprasa.pl 6bbfcd4452

З організованого життя над Бугом і Нарвою

Союз українців Підляшшя

Нова закладка на сайті СУП

Одним із проєктів організації підляських українців у 2025 р. є завдання «Поточне функціонування Інтернет-порталу Союзу українців Підляшшя», яке реалізується завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації. У його рамках на сайті СУП з'явилася нова закладка «ПроПідляшшя» („Podlasiana") https://zup.org.pl/category/podlasiana/, яка містить підзакладки: «Історія», «Мова», «Фольклор» і «Тотожність». Разом з початком **січня 2025 р.** почали там з'являтися різноманітні статті про Підляшшя, які створювалися роками. Це тексти, написані українською, польською або білоруською мовами, у великій мірі наукового та публіцистичного характеру, авторства визначних мовознавців, фольклористів, соціологів тощо.

Як читаємо на сайті СУП: «У рамках міждисциплінарних досліджень Підляшшя створено багато праць, статей та інших матеріалів, що стосуються історії, фольклору, культури та мови краю. Їхня популяризація є особливо важливою для української меншини на Підляшші, оскільки вони представляють результати праці багатьох осіб та інституцій, які не є широко відомими, але часто мають велике наукове чи публіцистичне значення. Особливо важливі матеріали, що стосуються фольклору в широкому розумінні, часто вже забуті, та тексти мовознавчих досліджень.

Українські говірки на Підляшші були і є предметом зацікавлення дослідників з багатьох осередків Польщі, України та багатьох інших країн. Їх результати часто існують лише в паперовій формі і тому сьогодні не є широко доступними. Союз українців Підляшшя має у своїх ресурсах багато книжок, газет, періодичних видань, брошур вищезгаданого змісту. У рамках проєкту матеріали будуть оцифровані та систематизовані в розділи з мови, фольклору та історії».

До **кінця березня** на сайті Союзу українців Підляшшя з'явилося вже 26 таких статей. Запрошуємо читати!

Конференція у Сеймі

4 лютого в Сеймі РП у Варшаві під патронатом маршалка Шимона Головні відбулася конференція «20 років Закону про національні та етнічні меншини і про регіональну мову – історія, функціонування та майбутнє». Під час кількох панелей політики та лідери організацій національних меншостей обговорювали важливі для меншинних громад питання. Серед учасників зустрічі були представники українського підляського середовища, у тому числі Союзу українців Підляшшя.

Конференція супроводжувалася відкриттям виставки «Національні та етнічні меншини в Польщі до 20-ї річниці Закону», яку можна було дивитися у залі парламенту. Знайшлися на ній м.інш. фотографії

з українських культурних подій на Підляшші, були й доступними примірники українського двомісячника «Над Бугом і Нарвою».

Зустрічі з воєводою

12 лютого в Підляському воєводському управлінні в Білостоці Підляський воєвода Яцек Бжозовський зустрівся з представниками національних та етнічних меншин. Серед присутніх були м.інш. лідери українських підляських організацій, утім Союзу українців Підляшшя (*фото вгорі*).

Під час зустрічі обговорювалися актуальні проблеми меншин, які проживають у Підляському воєводстві, а також питання подальшої співпраці та ініціатив, що підтримують культурне розмаїття регіону. Говорилося й про очікування українського середовища Підляшшя, для якого одним із важливіших питань є необхідність створення в регіоні української культурної установи.

Про проблеми мігрантів у Білостоці

12 лютого в осідку «Caritas» у Білостоці відбулася зустріч у рамках візиту представників Комітету з питань міграції Конференції міжнародних неурядових організацій Ради Європи. Основною її темою було «Розміщення для мігрантів – ключове питання в контексті поваги до прав людини». Від імені Союзу українців Підляшшя була присутньою голова організації Марія Рижик.

Зустріч з маршалком

13 лютого з представниками української громади регіону, в тому числі з лі-

eprasa.pl 6bbfcd4452

дерами Союзу українців Підляшшя, зустрівся маршалок Підляського воєводства Лукаш Прокорим. Була це нагода представити питання, пов'язані з минулим та сьогоденням українського середовища регіону, а також поговорити про співпрацю та підтримку українських організацій, утім СУП, з боку самоврядування Підляського воєводства.

Зустріч відбулася в Маршалківському управлінні Підляського воєводства в Білостоці.

«Позиція українського середовища Підляшшя»

24 лютого було оприлюднено «Позицію українського середовища Підляшшя у третю річницю повномасштабної агресії Російської Федерації проти України». Це голос головних організацій, які об'єднують представників українського середовища регіону: Союзу українців Підляшшя, Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Товариства Спадщина Підляшшя, Товариства друзів скансену в Козликах та Підляського наукового інституту.

Текст заяви доступний на стор. 2.

Заняття «До джерел»

У **березні** в рамках проєкту Союзу українців Підляшшя «Майстер-класи української культури для дітей і молоді „До джерел"» відбувалися різноманітні заняття, спрямовані до дітей, які вивчають українську мову як рідну. Проходили вони як у школах, так і поза ними.

6 і **7 березня** учні українських класів Початкової школи № 4 ім. А. Міцкевича в Більську взяли участь у майстер-класах, організованих Музеєм обох націй у своєму місті. Темою зустрічі було життя у часах знаменитого роду Браницьких. Діти знайомилися з виставкою «Скарби Ізабели», яка розповідає про вплив роду Браницьких на розвиток міста та роль, яку відіграв Більськ у XVIII ст. Взяли вони також участь у майстер-класах виконування прикрас з бісеру.

7 березня в Початковій школі № 4 в Більську лекцію «Історія Підляшшя записана в прізвищах» виголосила журналістка, дослідниця говірок і антропоніміки Підляшшя Людмила Лабович.

11 березня етнографічні майстер-класи, які були присвячені темі писанок, відбулися у Шкільно-дошкільному комплексі в Черемсі. Взяли в них участь діти, які вивчають українську мову, а заняття вела молода рукодільниця з села Рудути Анна Олесюк-Савицька, цьогорічна стипендіатка маршалка Підляського воєводства (https://www.facebook.com/Rukodielnik). Підляська етнолог розповіла говіркою про традиційні орнаменти писанок з Підляшшя та про різні способи розмальовування яєць. Згодом учні прикрашували народними орнаментами витяті з паперу яйця.

13 березня подібні заняття з Анною Олесюк-Савицькою відбулися в Початковій школі № 4 в Більську.

А **19 і 26 березня** учні більської «четвірки», які вивчають українську мову, взяли участь у майстер-класах, організованих Музеєм обох націй у Більську. Діти знайомилися з життям у часах роду Браницьких та пізнавали великодні народні традиції. Приготовлювали також традиційні вербочки, прикрашуючи їх квітами з бібули.

Усі заняття відбулися дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Конференція у Білостоці

27 березня у Білостоці відбулася конференція «Вплив імміграції з України та Білорусі на економіку Польщі та Підляського воєводства». Організувало її Окружне відділення Національного банку Польщі. Від імені Союзу українців Підляшшя у зустрічі взяв участь заступник голови д-р Андрій Артем'юк.

Підляський науковий інститут

Представники українського середовища Підляшшя на конференції про меншини у Сеймі

4 лютого представники Підляського наукового інституту взяли участь у конференції «20 років Закону про національні та етнічні меншини і про регіональну мову – історія, функціонування та майбутнє», яка проходила під патронатом Маршалка Сейму Шимона Головні. Її учасниками були насамперед представники національних і етнічних меншин, а також депутати, урядовці, дослідники та представники місцевого самоврядування з різних регіонів Польщі.

Від Підляського наукового інституту участь у заході взяли: директор Інституту д-р Григорій Купріянович, який також є співголовою Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин, скарбник ПНІ д-р Андрій Єкатеринчук та голова Ревізійної комісії ПНІ д-р Андрій Артем'юк, який також є заступником голови Союзу українців Підляшшя. Українське середовище регіону представляла ще голова Союзу українців Підляшшя Марія Рижик, також був присутній член Головної управи Українського Товариства Мирослав Луцюк, який родом з Південного Підляшшя. На конфернеції численно було представлено середовища місцевого самоврядування, присутні були, зокрема: радник маршалка Підляського воєводства у справах національних меншин Олександр Василюк, заступник президента міста Білостока Марек Масальський, заступник старости Більського повіту Петро Божко, бургомістр Гайнівки Іреней Роман Кендись, війт ґміни Більськ на Підляшші Ва-

eprasa.pl 6bbfcd4452

лентин Корицький, керівник відділу національних меншин Маршалківського управління Підляського воєводства Катажина Корицька.

Конференцію відкрили Маршалок Сейму Шимон Головня, міністр внутрішніх справ та адміністрації Томаш Сємоняк та голова Комісії національних та етнічних меншин Сейму посол Ванда Новіцька, а модерував радник Маршалка Сейму у справах національних та етнічних меншин Ришард Ґалля. У своїй промові Маршалок Сейму наголосив: «Голос меншини в Сеймі, де має звучати голос усіх громадян Республіки Польща, має бути присутнім» і заявив про намір внести зміни до Закону про національні меншини: «Якщо вони будуть прийняті і набудуть чинності, це буде також для того, щоб на наступному етапі можна було почати, в рамках Спільної комісії, у ваших середовищах, говорити про велику новелізацію, тому що вона, я маю таке враження, сьогодні вкрай необхідна». Міністр внутрішніх справ та адміністрації Томаш Сємоняк сказав: «Ювілей є гарним моментом, щоб поговорити також про майбутнє. Світ змінюється, і ми також повинні переглянути положення Закону про національні та етнічні меншини та про регіональну мову. Я заявляю про повну готовність до співпраці з боку уряду».

Під час конференції було проведено три панельні дискусії: «Закон про національні та етнічні меншини і про регіональну мову – історія та значення Комісії національних і етнічних меншин Сейму РП», «Функціонування Закону про національні та етнічні меншини і про регіональну мову», «Новелі Закону про національні та етнічні меншини та про регіональну мову – дотепершні спроби та пропозиції на майбутнє». Під час останньої панелі одним із учасників дискусії був як співголова СКУіНіЕМ д-р Г. Купріянович, який представив пропоновані напрямки внесення змін до Закону про національні та етнічні меншини і про регіональну мову.

Конференцію супроводжувала виставка «Національні та етнічні меншини в Польщі до 20-ї річниці Закону». На дошці про українську меншину були також фотографії з українських культурних заходів на Підляшші, а в тексті згадано, що в 40-х роках XX ст. «Населення, що користується говірками української мови, уникнуло депортації лише на Північному Підляшші».

Директор ПНІ брав участь у засіданні комісії меншин Сейму щодо Рамкової конвенції про захист національних меншин

6 лютого директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович дистанційно взяв участь у засіданні Комісії національних та етнічних меншин Сейму Республіки Польща. Засідання було присвячено розгляду інформації Міністра внутрішніх справ та адміністрації про імплементацію Республікою Польща положень Рамкової конвенції про захист національних меншин.

Д-р Г. Купріянович, як співголова Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин, що представляє меншини, підкреслив важливість Рамкової конвенції, яку він назвав дзеркалом, у яке ми можемо дивитися на себе, коли говоримо про питання національних та етнічних меншин у Польщі. Він закликав розглядати Конвенцію як своєрідний вказівник, як документ, що має сприяти створенню добрих умов для національних та етнічних меншин у Польщі. Він зазначив, що 2017-2021 роки, які охоплює остання доповідь Республіки Польща до Ради Європи про імплементацію Конвенції, були складним періодом для меншин, коли змінювалася суспільна атмосфера, коли різні представники держави здійснювали дії, безпосередньо спрямовані проти національних та етнічних меншин.

Бібліотека ПНІ поповнилася виданнями Фонду Просвіта

Бібліотека Підляського наукового інституту поповнилася виданнями від Фонду Просвіта з Валча. Це № 5/2024 «Освітнього журналу Фонду Просвіта» та книжка «Studia i materiały do dziejów Ziemi Wałeckiej» № 1.

Бібліотека Підляського наукового інституту нараховує вже понад тисячу видань. Її існування фінансується завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Зустріч Підляського воєводи з представниками національних та етнічних меншин

12 лютого в Підляському воєводському управлінні в Білостоці відбулася зустріч підляського воєводи Яцека Бжозовського з представниками національних та етнічних меншин воєводства. Взяли в ній участь представники різних меншинних громад у регіоні, а також численні журналісти з медіа меншин. Зустріч модерував уповноважений Підляського воєводи у справах національних та етнічних меншин д-р Артур Конопацький, який також є представником татарської меншини у СКУіНіЕМ.

Українську громадськість Підляшшя представляли: директор Підляського наукового інституту та співголова Спільної комісії уряду та національних та етнічних меншин д-р Григорій Купріянович, заступник голови Союзу українців Підляшшя д-р Андрій Артем'юк, заступник директора Підляського наукового інституту та головний редактор Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою» Юрій Гаврилюк та член Головної управи Союзу українців Підляшшя та голова Товариства Спадщина Підляшшя д-р Мирослав Степанюк.

Представники української громадськості Підляшшя звернули увагу на необхідність системних змін щодо становища національних та етнічних меншин у Польщі в 20-ту річницю прийняття закону про меншини. Вони також представили ключові очікування української громадськості Підляшшя, зокрема необхідність створення в регіоні культурної установи для української меншини. Вони також звернули увагу на різноманітні явища, які негативно впливають на становище національних меншин у Підляському воєводстві.

eprasa.pl 6bbfcd4452

Зустріч Маршалка Підляського воєводства з представниками української громадськості Підляшшя

13 лютого в Маршалківському управлінні Підляського воєводства в Білостоці відбулася зустріч Маршалка Підляського воєводства Лукаша Прокорима з представниками української громадськості Підляшшя. Під час неї було представлено українську громадськість регіону, її історію та сьогодення, а зокрема діяльність Союзу українців Підляшшя та інших українських організацій регіону, спрямовану на збереження української ідентичності, культури та мови Підляшшя. Проведено також розмову про співпрацю та підтримку діяльності підляських українців з боку самоврядування Підляського воєводства. Маршалку Л. Прокориму були передані видання Союзу українців Підляшшя та Підляського наукового інституту. До складу делегації української громадськості регіону увійшли: голова Союзу українців Підляшшя Марія Рижик, директор Підляського наукового інституту та співголова СКУіНіЕМ д-р Григорій Купріянович, заступник голови Союзу українців Підляшшя та голова Ревізійної комісії ПНІ д-р Андрій Артем'юк та член Головної управи СУП і голова Товариства Спадщина Підляшшя д-р Мирослав Степанюк. У зустрічі взяли участь радник маршалка Підляського воєводства у справах національних та етнічних меншин Олександр Василюк та заступник директора Канцелярії Маршалка Павел Дзєніс.

Представники Підляського наукового інституту у Вроцлаві на круглому столі з експертами Ради Європи та властями РП

14 лютого представники Підляського наукового інституту взяли участь у круглому столі, який відбувся у Нижньосілезькому воєводському управлінні у Вроцлаві, присвяченому становищу української мови в Республіці Польща в контексті імплементації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Круглі столи щодо окремих мов меншин проходили у Вроцлаві в рамках візиту до Польщі Комітету експертів з Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (COMEX), одного з інститутів Ради Європи. Метою візиту експертів був пошук можливостей імплементації Польщею Європейської хартії регіональних мов або мов меншин у діалозі між меншинами та урядом.

Україномовну громадськість під час круглого столу представляли, серед інших: директор Підляського наукового інституту та співголова Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин д-р Григорій Купріянович особисто у Вроцлаві та дистанційно – скарбник Підляського наукового інституту д-р Андрій Єкатеринчук, який також є науковим співробітником Інституту соціології Університету Марії Кюрі-Склодовської в Люблині. У складі делегації україномовної громадськості також дистанційно брали участь у круглому столі: відомий експерт Марко Сирник з Фонду Просвіта, директор Початкової школи № 8 ім. Лесі Українки з українською мовою навчання в Бартошицях Любомира Тхір та д-р Ольга Кіх-Маслей з Кафедри польсько-українських студій ФМВіП Ягеллонського університету.

У засіданнях круглих столів, окрім представників мовців окремих мов та експертів Ради Європи, особисто взяли участь представники державних органів РП: державний секретар Міністерства внутрішніх справ і адміністрації та співголова Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин Томаш Шиманський, директор Департаменту релігійних віросповідань та національних і етнічних меншин Міністерства внутрішніх справ і адміністрації Катажина Ковнацька, заступник директора Департаменту загальної освіти Міністерства національної освіти Томаш Ґловацький, уповноважена Нижньосілезійської воєводи у справах національних і етнічних меншин Маріоля Абкович. Дистанційно були також присутні представники інших міністерств та установ. У перший день (13 лютого) на засіданнях також були присутні нижньосілезька воєвода Анна Жабська та радник маршалка Сейму у справах національних і етнічних меншин Ришард Ґалля.

Директор ПНІ на зустрічі з заступницею Голови Верховної Ради України

18 лютого директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович взяв участь у зустрічі заступниці Голови Верховної Ради України Олени Кондратюк з українською громадою в Польщі. Розмова стосувалася зокрема ситуації української держави в умовах російської агресії і геополітичних змін, які відбуваються, та становища українських біженців на території Польщі, їхніх проблем та шляхів їх вирішення. Директор ПНІ заторкнув питання автохтонних українців у Польщі та їхньої ролі у допомозі Україні та у збереженні української ідентичності.

Представники ПНІ підписали «Позицію українського середовища Підляшшя у третю річницю повномасштабної агресії Російської Федерації проти України»

Директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович та голова Наукової ради Підляського наукового інституту проф. Роман Висоцький підписали «Позицію українського середовища Підляшшя у третю річницю повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, яка випала **24 лютого 2025 р.**

eprasa.pl 6bbfcd4452

Директор ПНІ на засіданні комісії меншин Сейму про дії омбудсмена

6 березня директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович дистанційно взяв участь у засіданні Комісії національних та етнічних меншин Сейму Республіки Польща. Засідання було присвячено розглядові інформації про дії омбудсмена для захисту прав національних і етнічних меншин у 2023-2024 рр. Д-р Г. Купріянович, як співголова СКУіНіЕМ, вказав на велике значення дій омбудсмена у питаннях важливих для меншин, зокрема у так складному періоді як 2023 р.

Директор ПНІ брав участь у презентації монографії М. Сави про Сагринський злочин

7 березня директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович взяв участь у презентації монографії д-ра Маріуша Сави «Снаряди, як зернятка вервиці. Армія Крайова і Селянські батальйони проти українців у Сагрині та інших селах Грубешівського повіту 9–10 березня 1944 р.», яка була видана Колегіумом Східної Європи ім. Яна Новака-Єзьоранського у Вроцлаві. Презентація відбулася в Люблині в Центрі «Брама Ґродзка – Театр NN» у рамках циклю «У Брамі про книжку», організованому Центром «Брама Ґродзка – Театр NN», Інститутом Центральної Європи та Інтернет-порталом «Historia BEZ KITU». Окрім автора книжки, в дискусії взяли участь д-р Г. Купріянович та д-р Маріуш Зайончковський, який модерував зустріч.

Засідання меншинної сторони Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин

11 березня директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович – як співголова Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин – очолював вечірнє засідання меншинної частини СКУіНіЕМ. Засідання було присвячено обговоренні питань, які були передбачені у програмі LXXXVII засідання Спільної комісії, що проходило наступного дня. Гостями вечірнього засідання були незалежні експерти, рекомендовані меншинною стороною Комісії для розгляду заявок на дотації МВСіА на 2025 р. проф. Славомір Лодзінський та проф. Катажина Вармінська, а також нова директор Департаменту віросповідань та національних і етнічних меншин МВСіА Катажина Ковнацька.

Директор ПНІ взяв участь у LXXXVII засіданні Спільної комісії уряду та меншин

12 березня директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович – як співголова СКУіНіЕМ та представник української меншини в цій комісії – взяв участь у LXXXVII засіданні Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин. Засідання вели співголови комісії: з боку уряду державний секретар в МВСіА Томаш Шиманський та з боку меншин д-р Г. Купріянович. Мало воно урочистий характер і було присвячено ювілею 20-річчя прийняття закону про національні і етнічні меншини та про регіональну мову. Під час нього виступали міністр внутрішніх справ та адміністрації Томаш Сємоняк, радник Маршалка Сейму РП у справах національних та етнічних меншин Ришард Ґалля, секретар Комісії національних та етнічних меншин Сейму РП д-р Беата Махуль-Телюс та співголови СКУіНіЕМ Т. Шиманський і Г. Купріянович. Експертний аналіз про закон представив проф. Славомір Лодзінський, а згодом свою оцінку його реалізації давали представники окремих меншин. Перша частина засідання завершилася прийняттям Урочистої декларації СКУіНіЕМ у справі покликання групи СКУіНіЕМ для опрацювання проєкту новелізації закону про нацменшини. У робочій частині засідання порушено, зокрема, питання розподілу дотацій МВСіА на культурне життя національних і етнічних меншин на 2025 р.

Збори Підляського наукового інституту

16 березня відбулися в Більську на Підляшші збори Підляського наукового інституту. Їхньою метою було з одного боку прийняття ряду рішень Управою Підляського наукового інституту, з іншого – розмова членів ПНІ про підсумки діяльності в минулому році та плани активності Інституту в 2025 р. Під час зборів обговорено основні напрямки діяльності організації, що виконує роль науково-дослідного, навчального та освітнього закладу української громадськості Підляшшя. Підкреслено, що буде продовжено чотири основні напрямки діяльності Інституту: дослідження історії та культури Підляшшя, документування життя української громадськості Підляшшя, популяризація знань про Підляшшя, організація українського наукового життя Підляшшя. На зборах за-

eprasa.pl 6bbfcd4452

значено, що протягом 2025 року дослідники, зв'язані з Інститутом, будуть продовжувати своє дослідження, вестиме діяльність Підляського архіву та бібліотеки ПНІ, буде проводитися вже IX Підляська українська наукова конференція та інші наукові заходи, Інститут організуватиме наукові та популярно-наукові зустрічі, планується також продовження видавничої діяльності.

Діяльність буде відбуватися завдяки дотаціям Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП, а також іншим фондам, про які зараз старається Інститут.

Для Підляського архіву передано частину спадщини Петра Куприся

18 березня відбулося в Любліні урочисте передання для Підляського архіву частини спадщини українського поета і перекладача Петра Куприся (1933-2002). Архівні матеріали передав д-р Микола Рощенко від імені свого та проф. Юзефа Колодзєя, який очолював Видавничий колектив творів українських поетів у перекладі Петра Куприся. Серед переданих архівних матеріалів є рукописи та машинописи перекладів П. Куприся.

У бібліотеці Інституту монографія д-ра Маріуша Сави про Сагринський злочин

Бібліотека Підляського наукового інституту поповнилася монографією д-ра Маріуша Сави, присвяченою трагедії Сагриня у березні 1944 р. Книжку «Снаряди, як зернятка вервиці. Армія Крайова і Селянські батальйони проти українців у Сагрині та інших селах Грубешівського повіту 9–10 березня 1944 р.» автор подарував бібліотеці Інституту під час зустрічі та презентації видання, яка відбулася в Любліні **23 березня** у рамках циклу «Люблинські читання» на традиційній «зустрічі при чаю» після Літургії у прицерковній світлиці Православної Парафії свт. Петра (Могили) в Любліні.

Книжка д-ра Маріуша Сави це перша наукова монографія, присвячена трагедії Сагриня у березні 1944 р. Автор не лише систематизує і наводить результати дотеперішніх досліджень, але вводить у науковий обіг нові факти та джерела, дає також системний аналіз подій 1944 р. та широкого історичного контексту, а також функціонування Сагринського злочину в історичній пам'яті.

У люблинській зустрічі – презентації монографії М. Сави – взяли участь директор ПНІ д-р Григорій Купріянович та почесний член Інституту д-р Микола Рощенко, які забрали голос у дискусії. Д-ру М. Саві подаровано видану Інститутом антологію україномовного письменства Підляшшя «Країна свойого слова». Організаторами зустрічі в Любліні були: Українське Товариство, Православна Парафія свт. Петра (Могили) в Любліні, Люблинський інститут православної культури, Інститут розвитку освіти і науки «Знання». Подію профінансовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Для бібліотеки ПНІ передано книжки з бібліотеки проф. Василя Поскробка

Наприкінці **березня** для бібліотеки Підляського наукового інституту було передано кількадесят книжок з приватної бібліотеки проф. Василя Поскробка (1941-2021). У більшості передані книжки присвячені гуманітарним наукам.

Проф. Василь Поскробко, родом із підляського Курашева, був визначним економістом, викладачем Університету в Білостоці, наприкінці життя писав також літературні твори українською говіркою рідного села. Книжки передав бібліотеці ПНІ Андрій Поскробко, син професора.

Товариство друзів скансену в Козликах

1 березня в галереї Арсенал Електростанція в Білостоці відбувся фінісаж виставки литовського художника Августаса Серапінаса (1990 р. нар.) «Сосна, ялина та осика». На заключне оглядання робіт автора запросила куратorка Катажина Ружняк-Шабельська.

Августас Серапінас у своїй виставці об'єднав в одну монументальну інсталяцію підляські будівлі кузні та зерносховища, що збереглися в скансенах у Біловежі та Козликах, із покинутим литовським житловим будинком. При приготуванні виставки співпрацювало м.інш. Товариство друзів скансену в Козликах.

Вернісаж виставки литовського митця відбувся **15 листопада 2024 р.** **1 грудня** Юрій Місіюк з Товариства друзів скансену в Козликах та Юрій Монахович зі скансену в Біловежі розказали про історію та місію музеїв під відкритим небом, турботу про місцеву архітектурну спадщину, а також про об'єкти, які були частиною експозиції.

21 грудня 2024 р. та **5 січня 2025 р.** в рамках супровідних заходів виставки пройшли дві колядні зустрічі, поєднані з навчанням колядок, з участю м.інш. Улити Харитонюк з Товариства Спадщина Підляшшя. З черги **8 лютого** відбулася екскурсія по виставці українською мовою з Юлією Костеревою.

(ред.)

Фото Ю. Гаврилюк, С. Савчук, Архів ПНІ

eprasa.pl 6bbfcd4452

ПЕРЕДПЛАТА – 2025 – PRENUMERATA

Річна передплата на **2025 р.** (6 номерів) на території Польщі коштує **70,00** PLN. При замовленні передплати за коротший період число номерів треба помножити через 14,00 злотих. Архівні номери – 4 зл. (один номер) + витрати на доставку. **Річна передплата** в Україну та Білорусь – 100,00 PLN. **Річна передплата** у інші держави – 40 EUR або $50,00, або їхня рівновартість (авіапошта).

Банківський рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (у назві платежу просимо вказати ім'я, прізвище і точну адресу для висилки та період, якого стосується платіж).

Формат номера для перерахунків з-за кордону: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Вплати з-за кордону просимо виконувати лише безпосередньо на банківський рахунок. Про інші варіанти, будь ласка, заздалегідь домовляйтеся з Видавцем.

Організації, парафії та інші колективи можуть робити замовлення потрібної кількості примірників за окремою домовленістю про умови пересилки і оплати. З усіма запитаннями звертайтеся на е-адресу nadbuhom@nadbuhom.pl, номери телефонів (+48) 502 565 547 або 609 048 496, або пишіть листи на адресу Видавця.

Roczna prenumerata krajowa na **2025 r.** kosztuje **70,00 zł**. W przypadku prenumeraty na okres krótszy liczbę numerów należy pomnożyć przez 14,00 zł. Numery archiwalne – 4 zł (sztuka) + koszt wysyłki.

Roczna prenumerata Ukraina i Białoruś – 100,00 PLN. **Roczna prenumerata** do pozostałych krajów – 40 EUR lub 50 USD (poczta lotnicza).

Rachunek bankowy wydawcy: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (w tytule wpłaty prosimy podać imię, nazwisko i adres, na który ma być wysłana prenumerata oraz okres, którego dotyczy wpłata).

Format rachunku bankowego dla wpłat z zagranicy: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402. Wpłat z zagranicy prosimy dokonywać wyłącznie na rachunek bankowy. Inne formy należy uzgadniać z Wydawcą.

Z pytaniami w sprawie prenumeraty indywidualnej, zamówień grupowych oraz pomocy w rozpowszechnianiu prosimy zwracać się na adres e-mail nadbuhom@nadbuhom.pl, numery telefonów (+48) 502 565 547 lub 609 048 496, a także listownie.

KOLPORTER

Na Podlasiu nasze pismo można kupować w kioskach i innych punktach sprzedaży prasy firmy „Kolporter" na terenie powiatu bielskiego, hajnowskiego, siemiatyckiego oraz miasta Białegostoku (np. w sklepach Arhelan, PSS Społem), a także w Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku. W innych województwach: w Białej Podlaskiej, Chełmie, Gdańsku, Gorlicach, Górowie Iławeckim, Krakowie, Legnicy, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Przemyślu, Rzeszowie, Sanoku, Szczecinie, Warszawie, Włodawie, Wrocławiu. Najpewniejszy sposób to oczywiście prenumerata.

Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»
Ukraińskie Pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju"

Виходить шість разів у рік ❖ Ukazuje się sześć razy w roku
PL ISSN 1230-2759

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77
nadbuhom.pl nadbuhom@nadbuhom.pl (+48) 502 565 547

Редакція: Юрій Гаврилюк (головний редактор), Вікторія Гаць, Андрій Єкатеринчук, Людмила Лабович (секретар), Анна Паб'ян, Юрій Плева.
Redakcja: Wiktoria Gać, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. nacz.), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz (sekretarz), Anna Pabjan, Jerzy Plewa.

Видавець/Wydawca: Союз українців Підляшшя / Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77 E-mail: biuro@zup.org.pl WWW: zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji z budżetu państwa ❖ Зреалізовано завдяки дотації з державного бюджету РП.
Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji ❖ Публікація виражає лише погляди автора/ів і не може ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. ❖ Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji.

Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає. ❖ Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Andare Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-095 Warszawa. Nakład: 1200 egz.

eprasa.pl 6bbfcd4452

Постаті української історії в картинах Артура Орльонова

Данило Острозький або Данило Василькович — перший відомий за джерелами князь на Острозі. Як васал волинського князя Любарта Гедиміновича у 1366 році підписав разом із ним угоду з польським королем Казимиром III. Данило, а потім його сини Юрій (після 1370–1377) та Михайло (1383–87) тримали Холмське князівство.

eprasa.pl 6bbfcd4452